

RUFINI AQUILEIENSIS PRESBYTERI

APOLOGIÆ

IN SANCTUM HIERONYMUM

LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

307 1. Perlegi^b scripta tus; Aproniano filii carissime, quæ ab amico (*Hieronymo*) et fratre bono de Oriente ad virum nobilissimum Pammachium missa^c, transmisisti ad me: et recordatus sum sermonis Prophetici, qui ait: *Filii hominum dentes eorum, arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta* (*Psal.* 56.). Verum ad hæc vulnera, quæ infliguntur ex lingua inter [*Al.* intra] homines, medicus penitus nullus est. Et ideo converti me ad Jesum ælestem medicum, qui mihi antidotum potentissimam dedit de Evangelii sui pizide prolatam, quæ vim doloris spe futuri apud se justè examinis solaretur. Potio ergo ipsa quam temperavit Jesus, hæc erant verba: *Beati*, inquit, *estis cum vos persecuti fuerint, et dixerint adversus vos* [*Al.* nos] *omne malum mentientes. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in caelis. Sic enim persecuti sunt et Prophetas, qui erant ante vos* (*Matth.* 5. 11. et seqq.). Et ego quidem, quantum in me est, hoc medicamento contentus, de reliquo silere decreveram, dicens apud meipsum: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis (non licet indignos) domesticos ejus* (*Matth.* 10. 25.)? ^d Et si illi dictum est: *Quia seductor est, et seducit turbas* (*Jean.* 7. 12.) : ego **308** cur indignor, si audiam me hæreticum dici: et pro ingenii tarditate, vel potius cæcitate talpam nominari? Et cum Dominus meus, immo omnium Deus Christus dictus sit *homo vorax, et vini potator, amicus publicanorum et pecca-*

torum (*Matth.* 11. 19.) : Ego cur indignor, si audiam homo carnalis, et in deliciis degens.

2. Verum quoniam respondendi mihi, vel ex parte justa quondam necessitas videtur imponi; ex eo quod dicatur multos offendi de his, quæ ab eo scripta sunt, nisi quid sit in causa pendatur: compellor contra votum meum et propositum respondere, ne forte reticende videar crimen agnoscere. Quamvis Christiano cætera crimina silendo depellere, exemplo Domini gloriosum sit: sed tamen hoc in fide, si fiat, maximum scandalum generat. Quia ergo in initis hujus Invectionis suæ (*Epist.* 84. ad *Pammachium et Ocean.*) promittit se omissorum personas, et rebus tantum, et criminibus responderum: utrumque autem falsum est, nam cui respondet crimini, quod nullus obtendit? Quomodo autem omittit personas, cum interpretem librorum toto Invectionis suæ textu indesinatè innotet et læcet? Nos omnes omni ironia, et *ἰποκρίσεως* tergiversatione, quæ Deo execrabilis **309** est, licet incomptis verbis et oratione incompota respondebimus: veniam imperitiæ nostræ a legentibus concedendam, non immerito præsumentes: quia non alios accusamus, sed nosmetipsos et maledictis purgare contendimus. Et ideo studemus [*Al.* studeamus], ut non tantum in nobis sermo, quantum veritas luceat.

3. Sed priusquam incipiam purgare cætera, illud eum ante omnia vere dixisse confiteor, quod ait, se

^a Antea odiosus *Invectionum* titulus obtinebat, quo eas nomine ipse, in quem scribebantur, S. Hieronymus denotavit, ut Rufinus vicissim quam ille adversum se eudit, *Invectionem* continuo vocat. Verus autem utriusque descriptionis titulus *Apologia* est, quem suæ Noster fecisse testatur semel, atque iterum hoc ipso libro num. 16. *Investivas* vocarunt et *Controversias* paulo in eum iniquiores Antiquarii: quos inter qui codicem Guarnerianum descripsit, non sine contumelia titulum ejusmodi præfixit, *Controversiarum detractoris Rufini adversum egregium, et sanctissimum virum Hieronymum Presbyterum liber 1. incipit.*

^b Cod. Guarnerian., *Relegi*, quemadmodum et

^c Martianæ, tum pronomen *tua* tacet. De Aproniano ejusque nobilissima gente Turcia Asteria Aproniana, quædam nos in hujusmet Apologiæ recensione inter Hieronymiana Opera Tomo II. quæ postmodum a Fontaino copiosissime disputata sunt in Vita lib. II. cap. 4. quem huc referas, ne actum nos agere videamur.

^d Hæc est Hieronymi ad Pammachium Epistola in recensione nostra LXXXIV. cui (non ejus Apologiæ, ut falso quidam existimant docti viri) hanc Noster Apologiam suam opponit.

^e Guarnerian. ms. et tacet; tum indignor pro indignor legit.

^f Denuo Guarnerian. ex voculam tacet.

non reddere maledictum pro maledicto. Hoc satis verum est: non enim pro maledictis [Al. maledicto], sed pro benedictis et laudibus convicia et maledicta restituit. Neque, ut ait, verberanti dexteram maxillam offert alteram: sed palpani et leviganti maxillam, morsum improvisi dentis insigit. Cum enim nos in eo et eloquentiam ac studium laudaverimus (interpretando dumtaxat ex Græcis) et fidei ejus numquam derogaverimus; ille^a utrumque in nobis damnat: et ideo veniam etiam ipse nobis concedat, si forte aliquid, aut asperius, aut incomptius dicimus: quia imperitum hominem ad respondendum lacessivit, quem sciret non posse per multam dicendi artem et eloquentiæ copiam id agere, ut is quem læsum vellet ac vulneratum, nec vulneratus videatur esse nec læsus. Hoc ergo eloquentiæ genus ab ipso requiratur, qui ad culpandum seu vituperandum levi rumusculo commotus, velut quis censor accurrit. Qui^b vero objectas depellere a se^c aculas cupit, necessitate sibi responsionis imposita, non quam [Al. nunquam] elegantior et ornate, sed quam vere respondeat, cogitavit.

4. Et quoniam inter principia ipsa ait: Quasi sine hæretici esse non possint [Al. possunt], primo hoc nobis ostendendum est, quod nec cum ipso, nec sine ipso hæretici sumus, ut cum de nobis constiterit quid simus, tunc demum nec [Al. ne] de aliorum quidem dictis ad nos retorqueri possit infamia. Ego [Al. ergo], sicut et ipse et omnes norunt, ante annos fere^e triginta in monasterio jam positus, **310** per gratiam Baptismi regeneratus, signaculum fidei consecutus sum per sanctos viros Chromatium, Jovinum, et Eusebium, opinatissimos et probatissimos in Ecclesia [Al. Ecclesiis] Dei Episcopos, quorum alter tunc Presbyter beatæ memoriæ Valeriani, alter Archidiaconus, ^d alius Diaconus simulque pater mihi et doctor Symboli ac fidei fuit. Illi ergo sic mihi tradiderunt, et sic teneo, Quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius deitatis sint, unius substantiæ: coæterna, inseparabilis, incorporea, invisibilis, incomprehensibilis Trinitas, et sibi soli, ut est, a. l. perfectum nota: *Quia nemo norit Filium nisi Pater, neque Patrem quis norit nisi Filius (Matth. 11.*

^a Tacet Guarnerian. ms. *utrumque.*

^b Atque heic tacet idem ms. *vero.*

^c Puta anno 371. Recole Vitam cap. 4.

^d In Guarnerian., *alter Diaconus*, et paulo inferius, *Deitatis sit, uniusque substantiæ, coæterna et inseparabilis*, etc.

^e Suffecimus ex Guarneriano ms. *sic* voculam. Optime Rufinus hanc ab se primum labis suspicionem depellit, et blasphemiam Origenistis, sive his, qui de Origenistarum secula censebantur, solitæ imputari, quod neque Patrem Filium et Spiritus Sanctus, neque Filium et Spiritum Sanctum Pater vide et. Confer quæ idem inferius num. 47. rem in hanc ipsam profert ex Origenæ. Sed et consule Hieronymi Epist. 124. ad Avit. num. 15. et quæ nos ibi.

^f Guarnerian. tacet *carne*; tum *inde* legit pro *unde*, et mox plus habet *ad iudicium iudex vivorum*, etc. Ita et in subsequenti Apologia ad Anastasium, ubi et vulgati libri illud *iudex* nomen interserunt.

27.). *Et Spiritus Sanctus est qui scrutatur etiam alta Dei (1. Cor. 2. 10.)*: et ideo caret omni visibilitate corporea, sed intellectuali illo deitatis oculo^a sic videt Patrem Filius et Spiritus Sanctus, sicut Pater videt Filium et Spiritum Sanctum; nec esse prorsus ulla in Trinitate diversitas, nisi quod ille Pater est, et hic Filius, et ille Spiritus Sanctus. Trinitas in personarum distinctione, unitas in veritate substantiæ: et quod unigenitus Filius Dei, per quem a principio omnia quæ sunt, facta sunt, sive visibilia, sive invisibilia, in novissimis diebus carne et anima humana suscepta, homo factus est [Al. *tac. est*], et passus est pro salute nostra. Et tertia die, suscitata illa ipsa carne, quæ posita fuerat in sepulcro, resurrexit a mortuis. Et cum ipsa eadem^f carne glorificata ascendit ad cælos, unde et exspectatur venturus ad iudicium vivorum et mortuorum. Sed et simili modo nobis quoque spem resurrectionis dedit, ut eodem ordine, eadem consequentia, pari eademque forma, qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus: non nubes^g aut auras tenues, ut calumniantur: sed hæc ipsa, in quibus nunc, vel vivimus, vel morimur, nostra corpora recepturi. Nam quomodo verum erit, quod resurrectionem carnis credimus, nisi in ea vere et integre **311** carnis natura servetur? Absque ullis ergo præstigiis, veræ^h et integræ carnis hujus nostræ, in qua nunc sumus, resurrectionem fatemur.

5. Verum ad majorem rei fidem addo aliquid amplius, et calumniosorum necessitate compulsus, singulare et præcipuum Ecclesiæ nostræ mysterium pando. Etenim cum omnes Ecclesiæⁱ ita Sacramentum Symboli tradant, ut postquam dixerint peccatorum remissionem, addant carnis resurrectionem, sancta Aquileiensis Ecclesia Dei spiritu futuras adversum nos calumnias prævidente, ubi tradit carnis resurrectionem, addit unius pronominis syllabam: et pro eo quod cæteri dicunt, *carnis resurrectionem*, nos dicimus, *hujus carnis resurrectionem*.^j Quo scilicet frontem, ut mos est, in fine Symboli signaculo contingentes: et ore carnis hujus, videlicet quam contigimus, resurrectionem fatentes, omnem venenatæ adversum nos linguæ calumniandi aditum perstrua-

^f Idem, *et auras tenues, ut quidam calumniantur*, etc.

^g Guarnerian. ms., *veræ integræ carnis natura hujus nostræ*.

ⁱ Habet et Guarnerian. ms. adverbium *ita*, quod et nos pridem suffecimus ex antiqua editione. Observanda porro est vetus Ecclesiastica disciplina, quæ ne Symboli arcanum ad prophanorum aures perveniret, summopere studuit. S. Ambrosius, *Cave, inquit, ne incaute Symboli, vel Dominicæ orationis divulges mysteria*. Unde et ex ipso Catechumenorum ordine solis Competentibus tradebatur. Noster quod in vulgus prodat, respondendi necessitate excusat. Cæterum recole superiorem ejus Apologiam ad Anastasium, et Expositionem in Symbolum, ubi vocis *hujus* additamentum in suæ fidei professione bis ac tertio urget.

^j Ms., *quod*, et mox *in finem*, tum *infra, ut omnem venenatæ*, etc.

mus. Est ne aliquid hac confessione plenus? ^a est aliquid ista expositione perfectius? Sed nihil ut video profuit nobis cautela hæc tanta Spiritus Sancti. Inveniunt adhuc male loquaces lingue calumniandi locum. Membra, inquit, singula nominatim nisi dixeris, et caput cum capillis suis, manus, pedes, ventrem, atque ea quæ sub ventre sunt, ^b nisi expressius designaveris, carnis resurrectionem negasti.

6. Hæc sunt novelli sapientis inventa, quæ beatos Apostolos tradentes fidem Ecclesiæ latuerunt: nec ulli Sanctorum nisi huic soli per carnis spiritum revelata sunt. Et ^c nunc indecenter quidem proponit: sed audiat et honestius et verius quam proponit. Primitiæ dormientium Christus est, qui et primogenitus ex mortuis dicitur: sicut et Apostolus de resurgentibus dicit: *Initium Christus est, deinde hi qui sunt Christi* (1. Cor. 1. 15.). Habentes ergo indubitatas resurrectionis nostræ primitias Christum, **312** quid de cæteris dubitamus, cum certum sit quod qualibus membris, et qualibus capillis, quæ carne, et quibus ossibus Christus resurrexit, et nos ^d omnes resurgamus? Quia et ipse propterea se post resurrectionem palpandum discipulis præbuit, ne ulla de resurrectione ejus cunctatio remaneret. Cum igitur ita evidens, et (ut ita dicam) palpabile et manu atrectandum nobis Christus dederit suæ resurrectionis exemplum, ^e ita aliqui insanit, ut aliter se resurrecturum putet; quam resurrexerit ille, qui primus resurrectionis aditum patefecit? Unde etiam illud veritatem hujus confessionis affirmat, quod natura quidem carnis hujus est ipsa, nec ulla alia quæ resurget, purgata lumen a vitis resurget, corruptione deposita, ut verum sit illud quod dicit Apostolus, *Quia [Al. Quod] seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignominia, surget [Al. resurrexit] in gloria: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale* (1. Cor. 15. 42. seq.). Tanquam ergo spiritale, et gloriosum, et incorruptibile corpus, suis propriis et non aliunde assumtis exornabitur et illustrabitur membris, secundum eam gloriam quam propositum nobis Christi servat exemplum, sicut et Apostolus dicit: *Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ^f conforme corpori claritatis Filii sui* (Phil. 3. 31.).

7. ^g Cum igitur per omnia in resurrectionis spe Christus proponatur ad formam, et primogenitus ipse sit resurgentium, atque omnis creaturæ ipse sit caput, sicut scriptum est, *Qui est caput omnium primogenitus*

ex mortuis: ut sit in omnibus ipse ^h primatum tenens (Coloss. 1. 18.): quid inaniter verborum pugnas, et malarum suspicionum certamina commovemus, cum in ea confessione quam supra exposui, Ecclesiastica fides constet, et clarum sit quod ad incusandum non moveat aliquem diversitas fidei, sed perversitas animi. Verum quoniam in hoc loco cum de resurrectione carnis argueret, **313** ut ei mos est, miscuit seriis ridicula et ludicris: *« Mulieres quasdam de nostris, mammillas suas tenentes, vel læves [Al. lenes] contrectantes genas cum plausu femoris et ventris dicere solere, quid nobis prodest resurrectio, si corpus iterum fragile resurget? Futuræ Angelorum similes, ⁱ Angelorum habebimus et naturam. »* Quas hic mulierculas incuset, et si laceratione dignæ sint, ipse viderit. Aut si ^j eum se putat qui prædicat, non esse suum, talione mordere, nunc etiam sine talione mordere: vel certe si æquanimiter fert suas mulierculas veris et non fictis neque commentitiis remorderi, hæc, inquam, ipse viderit. Nos interim quod ille promiserit, implemus: non reddimus talionem. Sed ut video, isti cui displicet mulier, quæ negat se ex resurrectione fragile corpus habituram, sine dubio placet ei, fragilitatem corporis permansuram. Et ubi est quod dicit Apostolus: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale* (1. Cor. 15. 42.): quam fragilitatem vis esse in corpore spiritali? Et quod resurget in virtute: quomodo iterum fragile erit? In virtute, ^k quod fragile est, quomodo erit? Nonne melius dicunt mulierculæ, quam tu, quæ negant ultra fragilitatem corpori dominaturam? Quid illas irrides, quæ sequuntur Apostolum dicentem: *Quia corruptibile hoc induet incorruptionem: ^l et mortale hoc induet immortalitatem* (1. Cor. 1. 54.)? Apostoli non docuerunt fragile corpus futurum esse, quod resurget a mortuis, sed e contrario in virtute et in gloria resurrectorum dicunt. Tu hoc [Al. hæc] unde nunc profers? Nisi forte a Judæis aliquibus nova nunc lege promulgatur Ecclesiæ, ut etiam ista discamus. Est enim Judæorum vere de resurrectione talis ^m opinio, quod resurgent quidem, sed ut carnalibus deliciis et luxuriis, cæterisque voluptatibus corporis perfruantur. Quæ autem alia est fragilitas corporis, nisi corruptela membrorum, irritatio gulæ, et incitata libidinis?

314 8. Sed patimini quæro vos, si tamen Christum amatis, in incorruptione absque his esse corpus, quod

^a Repetit idem ms., *est ne aliquid*, etc.

^b Econtrario heic alterum nisi tacet.

^c Idem in me pro nunc, fortasse verius.

^d Idem heic, omnes, et inferius quinto ab hoc versu ut voculam rejicet.

^e Heic plus habet, *cur ita aliquis*, etc.

^f In Guarnerian. ms., *configuratum*, Græco σὺμμορφον pressius.

^g Lectum antea vitiose Cur.

^h Cod. Guarnerian. minus certe recte, *primogenitum tenens*.

ⁱ Alterum hoc nomen Angelorum, neque in Guarneriano ms. neque in vetustiore edit. additur.

^j Ferme rectius in Guarnerian. *si cum putat*, etc., et paulo post *fictis commentariis*, absque intermedio, neque; denique infra *promisit* pro *promiserit*, etc.

^k In Guarneriano, *quid fragile*, etc.

^l Idem periclitamur hanc reliquam, *et mortale hoc induet immortalitatem*, tacet; tacet et paulo post nomen Ecclesiæ.

^m Vide, si lubet, Abarbaneli Commentarium in sententias Patrum Pirke Abbo', et Portam Mosis a Pocokio explicatam cap. 6. Mox Guarnerian. plus habet *ut carnalibus divitiis, deliciis*, etc. Paulo quoque post *corruptela morborum pro membrorum* habet.

resurget [Al. resurgit] a mortuis : fas sit hæc [Al. hæc] aliquando cessare. Credamus in resurrectione desinere etiam licitos coitus, ne et illiciti subrepan, quamdiu horum [Al. eorum] non sit oblitio. Quid tam sollicitè, tam curiose discutitur et pertractatur venter, et ea quæ sub ventra sunt? Ea nos carnales et deliciosos dicitis, tum vos ut video, ab his cessandum, nec in resurrectione credatis. Neque enim naturam carnis hujus, in qua nunc vivimus, resurgere a denegamus : neque rursus cum ea carnis vitia pariter involvamus. Sed caro quidem resurget, et non alia pro alia, sed hæc ipsa, nec naturam perdet, sed fragilitatem et vitia deponet. Alioquin nec immortale erit, quod fragile permanserit. Et ideo nos neque vobiscum, neque sine vobis hæretici sumus. Ecclesiam enim fides, cujus nos a' unum sumus, media incedens [Al. incidens] inter utrumque discrimen, neque naturæ carnis vel corporis (quod resurget a mortuis) denegat veritatem, neque contra Apostoli sententiam incorruptionem futuri regni dicit a corruptione possidendam. Non ergo carnem, vel corpus, perditis, ut ais, aut amputatis membris resurgere dicimus, sed totum et integrum corpus, corruptione tantum et ignominia ac fragilitate deposita atque omnibus mortalitatis vitiis pariter amputatis, ita ut nihil prorsus ex [Al. de] natura sua deat spiritali illi corpori, quod resurget a mortuis, nisi illa corrupta.

9. Latius quam proposueram, hæc mihi titulo de resurrectione respondi, verens ne iterum per brevitatem aliquibus calumniis patereus. Et ideo non solum corporis in quo calumpniantur, sed b et carnis fecimus frequenter mentionem, et non solum carnis, sed addidimus hujus carnis : et non solum hujus carnis, sed et naturam hujus carnis commemoravimus, nec contenti fuimus hoc, sed ne membrorum quidem **315** resurrecturis integritatem diximus defuturam. Ita tamen ut secundum Apostoli definitionem, corpus quod resurget et corruptibili incorruptibile, ex ignobili gloriosum, ex fragili immortale, ex animali spiritale credatur, ut ita demum spiritalis corporis membra, absque ullis esse corruptelæ, vel fragilitatis suspicionibus sentiamus. Designavi fidem meam de Trinitate, designavi de Incarnatione, Passione ac Resurrectione, et de secundo adventu in gloria, et de judicio futuro Domini Salvatoris nostri. Designavi et de resurrectione carnis nostræ, et nihil, ut opinor, ambiguum dereliqui. Quid nunc superest? Nihil arbitrator quantum ad fidem pertinet.

10. Sed in eo te, inquit, arguo, quod Origenem interpretatus es, qui restitutionem omnium dicit futuram, in qua non solum omnes peccatores absolven-

a Guarnerian., denegamus, ne rursus carnis vitia, etc.

b Notus Origenistarum error, qui corpus aerem, non ex carne constans dicebant post resurrectionem futurum adeoque callide a carnis mentione abstinebant. Ab eo Noster quantum abhorreret, luculentissime ostendit cum alias, tum in Symboli Expositione ad hunc articulum, quem ut conferas auctor sum.

c Ex prave accepta Matthæi 17 et Marc. 9 sententia, ubi dicitur, restituet omnia. Mox Guarnerian., pro ante dicit creatas esse, quam corpora, habet, dicit

dos, sed et ipsum diabolum et angelos ejus quoad que dicit relaxandos esse de penis, et restitutio e omnium consequenter possit intelligi. Et animas ante dicit creatas esse quam corpora, easque de celo deductas, et corporibus iusertas. Ego nunc nihil pro Origene ago, nec apologeticum pro ipso scribo. Sive enim stat apud Deum, sive lapsus est, ipse viderit : suo Domino stat aut cadit (Rom. 14.). Sed cogor in aliquibus ejus facere mentionem : quia, dum illum arguit rhetor noster, non jam oblique, sed palam macrope districto me petit, et totus fertur in me. Et quid dico, me petit? Imo vero, ut in me deserviat, nec d institutori suo paroit : dum putat, se ex his quos interpretatus sum libellis ejus, posse in me aliquid calumniæ retorquere. Quia inter cætera, quæ culpæ B in nobis, etiam hoc invidiosus addidit, dicens, me hoc opus ad interpretandum delegisse, quod neque ipse, neque alius quis veterum interpretum delegisset. Hujus ergo rei causam primo, cur opus potissimum adorsus e sim, quia hæc maxime mordet, quam potero paucissimis et verissimis absolvam. Licet id apud te, filii mi carissime (Aproniane), qui rem ut gesta est **316** bene nosti, superfluum videatur, tamen et ignorantibus convenit noscere; simul etiam quia et hoc non solum ipse, sed et omnis schola ejus jactat de nobis, quod cum aliter promiserimus nos in Præfationibus transluros, aliter fecerimus in opere : ideo non solum ipsis, sed et aliis respondebimus quibus vel proprius livor mentem, vel criminatio aliena, conturbat [Al. conturbet].

C 11. Vir fide, eruditione, nobilitate, vita clarus Macarius cum opuscula adversus Fatum, vel Matheum haberet in manibus, eaque utili et pernecessario sudore [Al. labore] componeret, in aliquantis vero, f quia erat perfidicilis materia, de Divinæ providentiæ disserere dispensationibus hæsitaret, per seipsum sibi a Domino tale aliquid dicebat ostensum, quod navis ei quædam, demonstraretur eminus adventare per pelagus, quæ cum portum fuisset [Al. esset] ingressa, nodos suæ hæsitationis solveret. Exurgens vero cum de visu sollicitus cogitaret, nos supervenisse aiebat in tempore; quibus continuo et opuscula sua, et ambiguitatem indicavit et visam. Quid porro Origenes, quem optatissimum apud Græcos audierat, sentiret de talibus percunctatur D [Al. percontabatur], breviterque sibi ejus de singulis quibusque sententias orat exponi. Ego rem a primum dicebam factu esse difficilem : sanctum tamen Paphilum Martyrem dixi quadam ex parte tale aliquid operis conscripsisse in Apologetico suo. Continuo id sibi poscit in Latinum verti. Nullum dicebam me

creatas antequam corpus esset.

a Male in Guarneriano, institori, pro institutori, nempe Origeni.

b Guarnerian., deorsus sum, deinde pejus, mordetur pro mordet. In sequentibus tacet mi voculam, et videtur habet pro videatur.

c Idem, quæ erat; mox ferme rectius disserere verbum tacet; tacet et paulo post eminus adverbium. Recole quæ in Vita observantur lib. II, cap. 1.

d In eodem, rem per meam dicebam factum esse, etc.

usum hujuscemodi operis habuisse, et ad Latinum A sermonem tricennali jam pene incuria torpuisse. Perstitit ^a tamen deprecans qualicunque sermone notitiam sibi tantum eorum, quæ cupiebat ostendi. Cumque id quo [Al. quod] potui sermone fecissem, majore desiderio accensus est ad illa ipsa plenius cognoscenda, e quibus pauca illa, quæ transtuletam videbantur assumpta. Excusantem me urgere vehementius cepit, et sub Dei testimonio convenire, ne sibi ad opus bonum, quæ se auxilia juvare possent. denegarem. Cumque **317** vehementer insisteret, et desiderium ejus secundum Deum esse perspicerem, acquievi tandem, et interpretatus sum quidem.

12. In Præfatiunculis tamen utriusque operis et maxime in Pamphili libellum ^b, quem primum transtuleram, exposui primum omnium fidem meam, et B protestatus sum, me quidem ita credere, sicut fides catholica est. Si quid autem vel legeretur, vel interpretaretur a me, id me salva fidei meæ facere ratione. In istis vero περι Ἀρχῶν libellis [Al. libris], etiam illud admonui, quod, cum in ipsis libris invenirentur quædam de fide ita catholice scripta, ut Ecclesia prædicat, quædam autem his contraria, cum de una eademque re dicantur: mihi visum sit hæc [Al. et] secundum illam semper regulam proferenda, quam ipse catholice sententiæ expositione protulerat, et ea quæ a semetipso invenirentur esse contraria, vel inserta ab aliis (id enim epistolæ suæ querimonia ^c contestatur) abjicerem, vel certe, ut nihil ædificationis in fide habentia præterirem. Non autem superfluum puto videri, inserere etiam ipsa loca de Præfatiunculis meis, ut nihil careat teste quod dicimus. Sane ne in legendo error sit ex his, quæ huic scripturæ nunc aliunde inserimus, si quidem mea sunt, simplices adversum capita habent ^d notas, si accusatoris mei, duplices.

13. Ex Præfatiuncula de Apologetico Pamphili, post aliquanta, ita diximus: Qualiter ergo sentiat Origenes, tenor libelli hujus edoceat: « De his autem quæ apud eum contraria sibi ^e inveniuntur, quid causæ sit, in ultimo brevi adjecta assertionem docebimus. Nos autem sicut traditum est nobis a sanctis Prophetis ita tenemus: quod sancta Trinitas coæterna sit, et ut unius virtutis atque substantiæ: et quod Filius Dei in novissimo tempore homo factus est, et pro peccatis nostris passus est, ^f et in ea ipsa carne, in qua passus est, resurrexit a mortuis: pro-

pter quod et resurrectionis sponsum humano generi tribuit. **318** Carnis vero resurrectionem, non per aliquas præstigias, sicut nonnulli calumniantur, dicimus: sed hanc ipsam carnem, in qua nunc vivimus, resurrecturam [Al. ad. esse] credimus, non aliam pro alia, neque corpus aliud, quam hujus carnis dicimus. Sive ergo corpus resurrecturum ^g dicimus, secundum Apostolum dicimus: hoc enim nomine usus est ille. Sive carnem dicimus, secundum traditionem Symboli confitemur. Stulta enim adinventio calumniæ est, corpus humanum aliud putare esse quam carnem. Sive ergo carnem secundum communem fidem, sive corpus secundum Apostolum dicimus, quod resurget: ita credendum est, sicut Apostolus definit, quia quod ^h resurget, in virtute resurget, et in gloria, et incorruptibile ac spiritale corpus. Salvis ergo prærogativis futuri corporis, vel carnis, resurrectio carnis credenda est integræ atque perfectæ, ut et natura carnis eadem servetur, et incorrupti ac spiritalis corporis status, et gloria non infringatur. Sic [Al. sicut] enim scriptum est: *Quia corruptio incorruptionem non possidebit* (1. Cor. 15. 50.). Hæc sunt, quæ in Jerosolymis in Ecclesia Dei, a sancto Sacerdote ejus Joanne prædicantur: hæc nos eum ipso et dicimus et tenemus. Si quis præter hæc vel credit, vel docet, vel a nobis aliter credi quam exposuimus putat, anathema sit. ⁱ Nostræ ergo fidei documentum si quis habere vult, habeat ex his [Al. illis]. Si quid autem legimus, aut asserimus, aut interpretamur, salva hujus fidei nostræ facimus ratione, secundum Apostolum, *Omnia probantes, quod bonum est tenentes, ab omni specie mala nos abstinentes* (1. Thes. 5. 2.). *Et si qui hanc regulam sequuntur, pax super illos, et super Israel Dei* (Gal. 6.).

14. Cum igitur hæc ego antequam calumniatorum ^j aliquis exurgeret, de mea fide præfatus sim, ne quis forte diceret, quod ab ipsis admonitus, vel coactus hæc modo dicerem, quæ ante non senseram: cumque me si quid illa interpretandi necessitas poposcisset, **319** integro fidei meæ statu facturum esse promiserim, quomodo adhuc locus calumniatoribus datur, cum utique prima confessionis meæ vox ab omni suspitione contrarii dogmatis tutum me faciat et munitum? Præterea enim, ^k ut et superius prædixi, Domini sermone didici, quia ex suis unusquisque verbis, et non ex alienis, vel justificabitur, vel condemnabitur. Sed et ^l in ea nihilominus Præfa-

^a Atque hoc minus bene in Guarnerian., *Præstitit enim deprecans, etc.*

^b In vulgatis antea, *libello*. Perge quæ in Vita latius edisseruntur loco laudato, huc referre.

^c Codex Guarnerian., *protestatur*. Hæc porro illa est Epistola Origenis, quæ olim quarto ejusdem Epistolarum libro reperiebatur, ad quosdam amicos Alexandrinos, contra eos qui libros ejus, adhuc eo vivente, adulteraverant. Priorem ejus partem Latine protulit Hieronymus contra Rufinum lib. II num. 48. alteram exhibet Rufinus ipse in Apologia sua pro Origene.

^d Id nos etiam ad Rufini mentem præstitimus, et ejus quidem fragmenta designamus unica ad marginem virgula, Hieronymi autem duplici.

^e Guarnerian., *contraria sibi veniunt*.

^f Codicis ejusdem scriptor verborum eorumdem recursum deceptus hanc pericopam omisit, et in ea ipsa carne, in qua passus est.

^g In eodem ms., *credimus*.

^h Idem, *resurgat in virtute, resurgat in gloria, etc.*

ⁱ Denuo ms., *calumniator aliquis*; et paulo post, *coactus hoc modo dicerem, quod ante; tum illud interpretandi pro illa, etc.*

^j Tacet Guarnerian. ms. ut voculam, tum verbum didici, denique præpositionem ex alteram.

^k Vetus edit., *in mea nihilominus, etc.*, et paulo post quæ ad rem nunc pertinent, etc. Guarnerian. ms., *sed ut in ea, etc.*; et inferius, *ex ipsis sententiis,*

tluncula, quam in ipsis *περι Αρχων* libris præmissimus, qualiter interpretationis nostræ fidem observandam dixerimus, ex ipsis æque sermonibus comprobetur. Equum namque est, etiam ex ipsa, quæ ad rem pertinent, inseri. Nam cum honoris gratia mentionem fecissemus hujus viri, qui hæc nunc adducit ad crimen, pro eo quod ante nos ipse prior Origenis quamplurima fuisset interpretatus, et ejus vel eloquentiam in explicando, vel in interpretando diligentiam laudassemus, eumque nobis sequendum in opere simili diceremus, post aliquanta etiam hoc [Al. hæc] adjecimus: « Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ viribus, disciplinæ tamen regulis, in quantum possumus, sequimur: observantes hoc, ne ea, quæ in libris Origenis a semetipso discrepantia inveniuntur atque contraria, proferamus. » **B** Memento, qui legis, ne hic te breviter dictus sermo prætereat, quem dixi, quia non proferam ea quæ in libris Origenis a semetipso discrepantia inveniuntur atque contraria. Non enim generaliter promisi me non prolaturum, quæ essent fidei contraria, sed quæ ipsi sibi essent contraria, vel quæ a semetipso discrepant, non quæ a me, vel ab alio aliquo discrepant. Non ergo hoc [Al. ex] sermone subripientes inimici calumnias generant, ut dicant me promississe, quia si quid contrarium est, vel discrepat a fide nostra, proferam. Hoc etiam si facere potui, tamen promittere non audeo. **320** Et si quidem factum hoc in opere meo invenies, amplecti poteris. Si vero in aliquo tibi minus impletum videtur [Al. videbitur], culpam non poteris, quia professionis meæ tale vinculum non tenes.

15. Sed coniungamus etiam cætera. « Cujus diversitatis, inquam, causas plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus pro libris ipsius Origenis scripsit, edidimus, brevissimo libello superaddito, in quo evidentibus, ut arbitror, probamentis, corruptos esse in quamplurimis ab hæreticis et malevolis libros ejus, ostendimus, et præcipue istos quos nunc ^d exigis, ut interpreter, id est, *περι Αρχων*, quod vel de *Principiis*, vel de *Principatibus* dici potest, qui sunt revera ^e et obscurissimi et difficilissimi. De rebus enim talibus ibi disputat, in quibus Philosophi omni sua ætate consumta, nihil invenire potuerunt. Illic vero noster quantum potuit id egit, ut Creatoris fidem, et creaturarum rationem [Al. creatorum rerum], quam illi ad impietatem traxerant,

atque sermonibus; denique mox, quæ ad rem non pertinent, etc.

^a Interserit Guarner. ms., *animo*. Porro alias editi habent, *ut ea quæ in Origenis libris a se ipso discrepantia inveniuntur, proferantur*.

^b Editio antiqua, *quæ libri ipsi sibi dicerent contraria*. Cod. Guarnerian., *quæ sibi ipsi, et a semetipso discrepant*, reliquis ad ejusdem verbi recursum, librarii oscitantia, prætermisissis.

^c Guarnerian., *promississe, vel si*; et paulo post, *cum promittere, pro tamen*, etc.; denique infer us, *tibi munus impletum, male*. Ejusmodi alia manifesta librarii menda impostertum dissimulabimus.

^d Martineus cum Guarneriano m. plurimum nu-

ad pietatem isto converteret. » Etiam hic diligentius inspicere, ut [Al. et] non te prætereat, quod Creatoris quidem fidem diximus, creaturarum vero rationem: scientes quod ea quæ de Deo dicuntur, ad fidem pertinent: quæ vero de creaturis disputamus, ad rationem. Sed quod sequitur adhuc addamus: « Sic ubi ergo nos in libris ejus aliquid contrarii invenimus, quod ab ipso in cæteris locis pie [Al. fideliter] de Trinitate fuerat definitum, vel ad alterum hoc et [Al. est] alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam. Nunquid et hic incaute aliquid diximus? » Nunquid dixi, quia secundum fidei nostræ regulam protuli, quod erat utique jam penitus modum interpretis, et ex Græco in Latinum vertentis excedere? Sed secundum eam [Al. hæc] regulam protulisse me dixi, quam ab ipso frequenter **321** invenimus affirmatam. Item his addidimus [Al. illud addamus]: « Si qua sane velut peritis jam et scientibus loquens, dum breviter transire vult, obscurius protulit: nos ut manifestior fieret locus, et ea quæ de ipsa re in aliis libris apertius legeramus, adjecimus, explanationi studentes. Nihil tamen nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta, sua ^e tamen sibi reddidimus. »

16. Puto quod etiam apud iniquissimos iudices sufficere mihi posset sola ista confessio, qua [Al. quam] dixi, nihil nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta, sua tamen sibi reddidimus. Nunquid me in aliquo obnoxium feci? nunquid promisi me meum aliquid dicturum? Ubi est quod accusant, quod calumniantur, quod confingunt me dixisse, quia mala tuli, et bona dixi, et quæcunque bona sunt transtuli? Erubescant aliquando, et desinant falsa proferre, et diaboli [Al. diabolicum] in se opus, fratres criminando, suscipere. Audiant quia nihil nostrum diximus, et iterum ac sæpius audiant, quia nihil nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta, sua tamen sibi reddidimus. Et ne nos absque ^b Domini misericordia huic operi manus existiment commodasse, videant nos hæc ipsa ante prædixisse, quæ faciunt. Post hoc enim addidimus etiam ista: « Hæc autem idcirco in Præfatione commonui, ne forte calumniatores ^c iterum se criminandi putent invenisse materiam. » Quod dixi, *iterum*, illa [Al. alia] est causa, quia jam sancti Episcopi Joannis Epistolam de fide ad sanctum Theophilum scriptam cri-

mero, *exigitis, ut interpretemur*. Ms. præterea *id est tacet, et vel priore loco*.

^e In ipsa Præf., *sunt revera alia et obscurissimi*, etc. Mox desideratur adverb. *ibi*.

^f Guarnerian. ms., *de celo dicuntur*, et mox *disputantur pro disputamus*. Paulo quoque post, *aliquid contra adinvenimus*, alias editi *contra invenimus*, etc.

^g Alias, *tantum*. Guarnerian. ms., *sua tamen sibi reddimus*.

^h Male idem ms., *absque misericordia huic operi minus æstiment commodasse*.

ⁱ Recole etiam Libellum contra Joannem Jerosolymit. præcipue numeris 25 et seqq.

minati sunt, quando corpus humanum, aliud nescio A
quid fingebant esse, quoniam carnem, idcirco, iterum,
posui. Sed viderint, inquam, quid perversi atque
contentiosi homines agant. « Nobis interim tantus
labor, si tamen orantibus vobis, **322** Deus juverit,
idcirco susceptus est, non ut calumniobis os, quod
feri non potest, licet forte etiam hoc Deus faceret
[Al. faciet], clauderemus, sed ut proficere ad scien-
tiam rerum volentibus materiam præberemus. » Ut
autem scias, ^a quia et quod falsaturi hæc essent, et
prævidimus et prædiximus, vide quid in sequentibus
junxerimus: « Illud sane, omnem qui hos libros vel
descripturus est, vel lecturus, in conspectu Dei Patris
et Filii et Spiritus Sancti conestor atque convento
per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis
sacramentum, per illum, qui præparatus est Diabolo
et angelis ejus, æternum ignem ^b (Math. 7.): sic
non illum locum æterna hæreditate possideat, ubi est
fletus et stridor dentium, et ubi ignis eorum non ex-
tinguetur, et vermis eorum non morietur, ^c ne addat
aliquid huic Scripturæ, ne auferat, ne inserat, ne
immutet. » Et tamen post ista omnia, tam ^d horrida,
tamque horribilia adjurationum sacramenta, falsare
hæc atque corrumpere non timuerunt illi, qui se
dicunt credere resurrectionem carnis futuram. Qui
vel hoc ipsum si crederent, quod Deus est, nun-
quam hæc tam criminosa et nefanda committerent.
Ubi tamen in his, quæ præfati sumus, aut Origenes
laudibus usque ad cælum, ut criminatur, elatus est,
ubi Apostolus, aut Propheta, aut tale aliquid à nobis,
quale ipse de eo scripserat, dictum est? Aut in quo
prorsus alio inventiunt criminandi locum? Fidem
nostram præmisimus, quæ puto quod in omnibus
cum Ecclesiastica confessione concordet. Interpre-
tandi observantiam distinximus, cuius revera vobis
in quampluribus exemplum ipse præbuerat, qui nunc
accusator existit. Quid propositi in [Al. tac. In] inter-
pretando gesserim, designavi. Jam si plene id, aut mi-
nus plene implere valui, **323** ^e a legentibus compro-
betur, a quibus vel laudari, vel rideri solet, non tamen
ad crimen vocari, cum in alteram linguam, vel pro-

^a Illud quia penes Martian. et Erasm. deerat.

^b Verba, per illum qui præparatus est Diabolo, et
angelis ejus æternum ignem, deerant hæc loco, tam
in vulgatis autem libris, quam in Guarneriano ms.
Nos ex Rufini ipsa Præfatione ad mss. fidem exacta
suffecimus. Mirum porro est Cl. virum P. Constantium
in notis ad Rufini Apologiam ad Anastasium
sequentem locum ita pervertere, ut pro voculis sic
non, legi velit si non, supplerique facit, quod eum
rego, dira imprecantis sensu. Imo vero bene optati-
us, ac voventis est illa particula sic. Horatius, ut
ab aliis sexcentis abstinēam, lib. I. Carm. Od. 3.

Sic te diva potens Cyprî,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater;

quo sensu et Rufinum adjurare suum librum descri-
pturos, perspicuum est. Diffiteri autem non licet, in
Guarneriano ipso exemplari si pro sic legi.

^c Guarneriani ms., nec addat aliquis huic scripturæ
nec auferat, etc.

^d Vitiose olim cum vulgatis legimus honorifico,
pro horrida, quod nunc restituimus. Sed et quod

PATROL. XXI.

prie, vel minus proprie aliena verba vertuntur.

17. Verum ^t quoniam eorum fecimus mentionem,
qui hæc ipsa, quoquo modo sunt, tamen nisi falsa
sint, criminari ea nullatenus potuissent, ipsum caput,
in quod manus falsariæ imposuerunt, conveniens puto
huic Apologiæ nostræ inserere, ne me studio meo
subtrahere putent hoc, quod illi addito suo falsa
crimina obtendunt. Etenim cum in quodam supradicti
Operis loco, quem interpretati sumus, quæstio habe-
reitur adversum eos, qui Deum corporeum dicunt, et
humanis eum membris habituque describunt (quod
asserere ^s præcipue Valentinianorum et Anthropo-
mophilitarum hæresis solent, cui isti accusatores nostri
nimis, ut video, dextras dederunt) et Origenes
Ecclesiasticam contra eos fidem defendens, omni
B genere incorporeum esse Deum, et idcirco etiam
invisibilem confirmaret, provocante se ordine quæ-
tionis, respondit contra hæreticos in hoc loco quæ-
dam, quæ à nobis isto modo verba sunt in Latinum.

Ex I. libro *ἑπὶ Ἀρχῶν*, post aliquantam (Cap. 1. n. 8.):
« Verum istæ assertiones minus fortasse auctoritatis
habere videantur apud eos, qui ex sanctis Scripturis
de rebus divinis institui vident, et [Al. etiam] inde
sibi approbati quærent, quomodo [Al. quanto] natura
Dei ^h supereminet corporum naturam. Vide ergo si
non etiam Apostolus hoc idem ait, cum de Christo
loquitur, dicens: Qui est imago invisibilis Dei, pri-
mogenitus omnis creaturæ (Coloss. 1. 15.). Non enim,
ut quidam putant, natura Dei ^l alicui visibilis est, et
aliis invisibilis, quia [Al. non enim] non dixit Apo-
stolus, imago invisibilis Dei hominibus, aut invisibilis
C **324** peccatoribus; sed valde constantè pronuntiat
de ipsa natura Dei dicens, imago invisibilis Dei ^l.
Sed et Joannes in Evangelio dicens, Deum nemo vidit
unquam (Joan. 1. 18.), manifeste declarat omnibus
qui intelligere possunt, quia nulla natura est, cui
visibilis sit Deus, non quasi qui visibilis sit quidem
per naturam, et velut fragillioris ^k naturæ evadat atque
excedat aspectum, sed quoniam naturaliter videri
impossibile est. ⁿ Sed si requiras a me, quid etiam
de ipso Unigenito sentiam: si ne ipsi quidem visibi-

sequitur terribilia ex Guarneriano ms. accepimus,
pro quo antea lectum horribilia.

^o Tacet Guarnerian. ms. verba à legentibus, et
quod primo occurrit vel. Quæ autem manifesto pec-
cat identidem prætermittimus.

^t Codex, quia eorum fecimus mentionem, qui hæc
ipsa quomodo sunt, tamen nisi falsi sint, criminari ea
nullatenus potuissent, in ipsum caput, in quod manus
falsariæ injecerunt, conveniens, etc.; tum ne me studio
subtrahere, et illi addito, falsa, etc., absque meo et suo
pronominibus.

^s Tacet idem ms. præcipue, tam legit plurium
numero hæreses solent.

^h Idem, natura Dei sit, quæ eminet corporum, etc.
Max verbum loquitur prætermittit.

^l A'ias, invisibilis est alicui, et aliis visibilis est.
Guarnerianus ms., aliquibus visibilis est, etc., et mox,
non dixit Apostolus, imago visibilis Dei, etc.

ⁿ Addit Guarnerian. ms. primogenitus omnis crea-
turæ.

^k Idem cum alias editis creaturæ habet pro naturæ

^o Ex his locis hic est, in quibus Rufinus ipse fat-
etur, fuisse aliqua verba in Græco incautus fortasse

tem dicam Dei naturam, quæ [Al. qui] naturaliter invisibilis est, non tibi statim vel impium videatur esse, ^a vel absurdum: rationem quippe dabimus consequenter. Aliud quidem est videre, aliud noscere. Videri et videre corporum est: nosci et noscere, intellectualis naturæ est. Quidquid ergo proprium corporum est, hoc nec de Patre, nec de Filio sentientium est. Quod vero ad naturam pertinet Deitatis, hoc inter Patrem et Filium constat. Denique etiam ipse in Evangelio non dixit: quia nemo vidit [Al. videt] Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater; sed ait, *Nemo novit Filium nisi Pater: neque Patrem quis novit nisi Filius (Math. 11.)*. Ex quo manifeste indicatur, quod quicquid inter corporeis [Al. corporis] naturas videre, vel [Al. et] videri dicitur, hoc inter Patrem et Filium ^b noscere dicitur et nosci, per virtutem scientiæ, non per visibilitatis fragilitatem. Quis ergo de incorporata natura, et invisibili, nec videre proprie dicitur, nec videri, idcirco neque Pater a Filio, neque Filius a Patre, videri in Evangelio dicitur, sed nosci. Quod si proponat nobis aliquis, quare dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Math. 5. 8.)*? multo magis ex hoc, ut ego arbitror, assertio nostra firmabitur. Nam quid aliud est corde Deum videre, nisi **225** secundum quod supra exposuimus, mente enim intelligere atque cognoscere? ^c

18. Item ^c caput, quod istis, qui ad insidiandum mihi de Oriente transmisisti sunt, non solum perversa intelligentia, verum etiam verborum adulterio conati sunt infamare. Quod ego idcirco, ut alia quoque nominalia ejus quem inter retabror Scriptoris, suspectum habere non potui, neque pratermittendum judicavi, quia non in eo aliquid de comparatione Patris ac Filii dicebat, sed de ipsa Deitatis natura quærebatur, si ei aptum ullo genere visibilitatis vocabulum videretur. Respondi, ut supra diximus, his haereticis, qui idcirco Deum visibilem esse asserunt, quia et corporeum ^d dicunt, pro eo quod visio proprie corporis est. Unde et illi Valentiani, quos supra diximus, hæretici, corporaliter et visibiliter generasse Patrem, et generatum Filium, dicunt. Refugiens ergo, ut opinor, Origenes visionis appellat omnem tanquam suspectam, ait melius esse in natura Deitatis, id [Al. tac. id] est, inter Patrem et Filium ut ille sermo, quæcum ipse Dominus delineavit, dicens:

postea, quæ ipse interpretando ad Catholicum sensum transierit. Confer librum S. Hieronymi ad Pammachium contra Joan. Hierosolymitan. Porro vitiose Martian. legerat si ne ipse quidem, pro ipsi, id est, Unigenito, eum Divina natura visibilis sit; non Origenes, qui hæc de re disputat.

^a Deono Guarnerian. vel tacet: mox quidem legit pro quippe, et quidem quod sequitur, rursus tacet; pergit poro, aliud est noscere. Videri et videre corporum est.

^b Interferit Guarnerian. ms. constat, quod verbum ex filii alio hæc videtur intrusum.

^c Guarnerian. ms., *Istud est caput*. Quos Auctor sibi ad insidiandum transmisit dicit de Oriente, Pammachium S. Hieronymi fratrem, et Presbyteros Vibacemium atque Eusebium intellige.

Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius (Math. 11. 27.): omnem ergo occasionem supradictis hæresibus credidit excludendam, si notionem in natura Deitatis potius diceret, quam visionem, dum visio occasionem aliquam præbere videatur hæreticis. Notio vero unius naturæ inter Patrem et Filium servat ^e indissociabilem veritatem: præcipue, quia Evangelii talis auctoritas est. Simul et cautelæ pro hoc plurimum credidit fore, ne Anthropomorphitæ, quoquo modo audirent visibilem Deum. Hæc ratio, quia non faciebat aliquam differentiam Trinitatis, visa mihi est non debere penitus abjici, etiam si aliqua verba in Græco incautius fortasse posita, declinavimus. Sit sane adhuc in iudicio legentium, utrum et hoc adversum supradictas hæreses

326 utile, aut minus utile videatur. Tamen ponamus, ^f quod etiam hi qui morunt de literis, et hujusmodi sensibus iudicare, quibus cum peritia adest et timor Dei: qui nihil per contentionem, neque per inanem gloriam gerunt, quorum animus ab invidia et favore, et odio vacat, dicant non multum ad instructionem, vel ad expugnandas ^g supradictas hæreses caput istud valere, numquidnam id non licet præterire, et tanquam minus validum ad depellendos adversarios transcurrere? Pone quia sit otiosum, nullum quid et criminis? Quomodo criminis loco ducetur, ubi invisibilitatis æqualitas inter Patrem et Filium et Spiritum Sanctum confirmatur? Non puto hoc ita cuiquam videri. Et quid dico cuiquam? Sed ne istis quidem ipsis criminatoribus meis, ^h aliquid in meis literis visum esse quod possit offendere. Denique si hoc putasset, ipsa, sicut transtuleram, mea verba posuissent.

19. Sed nunc ausculta, quid faciant, et flagitiorum require, si ullum præcessit exemplum. In eo loco ubi scriptum erat: *Quod si requiris a me, quid etiam de ipso Unigenito sentiam, si ne ipse quidem visibilem dicam naturam Dei, qui naturaliter invisibilis est, non tibi statim, vel impium videatur esse, vel absurdum, si rationem quippe dabimus consequenter;* ⁱ pro eo quod nos scripsimus, *Rationem quippe dabimus consequenter*, illi scriperunt, *Non tibi statim impium, vel absurdum videatur esse, quia sicut Filius Patrem non videt, ita nec Spiritus Sanctus videt Filium.* ^j Hoc si in foro positus, vel negotiis sæcularibus commisisset iste (Eusebius Cremonensis), qui de monasterio Ro-

^d Iterum ms., *credunt*, quo cum altero ab hoc versu quos pro quod legimus.

^e I. eodem, *indissolubilem veritatem*.

^f Item ms., *quæ etiam ii, tum et de hujusmodi, etc.*

^g Tacet idem ms., *supradictas*.

^h Ms., *criminatoribus meis esse aliquid in meis literis visum est, quod possit offendere, etc.*

ⁱ Martianæus vitiose, et cum Guarneriano tamen ms. heic loci, *si ne ipse quidem, pro ipsi*. Re ole superiorum col. 554. not. 1. Inferius tacet idem ms. de more vel vocalium, quæ primo occurrit.

^j Attamen nec in antea vulgatis libris, neque in ullis mss. ex eorum testimonio, qui plures consuluerunt, ejusmodi adulationis vola, aut vestigium est.

^k Plus habet Guarnerian., *ratio quia, etc.* tum, *ita nec Spiritus Sanctus Filium non videt: neutrum bene.*

nam, quasi calumniandi peritissimus missus est, norunt omnes, quid consequeretur ex legibus publicis ejusmodi eriminis reus. Nunc vero quia sæcularem vitam a reliquit, et a tergiversatione illa abrenuntio publicorum ad monasterium conversus est, et **327** adhaeret magistro (Hieronymo) nobili, ab ipso edocetur iterum pro modestia surere, insanire: pro quiete, seditiones movere: pro pace, movere bellum: pro concordia movere dissidia: periculosus esse, pro fide: pro veritate falsarius. Crede mihi, quod hujus sceleris nequitia etiam verum fuisset exemplar, nisi Jezabel tibi illa b occurrisset. Illa est enim, quæ hoc crimen adversus Nabothem Jezraelitem vineæ causa composuit, et mandavit presbyteris iniquitatis, falsis eum conscriptionibus perurgere, quasi qui benedixisset, id est, blasphemasset Deum, et regem. Sed quis in hoc felicior, illa quæ mandat, aut hi qui mandato iniquitatis obtemperant? Gravia hæc, et ut opinor, in Ecclesia peccata hujusmodi facinus inauditum est. Sed additur adhuc aliquid. Requiris quid illud, ut rei iudices fiant, et insidiatore sententias ferant. Nam errasse scribentem, aut lapsum esse in [Al. tac. in] sermone, novum non est, et ut opinor venia dignum est, quia et Scriptura dicit, *In multis enim offendimus omnes: qui autem in verbo non offendit, hic perfectus est* d vir (Jacob. 3. 2.). Erratum putatur in verbo? Corrigitur, emendatur, si id utilitas postulat, et auferatur. Inseti vero quæ non sunt scripta literis alienis, et falsa interseri ad hoc solum ut vitam fratris infames, temerare aliena scripta, ut scriptori inferas notam, ut c subreptas auribus populorum, ut conturbes corda simplicium, ut nihili aliud ex eo nisi apud homines opinioni maculam conferas: videte si alterius est opus; nisi illius qui ab initio men lax fuit, et fratres criminando, diabolus, id est, *criminator*, nomen accepit. Nam cum falsam hujusmodi sententiam apud Medilannum recitaret (Eusebius), et a me quæ legebat falsa esse dicerentur, interrogatus a quo accepisset exemplaria, respondit matronam (Marcellam) quandam sibi dedisse, de qua ego, quæcumque illa est, nihil dico; sed sui eam et Dei conscientiam derelinquo. **328** Mihi tamen in hoc Dei et vestri sufficit testimonium, id est, titum et sancti viri ipsius, cui hoc opus gerebam, Macarii, qui schedulas ipsas meas vel ab initio legistis, vel etiam licet nondum completa, et ad integrum emendata exemplaria retinetis, id est, quia sicut Filius non videt Patrem, ita nec Spiritus Sanctus Filium videt, id est, quod ego non solum nunquam non scripsi, sed e contrario; quia

A ille falsavit, indico. Si quis negat, quod non ita videt Filius Patrem, sicut Pater Filium: et non ita videt Spiritus Sanctus Patrem et Filium, sicut videt Pater Filium et Spiritum Sanctum, anathema sit. Videt enim, et verissime videt; sed ut Deus Deum, et lux lucem, et non ut caro carnem, sed ut Spiritus Sanctus, non corporeis sensibus, sed virtutibus Deitatis. Si quis hæc negat, sit anathema in æternum. *Qui autem vos conturbat, sicut dicit Apostolus, portabit judicium, quicumque est ille* (Gal. 5.).

B 20. Memini sane, quod aliquis eorum cum argueretur falsasse hæc, respondit mihi, in Græco ita haberi, me autem in Latino immutare [Al. mutare] voluisse. In quo omitto illud exsequi, quia nec quidem verum dicunt, sed tamen ponamus, quia [Al. quod] sic est in Græco, et ego in Latino hoc non scripseram. Promiseram me enim in Præfationculis tale aliquid facturum. Quod si feceram, et ut quod ibi offendeat, in Latino commodius scriberem: quid absque promisso, vel quid absque ratione nostra feceram? Tu certe qui hoc in Latinis meis exemplaribus non inveneras, in tuis chartulis, hoc unde [Al. unum] scriptum legebas? Ego qui interpretatus sum, non scripsi. Tu qui me accusas, et meas tales literas non tenes, crimen mihi unde componis? i Ant inde ego accusari debeo, unde tu falsum dixisti? Rem planissimam dico. Quatuor libri sunt isti, quos interpretatus sum, in quibus de Trinitate sparsim per singulas pene paginas disputatur. Relegantur universa, si usquam talis aliquis de Trinitate inventus fuerit in Interpretatione nostra sensus, qualem **329** in isto capite calumniantur: tunc deum credatur etiam hoc eo [Al. in eo] sensu, quo isti confligunt, esse prolatum. Si vero per omnem librorum corpus nusquam sit illa differentia Trinitatis, nonne vesanum stultumque pariter commentum est dicere, quod uno solo capite hæresis confirmata est ab eo, qui eam mille capitibus expugnavit? Sed et rei ipsius consequentia prudentem quemque satis edocet. Quod si hoc in meis literis invenisset, et vere scrupulum aliquem ex ipsa lectione cepisset, tum me, sicut ipse nosse, Ratione positum haberet præsentem, continuo utique perquisisset, et ipsa ad me scripta detulisset: quippe qui usque ad ipsum [Al. illud] tempus etiam videre me, et salutare, et in oratione communicare solitus erat, contulisset sibi dubio inecum de his, quibus videbatur offendi: inquisisset quomodo a me fuisset prolatum, quomodo haberetur in Græco.

21. Certe etiam hoc gloriæ sufficere sibi putasset,

hoc versu dicitur, *confictas pro conferas*.

f Reticeat ms. id est, voculas, ferme rectius, ut et mox legit, *quod ille falsavit, dico, pro quia ille falsavit, indico*.

g Ms. *faceret* heic, et in periodi fine; tum *hoc reticeat*.

h Brevius idem, *qui accusas, mens tales literas, etc.*

i Vetus edit. sub affirmandi nota, *Haud inde ego accusari debeo, unde tu me falsum fecisti. Rem planissimam, etc.* Cod. Guarnerian., *tu falsum fecisti*

a Addit idem ms. *jam*, et paulo post ferme rectius, *ut ab ipso edoceret iterum ob modestiam insanire*. Tum quod secundo occurrit *movere* verbum tacet.

b Ms. Guarnerian., *occurreret*. Illa enim, etc.

c Idem ms., *in brevi felicior*. Et quinto ab hoc versu *auditur pro additur*.

d Tacet idem ms. *vir*, quod habent nomen libri a'ii omnes.

e Idem, *ut scriptoria auferas notam, ut surripias auribus, etc.*; quæ etsi vitiosa manifesto videantur, adnotare satius duximus, ut et illud quod tertio ab

si vi-us fuisset in dictis nostris vel scriptis fecisse aliquid per se emendari. Aut si furor animi non tam emendare errorem quam proferre [*Al. proferri*] in publicum compulisset, sine dubio nunquam elogisset absentem lacerare, quem potuisset [*Al. potuit*] gravius confutare præsentem. Sed istum quia falsi conscientia deterrebat, ad me quidem [*Al. tac. quidem*] cujus erant scripta, quæ volebat criminari, non detulit, sed per domos, per matronas, per monasteria, per singulos quosque fratrum circumfert, quo solo possit [*Al. possis*] conturbare auditu. Et hæc fecit [*Al. facit*] sub ipso tempore quo confestim ex Urbe discederet [*Al. decederes*], ne vel comprehensus facti sui redderet causas. Etiam inde, ut intelligi datur, secundum præceptum magistri per totam me Italiam criminari, instigare turbas, conturbare Ecclesias, aures quoque polluere sacerdotum, et in his omnibus modestia nostra tanquam conscientia abuti. Hæc discipuli. Ipse vero orientalis magister, qui ad Vigilantium scribens dixerat (*Epist. 61. n. 22.*), « Per me Latini cognoscunt omnes Origenis bona, et ignorant mala; » istos ipsos quos ego nunc transtuleram, ^a reinterpretatus est, et omnia quæ a me vel improbabilia prætermissa fuerant, **330** inseruit, quo scilicet nunc contra sententiam suam Romani per ipsum Origenis cognoscant mala, et ignorent bona. Hinc jam non solum Origenem, sed me ipsum in suspicionem hæresis conatur adducere. Hinc emitit [*Al. etiam*] incessabiliter canes suos, qui me per urbes, per vicos, ^b per iter quoque transentem calumniarum latratibus insectentur, et fanda adversum me omnia, atque infanda tentantur [*Al. tentant*]. Quid, quæso te, sceleris admisimus, si fecimus quod fecisti? Si tamen nefarium est uti exemplis tuis, de te ipse, quid judicas?

22. Veruntamen dic mihi, o magister, jam enim ad te converienda responsio est, ad legentem, aut ad interpretantem, si qua illa est scriptoris culpa, recte revocatur? Absit, inquit: nequaquam. Quid me ^c subtiliter circumvenis? Nunquid non et ego legi? nunquid non et ego interpretatus sum? Sed lege ea quæ interpretatus sum, vide si quid in his dogmaticum invenies: certe si aliquid horum, quæ nunc ad damnationem voco reperies. Postremo ait: « Si vis plenius nosse quomodo apud me etiam suspicio hujus-

^a Cod. Guarnerian. ἀπὸς interpretatus est, tum ea omnia pro et omnia, et sunt pro fuerant.

^b Idem Guarnerian., per vicos pariter transeuntem: tum et fanda omnia et nefanda adversum me fateant, pro quo utique postremo verbo malim rescribi blaterant, aut quid simile. Alias vulgati sectentur.

^c Pericopa istæ verborum, Quid me subtiliter circumvenis, in Guarnerian. ms. desideratur.

^d Tacet idem ms. Pauli, tum habet, et de his quæ scripsi, nosces, quid, etc., legens eum et interpretans, etc. Porro videtur perquam id mirum Tillemontio, Hieronymum ad eum Commentarium provocare, in quo nulla unquam Origenis opinionum perstringitur, ex quibus Origeniana proprie hæresis constat: e contrario multa, quæ ad Origenianum dogma plurimum faciunt placita proferuntur. Eum videsis tom. XII. pag. 115.

A comodi dogmatum semper execrabilis fuerit, lego Commentarios meos in Epistola ^d Pauli ad Ephesios, et ex his quæ scripsi, quid de eo s. nseriu, legens eum, vel interpretans, nosces. » Et hæc est [*Al. tac. est*] tua tanti magistri gravitas, ut eum quem in aliis laudas, ^e condemnes in aliis, et quem in Præfationibus tuis alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum dixisti, nunc hæreticum dicas? Quis hæreticus, Ecclesiarum magister aliquando dici potuit? Erravi, inquit, in hoc. Sed quæ Præfationem subjicis? Commentarios lege, sed illos quos designavi. Et cui hoc justum videtur, ut is qui tot libros conscripsit, in quibus omnibus pene præconia ejus usque ad cælum fert: qui tot jam annis et lecti sunt ab omnibus et leguntur: ex quibus **B** quamplurimi ita edocti jam de hoc ^f mundo decesserunt, et perrexerunt ad Dominum, hanc de Origene sententiam tenentes, quam ex librorum istius assertionem didicerant, et abierunt sperantes juxta hujus testimonium inventuros se eum secundum post Apostolos Ecclesiarum magistrum, **331** et ^g ut nunc iterum scribit, invenerunt eum cum impiis hæreticis et gentilibus condemnatum. Quomodo se ex contentione commutet et dicat, quia illum quem triginta fere annis continuis legens et scribens, Apostolis exæquavi, nunc hæreticum pronuntio? Numquid aliquos novos ejus libros modo legit, quos ante non legerat? Sed ex his eisdem dictis, eum et tunc Apostolum, et nunc hæreticum dicit, et nullo modo hoc ita fieri potuit. Aut enim tunc recte dixit, et modo livore quodam et contentione pervertitur, et audiendus non est. Aut si tunc maledixit, et modo seipsum ^h condemnat, quale ergo de se cæterorum expectabit judicium, is qui secundum Apostoli sententiam a semetipso damnatur?

22. Et quid, inquit, abscinditur pœnitentia? Non: erratur, et in verbo maxime: licet quidem de errore pœnitere. Sed simul aliquis pœnitentiam agit, simul accusat, simul judicat, simulque condemnat? Quasi vero si qua meretrix una se nocte, aut duabus a scoriando contineat, debeat continuo leges de pudicitia scribere, et non solum leges condere, verum et sepulcra ⁱ obruere omnium, quæ jam defunctæ sunt feminarum, quod eas suspicetur sui similem vitam

D

^e In Guarneriano ms., contemnas.

^f In eodem, de hoc mundo ita discesserunt et perrexerunt ad Deum, hanc Origenis sententiam tenentes, quam ex librorum assertionem isti didicerant. Vetus quoque editio, hanc Origenis sententiam præfert.

^g Hujus ut vocula: accessione, ope codicis Guarneriani, locum restituimus, cujus erat in antea vulgatis libris hinc sensus atque imperfectus. Eam et olim nos excidisse suspicati sumus. Cæterum et invenient legit idem ms. pro invenerunt, et quod rectius adhuc habere videtur subsequenti periodo, modo se ex contentione commutet pro Quomodo se ex contentione, etc.

^h Idem ms., se ipse condemnat, quale ergo se, etc.

ⁱ Atque hoc rectius in cod. Guarneriano scribi videtur subruere pro obruere.

duxisse? Pœnitentiam agens quod hæreticus fueris benefacis. Quid hoc ad me, qui nunquam hæreticus fui? Pœnitentiam agis pro errore, recte facis; si tamen ipsam pœnitentiam legitime geras, [Al. add. idest] non accusando, sed deprecando, non condemnando, sed flendo. Nam quæ pœnitentiæ veritas est, ubi indulgentiæ decretum ipse sibi pœnitens dictat? Qui pœnitet pro his quæ male locutus est, vulnus suum non iterum male loquendo curat, sed silendo. Sic enim scriptum est: *Peccasti, quiesce*. Sed nunc ipse te reum statuis, et iterum reatu ipse te absolvis, et ex reo ipse te iudicem facis. Hæc jam non tua, qui irrides nos, sed nostra qui ita nos irrideri patimur, est miseria.

332 27. Veruntamen veniamus ad hos duos Commentarios, quos, cæteris omnibus opusculis suis condemnatis ac renuntiatis, solos excepit, et quam caste se in his et continenter egerit, videamus. Ex his enim solis et fidem suam probari vult, et [Al. tacetur et] quod Origeni in omnibus adversetur. Proferantur ergo isti qui [Al. et isti] ei soli ex omnibus scriptis suis placent, id est, in Epistolam Pauli ad Ephesios libri tres: et in Ecclesiasten, ut puto, unus. Sed nunc interim qui primus occurrit, in Epistolam ad Ephesios Commentarius relegatur. Etiam ibi consocium et concordem et *συμμόσταν*, ut ipse ait, in his quæ arguit approbo. Et primo omnium de quibus irridet mulierculas, quæ se dicunt post resurrectionem non habituras fragile corpus, quippe quæ Angelorum futuræ sint similes, quid ipse sentiat, videamus. In tertio Commentariorum libro in Epistola Pauli ad Ephesios, sub eo capitulo ubi scriptum est: *Qui uxorem suam diligit, seipsum diligit: nemo enim unquam carnem suam odio habuit* (Ephes. 5. 28.), post aliquanta ita ait, « Foveamus igitur et viri uxores, et [Al. ut] animæ nostræ corpora, ut et uxores in viros, et corpora ^d redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas, sed quomodo apud Angelos non est vir et mulier, ita et nos qui similes Angelis futuri sumus, jam nunc incipiamus esse quod nobis in cælestibus re-promissum est. »

21. « Hæc te in tuis Commentariis scripsisse sciens, quomodo eos ad exemplum fidei tuae, et ea

^a Ubi autem scriptum sit, vix invenias, aut ne vix quidem. Similes utcumque sententiæ occurrunt Ecclesiastici XXI. 4. tum Isaia XXX. 7. atque alibi, sed non duobus his plane verbis, ut is locus videri possit. Ad hæc non alibi requirendum, quam in Pentateucho, docet Theophilus Epistola Paschali III, inter Hieronymianas ex recensione nostra C. num. 3. *Audiant hujusmodi dicentem Moysen: Peccasti, desine, sine peccati priora subvertens*, etc. Imo ex ipso Genesis libro laudat S. Hieronymus Epist. CXLVII. ad Sabulianum num. 9. *Quod ad Ca'n dictum est, tibi dictum puta, Peccasti, quiesce, Quid longius*, etc. Fuit itaque olim capite IV. in Græco exemplari, ac vetere Latino, quod expressum ab illo est: nunc neque in Græco ipso vestigium ejus additamenti invenias.

^b Malim ex Guarneriano ms. caute rescribi. Idem mox enim adverbium tacet.

^c Guarnerian., ut puto, liber unus.

A quæ arguis confutanda proponis: quomodo de tuis verbis mulieres arguis? Deinde quæ mulier dixit aliquando, quod uxores in viros convertantur, et corpora redigantur in animas, quod tu scribis. Si corpora in animas redigentur, ergo secundum te non solum ^f carnis resurrectio non erit, sed nec corporum, quod confiteri istos quos tu fecisti hæreticos, dicis. Ubi jam ultra corpus querimus, si in animam redigitur? Erit enim jam totum anima, et nusquam corpus. Et iterum **333** si uxores in viros commutabuntur, pro eo quod subjunxisti, ut nequaquam sit sexuum ulla diversitas, quasi ut hoc ostenderes, quia sexus quidem femineus interibit ex eo quod redigetur in virum, solus autem manebit virilis: nescio quidem si hæc tibi de se dicere feminarum ^B sexus [Al. sexus ipse] permittat. Tamen et si illis concedatur, qua consequentia poteris ostendere ibi virilem sexum esse necessarium, ubi femineus necessarius non probatur, quia naturali quodam vinculo in tantum sexus alter eget alterius, ut si alter non sit, alterius opus non sit. Etenim si luteam formam ex resurrectione, homo ^t tantum recepturus putatur, quam in paradiso habuit, ubi est quod scriptum est, quia *Masculum et feminam fecit eos, et benedixit eis* (Gen. 1. 27.)? Si vero ut tu et mulierculæ quas incusas, dicitis, neque vir neque mulier est, quomodo ergo aut corpora redigentur in animas, aut mulieres convertentur in viros, cum vel paradus utrumque sexum ^h non patiat, vel similitudo Angelorum, ut tu quoque fateris, nullum ^C omnino recipiat? Et miror quomodo ab aliis exigas [Al. exigis] de sexuum diversitate sententiam, de qua tu volens disserere, tantis te involvis nodis, ut evolvere te nullatenus possis. Quanto rectius faceres, si nos quos culpas, imitareris in talibus, et hæc [Al. hoc] soli Deo, ut se veritas habet, nosse permitteres: et tunc ^l potius ignorare fatereris, quam ea scriberes quæ paulo post tu ipse damnares? Velim mihi, conscientia sua teste, nunc diceret, non dico si in aliquo Opusculo meo, sed in Epistola salutem mea, quam alicui familiari meo negligentius scripsissem, hinc nisset scriptum, quia corpora in animas redigantur [Al. redigentur], et uxores in viros, si non hæc [Al. tac. hæc] etiam æreis literis scribi per portas civita-

^d Idem, *reducantur*, qui et sub periochæ finem nobis pronomen prætermittit.

^e Plus habet, minus autem bene, idem ms., *te in Ecclesiis tuis Commentariis*, etc., et tertio ab hoc versu, *et quomodo de tuis*, etc.

^f Tacet idem ms. *carnis*: plus autem altero ab hoc versu, *confiteri etiam istos*, et deinde, *Ubi enim jam ultra*, etc.: denique habet infra, *erit ergo*, pro *erit enim*, etc.

^g Brevius multo heic ms., *homo habere putatur, quam in Paradiso habuit, scriptum, Masculum et feminam*, etc.

^h Absque negandi nota idem ms., *utrumque sexum patiat*.

ⁱ Tacet Guarnerian. ms. *potius*, tum *ea* pronomen quod sequitur. Inferius haud pauca ejus manifesta menda, quæ Lectorem nihil interest scire, dissimulamus.

tum præp'isset, si non in foro, in curia, pro rostris etiam recitari. Quantos ex hoc accusationum titulos, quæ volumina conscripsisset, quam me totis armis ac telis fœcundis-inimî sui pectoris perurgeret, dicens, quia si mihi non creditis dicenti, quia fallit cum corpus dicit resurgere, et carnem negat, vel cum fatetur quidem carnem, membra autem negat et sexum: ecce videte, quomodo ipse scripsit in Epistola sua, quia **334** corpora vertantur in animas, et uxores in viros. Sed vos te quidem hæc scribentem, non solum non arguimus hæreticum: sed satis factimus tanquam magistro. Mulieres tamen illæ, quas tam indignis et inhonestis contumeliis lacerasti exhibebunt ante tribunal Christi et hæc quæ his Commentariis doces, et illa quæ oblitus tui, rursus cum contumeliis scribis: et ibi utraq; recitabuntur, ubi cessabit jam favor hominum, et redempti laudibus plausus silebunt: et tecum pro his vel dicis, vel gestis tuis iudicabuntur apud justum iudicem Christum.

25. Verum pergitur discutere [Al. discurre] quid etiam de quæstionibus scribat, hoc enim ad fidem pertinet, in quibus de carnis resurrectione sic variat cætera, ut [Al. ad] quæstiones. Item ex Commentariorum libro primo de Epistola Pauli ad Ephesios de eo capitulo, ubi dicit Apostolus: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati coram ipso (Ephes. 1. 4.)*, ita ait: « Pro constitutione mundi in Græco scriptum habet *καταβολῆς κόσμου*. Non illipsum autem *καταβολῆς*, quod constitutio sonat. Unde et nos propter paupertatem linguæ et rerum novitatem, et sicut quidam ait, quod Græcorum et sermo latior et lingua felicior sit, conabimur non tam verbum ex verbo transferre, quod impossibile est, quam vim verbi quodam explicare circuitu. *καταβολῆς* proprie dicitur, cum quid deorsum jacitur, et in [Al. ad] inferiorem locum mittitur a sublimi, vel cum aliqua res sumit exordium. Unde et hi qui ædium futurarum prima faciunt fundamenta, *καταβέλλονται*, id est, *deorsum initia fundamentorum jecisse* dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, quia Deus universa sit machinatus ex nihilo, non creaturam, non conditionem, non facturam, sed *καταβολῆς* id est, initium fundamenti ad eum retulit, ut non juxta Manichæum, et cæteras hæreses, quæ factorem et materiam ponunt, aliquid quid [Al. aliquid] unde creaturæ factæ sint [Al. sunt], antecesserit creaturas, sed omnia ex nihilo extiterint [Al. subsisterint]. Quod autem effectus nos ut essemus sancti et immaculati coram ipso, hoc est, Deo, ante fabricam mun-

di testatus est, ad præscientiam **335** Dei pertinet, cui omnia futura jam facta sunt, et antequam fiant universa sunt nota: « sicut et Paulus ipse prædestinatur in utero matris suæ, et Jeremias in vulva sanctificatur, eligitur, roboratur, et in typo Christi Propheta gentibus mittitur. »

26. Ilucusque unam edidit expositionem, sed sub cuius persona hujuscemodi intelligentia accipienda sit, non expressit. Hoc tantum egit, quod ex consequentibus reprobatur priora; ait enim in consequentibus: « Alius vero est, qui Deum justum conatur ostendere. Undo manifeste ostendit, quod per illam priorem expositionem non ostendatur justitia Dei: quod utique impium est: sed per istum quem dicit alium, cuius assertionem sine dubio volens apud omnes indubitatum et catholicam demonstrare, dedit tale testimonium, quod hæc sua assertione, justum esse Deum conatur ostendere. Sed videamus quid dicat iste alius, qui Deum justum esse prædicat. « Alius vero, inquit, qui Deum esse justum conatur ostendere, quod non ex præjudicio scientiæ suæ, sed ex merito electorum unumquemque eligat, dicit ante visibiles creaturas, cælum, terram, maria, et omnia quæ intra ea sunt, fuisse alias invisibiles creaturas, in quibus et animas, quæ ob quasdam causas soli Deo notas, dejectæ sint et deorsum, in valem istam lacrymarum, in [Al. et in] locum istum afflictionis et peregrinationis nostræ, in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam revertetur, dicens, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitari cum habitantibus Cædar: multum peregrinata est anima mea (Ps. 119. 5.)*. Et in alio loco: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. 7. 29.)*? Et alibi, *Melius est reverti, et esse cum Christo (Philip. 1.)*. Et alibi, *Antequam humiliarer, ego peccavi [Al. deliqui] (Ps. 116. 67.)*, et cætera his similia. » Itaque priusquam animæ, inquit, præcipitarentur in mundum. Magister dicis, inquit, et non dicis, qui sunt isti qui hæc inquit, quod animæ prius essent, quam præcipitarentur in mundum. Nonne ergo recte dixi, inquit, quia talpa es, es non vides? Dixi jam superius, quia illi hæc [Al. hoc] dicunt, qui Deum justum esse asserunt, quem utique si cor haberes, me ipsum esse intelligeres. **336** Neque [Al. Non] enim ita impius sum, ut alium me et diversum esse statuam ab his qui Deum justum defendunt, quod utique omnes i faciunt, qui sanum sapiunt. « Dic ergo, dic, magister, quid isti qui tu es, inquit? Itaque prius quam animæ, inquit, præcipitarentur in mundum, et mundus ex animabus fieret, cum habitatricibus suis in

^a Item ms., *plausus jam silebunt: tecum pro his, etc.*

^b Rescripsimus, ut in Hieronymiano est textu: antea enim minus recte erat, *καταβολῆς τοῦ κόσμου*. Confer ipsum S. Doctorem Tom. VII, col. 47. et seq.

^c Antea enim addebatur, quod ms. textusque ipse Hieronymianus nesciunt. Leviora alia inferius taciti castigamus.

^d In veteri edit., *id est, jacti initium fundamenti, etc.*

^e Guarnerian. ms., *Sic et Paulus, etc.*

^f Idem ex scoli glossatoris manu, *Aliud vero, qui Deum justis conatur ostendere, etc.*

^g Addidimus *deorsum* adverbium ex Guarneriano ms., veteri editone, atque ipso Commentarii textu.

^h Antea lectum *incola fuit*. Guarnerian. ms., *peregrina est*, quod ab impressa lectione Commentarii propius recedit. Idem plus deinde: habet, *et in alia loco alius, Miser, etc.*

ⁱ Tacet Guarnerian. ms., *hæc*, tum insequentibus periodo ergo adverbium.

^j Idem ms., *facimus qui sanum sapiunt*. Alio tacet inquit.

inimicum ipse dejectus, elegit Paulum Deus, et ei similes coram te, qui erant sancti et immaculati. Nemo autem eligitur nisi de pluribus, et ubi sunt aliqui viliores, ibi electi perpetratur. Quomodo autem in Babylonia a captivitate, quando a Nabuchodonosor in Chaldaeam ductus est populus, missi sunt Prophetae, Ezechiel, Daniel, tres Pueri, Aggaeus et Zacharias, non quod ipsi meruerint captivitatem, sed ut essent in solatio captivorum: ita et in illa dejectione mundi, eos qui antequam mundus fieret, electi erant a Deo, missos esse in eruditionem et magisterium animarum peccatricium, ut praedicatione eorum revertentur ad eum locum unde conuerant: et hoc esse quod a Moysae in octogesimo nouo dicatur Psalmo: *Domine, refugium factus es nobis in generatione et progenie, antequam montes firmarentur, et fieret terra, et orbis terrarum* (Ps. 89. 1.). Quod scilicet antequam mundus fieret, et universa generatio principium sumeret, Sanctis suis Deus refugium fuerit.

27. Haec sunt quae in illis, quos solos^b ex omnibus opusculis tuis eligis, et ad condemnandos caeteros relegi iubes, Commentariis scribis. Mundum, ais, fuisse invisibilem antequam hic visibilis fieret: in quo mundo cum reliquis habitatoribus, Angelis [Al. Anzeli] scilicet, et animae creat. Is'as animas, ais, ob quasdam causas soli Deo cognitae, in hoc visibili mundo nasci in corporibus, et quae ante habitaverant caelum apud prius saeculum, nunc hic habitant, terram scilicet non extra causas aliquas, quas ipsae inibi vivendo commi erunt. Et ais, quod Sancti quique, ut est Paulus et caeteri similes ei per generationes singulas ad eruditionem eorum a Deo destinati [Al. praedestinati] sunt, ut eas praedicatione sua ad illam habitationem suam [Al. tac. suam], unde collapsae fuerant, revocarent, et hoc copiosissimis Scripturarum 337 testimoniis firmas. Et quae sunt alia quae dicta pro quibus Origenem in jus vocas? quae alia sunt in quibus eum damnari iubes? Aliumne^c damnas in tuis? Et si, ut tu suades, huiusmodi dicta damnanda sunt, feres tu prius sententiam, et pro dictis talibus prior te ipse condemnabis. Neque enim jam tibi ultra ullum remansit effugium. Nullae hic strophae, pro quibus caeteros arguis, habebunt locum. In ipsa etenim poenitentia tua post conversionem jam emendatus et correptus, istis libris auctoritatem dedisti: videlicet, ut ex his tua sententia de his quae damnanda [Al. condemnanda] dicis, dogmatibus probaretur. Et ideo quae hic scripta sunt, tanquam si modo haec pronunties et definias, audienda sunt. Et hic talia definiis qualia dicis esse

^a Denno idem, in *Babylonis captivitate, quando per Nabuchodonosor captivitatem ductus est populus in Chaldaeam*. Nos abductus pro ductus restitimus ex Commentario. Tum alias non quo et ipsi, etc. et directione pro dejectione, denique, ut ad praedicationem eorum, etc.

^b Ms., in omnibus opusculis eligis.

^c Guarnerian., *Alium in ejus damnas*, etc., ex quo fortasse rescribendum, *Aliumne in ejus, alium damnas*, etc. Mox idem tu prius, pro tu prius, etc.

^d Idem us., *Dei*, et mox sentit pro sentiat. Tu

damnanda. Sed non sum, inquit, ego, qui defuit, alium dico esse qui haec ita dicat: id est, ipsum istum quem modo dico debere damnari. Repetamus ergo si placet illum ipsum versiculum, ubi immunitas exponit personam, ut videamus, quis est ille, quem talia dicis astruere. Ais ergo, Alius vero qui Deum justum conatur ostendere dicit haec [Al. tac. haec] quae jam supra diximus. Si iste quem dicis Alium, Deum justum assertione hae sua, ut ais, ostendit, et a te alius et diversus est, de te ipso quid sentis? Tu negas justum esse Deum? Magister, dum tu [Al. tac. tu] multum vides, et satis arguis captos oculis talpas: puto te incurrisse ἀγνοῦντας, et ex utraque parte concludi. Aut enim justum Deum negabis, ut alius sis et contrarius illi qui haec dicit: aut si, ut omnis confitetur Ecclesia, etiam tu Deum justum esse confitearis, tu es qui haec dicis, et tu es qui primus excipis sententiam, quam in alium fers. At tu [Al. tac. tu] qui tuometipsius mucronis confodris. Sufficere opinor haec apud justissimos iudices et futurum Dei iudicium praestolantes, non quia condemnare debeant eum, qui festucam videt in oculis fratris sui, et in suo trabem non videt; sed emendare et ad veram poenitentiam revocare.

28. Verum ne forte latuerit eum locus iste unus ex [Al. in] his libris quos ad liquidum se reconquisisse putaverat, et quorum 338 exemplum, caeteris omnibus condemnatis, ad confessionem^d fidei proposuerat, requiramus quomodo etiam in caeteris sentiat. Item in eodem libro, de eo capitulo ubi scriptum est: *Secundum placitum voluntatis suae in laudem gloriae suae* (Ephes. 1.), post pauca ita ait: et invadunt itaque in hoc loco occasionem, qui ante constitutionem [Al. conditionem] mundi animas putant cum Angelis et caeteris Virtutum caelestium nominibus in caelesti Jerusalem fuisse versatas, quod nec secundum beneplacitum Dei, nec in laudem gloriae ejus et gratiae possit intelligi, alios nudos, et barbaros, servos, debiles: alios divites, Romanos, liberos, sanos: ignobiles, vel nobiles in diversis oris, et diversa parte generari, nisi causae praecesserint, quibus ex meritis haec animarum unaquaque sortita est. Et illud quod ad Romanos scriptum est, quidam putant nosae, nec norunt: *An non habet potestatem figulus lutu, de eadem massa facere aliud vas in honorem aliud in contumeliam* (Rom. 9. 21.), ad eundem sensum referunt, ut quomodo mala vita seu bona, laboriosa vel facilis frustra in hoc mundo agitur, nisi credamus Dei^e futurum esse iudicium: ita et diversitas in hoc mundo nascentium justitiam Dei arguat, nisi ai-

malis Erasmi, et Martiani. Idem pro item.

^e Vitiose idem *barbatos* pro *barbaros*, quibus auctor *Romanos* opponit; sed nec bene, quae sequuntur, *sanos, ignobiles in diversas oras, vel partes generari*. Nos ex Commentarii ipso textu locum restitimus: *antea nobiles ad Romanos addebatur, tum illa ignobiles vel nobiles desiderabantur*. Caeterum laudatus textus in diversa orbis parte habet pro *diversis oris et diversa parte*.

^f Supplemus futurum ex Commentario, quod libri editi alii, atque ipse Guarnerian. us. tacet.

magna merita processerint. Si enim, inquit, hæc non ita accipimus, ^a nec beneplacitum voluntatis Dei erit, nec in laudem gloriæ et gratiæ ejus alios elegisse ante constitutionem mundi, ut essent sancti et immaculati, et haberent adoptionem per Jesum Christum, alios ultimæ conditioni et pœnis perpetuis destinasse: amare Jacob antequam oriatur ex uero, odisse Esau priusquam digna odiis perpetraret, nisi causæ præcesserint quæ justitiam Dei probent. »

29. Quid expressius hac assertionem? quid evidenti-
 us vel ab Origene, vel a quoquam eorum quos te arguere dicis, de his dogmatibus vel cogitari, vel dici potuit, quod scilicet diversitas ^b et inæqualitas, quæ est in hoc mundo nascentium, ad Dei justitiam referatur? Caussam salutis vel damnationis dicis dedisse ipsam sibi unamquamque animam, ex [Al. ut] his scilicet motibus animorum quos prius in cælesti Jerusalem, quæ est mater omnium, ³³⁹ vivendo gesserunt. Et hoc, inquit [Al. inquit], non ex mea persona dictum est, sed alium dicere descripsi. Denique dixi, quæ loquuntur quidam occasionem. Nec ego nego, quod de alio dicere videaris. Sed iste ^c alius, quem hæc dicere ais, utrum tibi concors et consonans, an vero contrarius sit et inimicus, non denegasti. Cum enim alium istum contrarium tibi aliquem nominas, soles ponere quædam dicta ejus, sed statim ea destruere et impugnare: ut Marcionis, et Valentini, et Arii, et cæterorum. Cum vero alium quidem nominas, et dicta ejus ^d cum validissimis assertionibus scribis, testimoniis quoque Scripturarum copiosissimis munis, nonne etiam nos tardissimi, et quos tu talpas dicis, videmus istum [Al. istius], cujus dicta ponis et non destruis, non alium quam te esse, et fieri hæc rhetorica figura, cum sub aliena persona suam sententiam proferunt. Fiant ista ab Oratoribus, cum aut offendere aliquos metuunt, aut invidiam declinare cupiunt. Nam si te ex hoc defensum putas, quod ^e in his dictis alium nomines, multo erit excusabilior ille quem insimulas. Nam ille non solum hoc in consuetudine habet, ut dicat alios ita dicere, et quibusdam ita videri; sed multo cautius dicit ille, de talibus se hoc non definire, sed opinari magis. Quod si alii melius visum

^a Ex Commentario, atque ipso ex parte Guarneriano ms. locum restituumus, antea enim erat non secundum beneplacitum, et mox et gratiæ ejus referetur: quæ duo verba secundum et referetur laudantur quoque ms. respuit. Ex iisdem etiam inferius legimus conditioni pro conditionis, et amare Jacob antequam oriatur pro amasse et oriretur, quæ editi antea libri præferbant.

^b Ms., vel inæqualitas, quæ est hæc in, etc. Paulo post verba salutis, vel damnationis tacet.

^c Hæc alius, tum vocatus an vero Guarnerian. ms. tacet. Paulo autem post legit quidem dicta pro quædam.

^d Idem ms., dicta ejus destruis, et tua cum validissimis, etc., et inferius alium te esse pro non alium, quam te esse.

^e Vetus edit. et Guarnerian. ms., si tu te ex hoc loco defensum putas, quod tu in his dictis alium nominas.

A fuerit, dicit [Al. tac. dicit], ut his omissis illa teneantur. Vide quanta ille cautione usus ^f est: et tamen a te ad damnationem vocatur. Tu quia tantummodo alium nominas, effugisse te putas. Ex his enim eum damnas, in quibus eum sequeris et imitaris.

30. Sed progrediamur legendo Commentarios, ne immorando per singula, excludamur ab agnitione plurimorum. ^g Item ex eodem libro, de eodem capitulo ubi scriptum est: *Ut simus in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo* (Ephes. 1. 12.) Si speravimus tantum dixisset in Christo, et non præmisisset, ³⁴⁰ ante speravimus, quod Græce dicitur προηλπικότες, esset manifestior sensus, eos qui speraverunt in Christo forte ^h vocatos, et esse prædestinatos secundum propositum ejus, qui universa operatur juxta consilium voluntatis suæ. Nunc vero præpositionis adjectio, ad illam nos intelligentiam trahit, de qua superius ⁱ disputavimus exponentes hoc quod scriptum est: *Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati coram ipso: quod scilicet, sicut jam nos benedixerat in omni benedictione spiritali in cælestibus, et elegerat ^j ante constitutionem mundi: ita etiam nunc sperasse ante dicamur in Christo, ex eo tempore quo electi et prædestinati et benedicti sumus in cælestibus. ^k*

31. Hucusque interim, quæ enim sequuntur majora sunt. Nunc ergo gratias ago Deo, quod me pondere gravissimæ suspicionis relevavit. Fortasse enim videbar aliquibus de alio isto contentosius vel calumniosius agere, cum secundum rhetoricam figuram, istum quem dicit [Al. dicit] alium, ipsum perhiberem esse. Sed ne qua ulli auditorum nunc prorsus dubitatio remaneret, quis esset iste [Al. ille] alius, de quo superius dixerat, declaravit. Tanquam vere bonus magister, et qui nullas velit ex dictis suis ambiguitates discipulis remanere, dignatus est in hoc loco illum, quem supra alium dixerat, evidenti-
 us quis esset ostendere. Ait ergo: « Nunc vero præpositionis adjectio, ad illam nos intelligentiam trahit, de qua superius disputavimus. » Vides quia nos sumus, inquit, et non alius nescio quis quem putabatis, qui superius disputavimus, exponentes

^f Cod. Guarnerian., usus sit, tum ad damnationem notatur, pro vocatur, et mox illum nominas pro alium, etc., deinde putas, et ex his eum condemnas.

^g Idem de eo capitulo, ubi ait, *Ut simus, etc.* Græcum verbum quod sequitur, Erasmus et Martian. προηλπικότες scribunt.

^h In Commentario, sorte vocatos esse, et prædestinatos: in ms. sorte eos vocatos prædestinatos.

ⁱ Auctoritate codicis Guarneriani ipsiusque lectione Commentarii expunxit verba, *id est ante*, quæ cum hæc loci, tum inferius, ubi idem textus repetitur interserebantur, facile ex studiosi alicujus ad librorum nota, huc postmodum in vulgatis libris intrusa.

^j Atque hæc nos pronomen induximus, quod neque in ms. neque in Commentario habetur. Porro us., *sperasse nunc autem dicamur in Christo ex tempore, male.*

^k Supplendumque videtur post *elegerat*, ut cons et nota sensus. Ed.

illud quod scriptum est: *Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus in Christo*. Et quod tibi ex persona alterius dictum a minus intelligentibus putabatur, ne quis error his, quos jusserat ex istis libris **387** * quid de Origene sentiret, sententiam suam noscere, remaneret, ad suam personam nunc revocans, nec alium aliquem nominans, dicit ea quæ superius legimus: quod scilicet sicut jam nos benedixerat in omni benedictione spiritali in caelestibus in Christo, et elegerat ante constitutionem mundi: ita etiam sperasse dicamur in Christo ex eo tempore, quo electi et prædestinati et benedicti sumus in caelestibus. Absolvit ergo me (ut puto) ipse suo testimonio omni suspitione calumniæ, quod alius * iste non sit alius quam ille ipse.

50. Sed ^b majora adhuc ex consequentibus, sicut ^B promisimus, ostendemus. Post hoc enim quod dixerat, nos ante sperasse in Christo, et ex eo jam tempore, id est, ante constitutionem mundi, et antequam in corporibus nasceremur, in cælis esse benedictos et electos, iterum illum suum alium introducit, et dicit, « Alius vero hoc dogma non sustinens, quod ante fuerimus et speraverimus in Christo, quam in isto corpore degeremus, illo intelligentiam transfert [*Al. transferet*]. » Hoc in loco omnem suum factorem quisquis ille est, iste ejus alius exhalavit. Dicat enim nobis hic, quem vult alium esse, qui hoc dogma non sufferat, quod antequam in hoc corpore degeremus, et fuerimus, et speraverimus in Christo, hoc est enim pro quo damnari jubet Origenem. Quem vult hic alium intellexisse? an aliquem [*Al. alium*] ^C contrarium sibi? Quid dicis, magister? bicorni illo prægeris, de quo exponere discipulis soles. Si enim hic alium istum qui ante fuisse animas quam in corpore degerent, non recipit, te esse dixeris, proditum est, quod in superioribus celebratur. Inveniris quim tua confessione alius ille tu esse, qui definis omnia * dogmata, quæ damnari jubes. Si vero non es tu in superioribus alius, ne tibi ea quæ improbas adscribantur, nec hic tu eris alius, qui non sustineas ante fuisse animas quam in corpore degeremus. Elige utramlibet excusationis **338** partem. Istum alium, quem frequenter inducis, te vis intelligamus, an alterum aliquem? catholicum eum vis videri, an hæ-

reticum? damnandum, an [*Al. aut et vel*] absolvendum? Si catholicus est iste alius tuus, qui in superioribus dicebat, ante hunc mundum visibilem fuisse animas cum Angelis, et cæteris virtutibus in superiori Jerusalem in caelestibus constitutas, et ibi vivendo contraxisse causas sibi [*Al. ibi*] diversitatis, vel nascendi in hoc mundo, vel alias [*Al. aliquas*] quaslibet conditiones tolerandi, erunt ergo ista catholica dogmata, et interim impium damnare quod catholicum est. Si vero alium istum hæreticum dixeris, hæreticum designabis eum, qui fuisse animas non recipit [*Al. recipit*], et sperasse in Christo antequam in corpore nascerentur. Qua hinc exitur, magister? Quo erumpitur? quo rursus evaditur? Quocumque te ^d converteris, hærebis, Non dico nullus subtrahendi te aditus datur, sed ne respirandi quidem paululum sit copia. Sic tibi Alexandri tui Aristotelici Commentarii profuere? sic Porphyrii *εισαγωγή*? sic te tot et tantorum Philosophorum Græcæ et Latinæ, insuper et Judaicæ eruditionis excoluit disciplina, ut in istas angustias tam inextricabiles devenires, et tam miserabiliter coarctareris, ut nec ad Alpes posses [*Al. possis*] esse defensus?

31. Sed parcamus * jam: de ferendum est literis, et ut ipse ait, operi magno somnus non est adscribendus, quanquam ipse pareat nemini, et non tam ratione dictorum quam flagello linguæ, quos libitum fuerit verberet. Et si quis ei ^f minus adulabatur, continuo hæreticus et scriptis et missis per diversa centum codicibus designetur. Tamen nos non ipsum, sed Patriarcham imitemur David, qui comprehensum in spelunca inimicum suum Saul, cum posset jugulare, noluit; sed ei pepercit, quod et iste sibi a nobis aliquoties ^g factum, non solum verbo sed et re atque opere, citam si fateri non vult, corde tenem **339** et conscientia retinet. Demus ergo veniam ei, qui dare veniam nescit, qui sine ullo humanitatis respectu de dictis alterius judicat, et interim educamus eum de hac ^h spelunca, usquequo in illam incidat, de qua etiam si omnes conemur et cupiamus, exire non possit. Dicat ergo, ⁱ qui potest fieri, ut in superioribus illis, ubi istud dogma confirmabatur ab eo qui justum Deum conabatur ostendere: ubi alium quem dixit, vere ne alterius persona fuerit talis

* Ms. Guarnerian., *alius iste non sit, quam ipse.*

^b Alii et adjiciunt. Mox habet Guarnerian., *Post hæc quæ dixerat*, etc. Vitia ejus manifesta passim prætereo. Hujusmodi est illud interius, quod reticet negandi particulam, ubi dicitur, *alius vero hoc dogma non sustinens.*

^c Plus habet Guarnerian., *omnia illa dogmata. Paulo inferius legit, vis intelligi pro intelligamus.*

^d Idem ms., *converteres hærebis. Non dicam nullus, tum sit copia.*

^e Male in eodem, *parcamus, jam deserendus est, et literis, ut ipse ait*, etc. Mox reticetur ipse pronomen, et quæ sequitur negandi particula.

^f Addidimus ex eodem ms. ei pronomen: contrario inferius ubi scrip'tum erat, *cum eum posset jugulare*, illud eum quod et redundabat, expunximus.

^g Exemplo forissis erit, quod cum similitates

^D atque odia Hieronymum inter atque Episcopum Hierosolymitanum exercebantur, Rescriptum Imperiale impetratum ab hoc est ad illum in exsilium deportandum. Egerit tunc Rufinus, ne S. Doctor deportaretur: alias etiam per id tempus egerit, ne ab annulis potentissimis læderetur.

^h Hic etiam addidimus ex Guarnerian. ms. hæc pronomen, quod ipse loci contextus postulabat.

ⁱ Ms., *quia potest fieri, ut superioribus*, etc., et paulo post, *nisi alium quem dixit, vere alterius persona non fuerit*. Certe videtur redundare alterum ubi, quæ intercepti atque hiulci sensus potissima causa est. Ego ad hunc fore modum restitui contextum malim: *Qui fieri potest, ut in superioribus illis (ubi istud dogma confirmabatur ab eo, qui justum Deum conabatur ostendere) alium quem dixit, vere alterius persona fuerit talis*, etc.

* Hæc et in sequentibus exstat mendosa ista numerorum repetitio in editione Vallarsiana quam sequimur. Eorr.

quætem nunc condemnari [Al. damnari] vult : hic vero ubi contrarius est, et non recipit, quæ in superioribus dicta sunt, alium seipsum dixerit. Potest enim fieri, ut conscius sibi sit, ita sensitisse se cum scriberet, licet stilo id non potuerit explicare [Al. explanare]. Sit ergo venia, et ponamus in hoc loco istum alium, hunc esse ipsum, qui non recipit dogma, quod dicit, animas fuisse antequam in corpore degeremus, et sperasse in Christo. Repetamus ipsum capitulum, et quo rursus tendat, diligentius prosequamur. Ait itaque : « Alius vero hoc dogma non sustinens, quod ante fuerimus, et speraverimus in Christo, quam in isto corpore degeremus, illo intelligentiam transfert [Al. transferet], ut dicat, in adventu Domini Salvatoris, quando in nomine ejus omne genu flectetur, caelestium et terrestrium et infernorum et omnis lingua confitebitur [Al. confiteatur], quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. 3. 2.), cum ei fuerint universa subjecta, alios voluntate, alios necessitate^b subjiciendos, et eos qui ante presentiam majestatis ejus speraverunt in eum, futuros esse in laudem gloriæ ejus, et vocari *προηλπικότες* : eos vero qui reperti fuerint necessitate credentis, eo tempore quo nec diabolus, et nec angeli ejus poterunt negare rignantem, esse sperantes, sed non in laudem gloriæ ejus. Quod quidem et nunc ex parte videmus expleri, quia alia sit merces ejus, qui voluntate sequatur **340** Deum, alia qui necessitate. Veruntamen sive per occasionem, sive per veritatem, tantum Christus annuncietur : dummodo sciat, et sperans, et ante sperans, quod pro diversitate spei diversa sint præmia recepturi. »

32. Omnis in hoc loco adimitur cavillationis occasio. In superioribus dixisti, quod hi qui ante speraverunt in Christo, illi sunt qui antequam in hoc visibili mundo in corporibus nascerentur, spem in Christo^d habuerunt in caelestibus positi. Sed ne istud dogma tuum esse videretur, aliam introduxisti expositionem, qua dicis eo tempore, quo omne genu flectetur Domino Jesu, universa creatura caelestium, terrestrium et infernorum duobus ei modis erit subjecta, quidam voluntate, quidam necessitate. Et voluntate ais subjectos Sanctos omnes, qui per verba prædicationis modo [Al. jam] ei credunt, et istos vocari *προηλπικότες*, id est, qui ante speraverunt in Christo. Necessitate autem subjectos, qui nunc quidem per prædicationem verbi non crediderunt : tunc autem jam negare non poterunt, sicut diabolus et angeli ejus, et^e qui cum ipsis necessitate crediderunt, quique omnes cum quibus, et diabolus et an-

^a Martianus post Erasmi, speravimus.

^b Guarnerian. ms., subjiciendo. Græcum quod sequitur verbum in Commentario scribitur *ἀπελπικότες*, uno ibi Cisterciensi ms. *προηλπικότες* præferente.

^c Ita Guarnerian. pro et, cætera peccans, regnare pro negare regnantem, tum et in me pro et nunc, et fit pro sit, atque his similia, quæ scire nihil interest.

^d Idem ms habuerit legit ; tum esse, et paulo post Domino Jesu tacet. In sequentibus manifesto nec sciret peccat.

geli ejus, quia postea credent, non vocabuntur ante sperantes, pro eo scilicet quod illi ante crediderunt in Christo, et speraverunt in eum [Al. ejus] voluntate ; isti vero postmodum, et necessitate. Et ideo ais eos diversa præmia recepturos. Præmia tamen ponis in his omnibus, qui modo non credunt, et id est, diabolo et angelis ejus, licet inferiora, et eum de cujus sola pœnarum aliquando venia opinionem, non sententiam alterius arguis, tu in regno Christi ad præmia secunda perducis. Et hoc vis intelligi, quia sicut nihil interest utrum veritate, an necessitate Christus annuncietur : ita nihil refert necessitate, an voluntate credatur.

33. Hæc sunt, quæ nobis dicere de **339** Commentariis tuis jubes. Istas nos regulas et confusionia fidei doces, ut hoc damnetur in aliis, quod domi discitur. Nam utique si tu es nunc alius, qui primum dogma illud non sustines, quod animas in caelestibus fuisse dicit, antequam in corporibus nascerentur : tu es sine dubio, qui diabolus et angelos ejus atque omnes incredulos, non solum venia donas, verum etiam secundis munerandos esse præmiis polliceris. Si vero hoc secundum dogma refugis, tu eris primi illius dogmatis pariter. Et miror quomodo isti prudentes et eruditi viri, qui hæc ejus legunt scripta, de quibus^b nunc illa ab illo scribuntur, rideant de me, quod me talpam nominet, et non sentiant se magis ipsos ab eo talpas judicari, quos putat hæc in suis libris non videre defossa. Si enim putaret eos legentes intelligere posse, nunquam ad condemnanda ea, quæ ipse magister docet, istorum librorum habere jussisset exemplum, in quibus ea ipsa plenius et manifestius continentur, quæ condemnare nos suadet. Ostendimus interim isum [Al. tac. istum] ipsum asserere in istis electis Commentariis suis ea quæ damnari in alterius libris jubet [Al. videt], id est, quod animæ fuerint in caelestibus antequam in hoc mundo in corporibus nascerentur [Al. immitterentur], et quod omnes, vel peccatores, vel increduli cum diabolo et angelis ejus, eo tempore quo omne genu flectetur Jesu, caelestium et terrestrium et infernorum, non solum veniam accipient, verum etiam [Al. tac. etiam] ad secunda præmia vocabuntur.

31. Sed quoniam hæc rei novitas, non dubito quod fidem difficile mereatur, ut quis credatur ea damnare quæ adstruit ; scio quid desideratis, ut si possumus [Al. possimus] talia ex eisdem libris proferamus exempla, et tam evidentia, ut nullus omnino de his cuiquam dubitandi resideat locus, id est,

^a Idem, et quicumque, tum crediderint quicumque omnes, al., quippe omnes.

^b Legit idem, ponis his omnibus atque in particula, et paulo post arguens pro arguis.

^c Fortasse verius *εἰσπορεύσας* tamen, fidei confessionis legit Guarnerian. pro confusionis, etc.

^d Idem, ex quibus illa ab eo nunc scribuntur, et post aliquanta, quæ ipse magis docet, istos libros haberi jussisset, etc. Alia inferius certa scribarum menda prætereo.

ubi ne ille quidem alius suis nominetur : et ita faciam. **340** Item ex eodem libro, quod in sæculi fine Christus, et omnes Sancti sui supra dæmones habebunt sedem, ^a ut et ipsi dæmones secundum voluntatem sedentis supra se Christi, et Sanctorum ejus agant : Ex eo capitulo ubi dicit Apostolus, *Ut ostenderet sæculis superventibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu (Eph. 2. 7.)*, post pauca : « Quod nos, inquit, qui quondam lege tenebamur inferni, et propter vitia atque peccata ut operibus carnis, ita eramus et suppliciiis [*Al. supplicio*] destinati, nunc in Christo regnemus, sedeamusque cum eo. Sedeamus autem non in humili quocunque loco, sed super omnem Principatum, Potestatem ^b et Dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Si enim Christus resuscitatus est a mortuis, et sedet ad dexteram Dei in cælestibus super omnem Principatum, et Potestatem, et Dominationem, et super omne nomen quod nominatum est, non solum in hoc sæculo, sed et in futuro, et nos ^c sedebimus regnabimusque cum Christo, necesse est, ut super his, super quæ sedet ille, sedeamus. Sed qui diligens Lector est, statim dicit et requirit : Quid ergo, major homo [*Al. est homo*] angelis et cunctis in cælo potestatibus? Quod quia periculosum est respondere, Principatus, Potestates, ac Virtutes, et Dominationes, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro (maxime quia omnia subjecta sunt Christi pedibus) non ad bonam partem, sed ad contrariam referre [*Al. refert*], ut dicat ^C eas esse angelos refugas, et principem mundi hujus, et Luciferum qui mane oriebatur, super ^d quibus sancti in fine sæculi sessuri sunt cum Christo, illis quoque tribuente beneficium, qui nunc inferni, et malo libertate sua abutentes vagentur [*Al. vagantur*] passim et per præcipitia corruant [*Al. corruunt*] peccatorum. **341** Cum autem tales habuerint sessores, juxta sedentium voluntatem [*Al. voluntates*] incipient gubernari. » Numquid et hic ambiguitas aliqua derelicta est, ut locus hic egeat assertore [*Al. assessore*]? Ubi evidentissime, nulla illius ^e alii sibi interjecta persona, dicit, angelos refugas, et principem mundi hujus, et Luciferum qui mane oriebatur, in fine, Christo supersedente et regnante cum sanctis suis, consortes ac socios, non solum regni ejus, sed

^A et voluntatis futuros. Secundum voluntatem namque Christi, et omnium Sanctorum ejus [*Al. tac. ejus*], agere, hoc est, ad summam beatitudinem pervenisse. Neque enim est alia perfectio Orationis, qua supplicare nos docuit Patri, nisi ut fiat voluntas ejus, sicut in cælo et in terra.

35. Sed curso patienter audite, non quidem omnia, quæ de ipsis dogmatibus in libris ejus continentur revolventem (tanta enim sunt, ut plura mihi, si exsequi ea cupiam, volumina conscribenda sint), sed tanta quanta satisfacere legentibus possint : quod non iste casu in hæc incidat, quæ nunc discipulis imitanda proponit, sed latissima et frequenti ^f assertionem confirmat. Sed ^v sciamus quæ sunt, quæ nos ex his probatissimis edocet Commentariis. Item ^B ex eodem libro, quod non solum in præsentem sæculo, verum etiam in futuro ascensus sit hominum et descensus, de eo capitulo, in quo ait : « Super omnem Principatum, ^e Potestatem, ac Virtutem, et Dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro (Eph. 1. 21.), post aliquanta : Si autem sunt, inquit, Potestates, Virtutes, et Principatus, et Dominationes, necesse est, ut et subjectos habeant, et timentes se, et servientes sibi, et eos qui a [*Al. tractur a*] sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officiorum, non solum in præsentiarum [*Al. præ-enti*], sed etiam in futuro sæculo erunt : ut per singulos profectus et honores, ascensiones etiam et descensiones, vel crescat alius [*Al. aliquis*], **342** vel decrescat, et sub alia atque ^C alia Potestate, Virtute, Principatu, atque Dominatione fiat. »

35. Cur, magister, ut tuis tecum verbis agam, post quadringentos fere annos quietas et simplices hæc Latinorum mentes doces? Cur novas voces, quas ab Apotolis nemo suscepit, insuetis auribus ingris? Quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei, quæ Apostoli voce laudata est. Cur in medium profers quod Petrus et Paulus edere noluerunt? Usquequo tu hæc scriberes, non usquequo ego interpretarer [*Al. interpretabor*], ut doces; sed usquequo tu hæc ante quindecim fere annos scriberes, sine his mundus Christianus non fuit? Quid enim tu modo doces, quod in futuro sæculo adhuc ascensiones et descensiones fiant, ^b et proficiant aliqui, et aliqui decrescant? Ergo illud quod dicis, in hoc sæculo

^a Legimus ex Guarneriano, obscuro enim atque impedito sensu vulgati antea, et ut eidem ipsi *Dæmones*, etc.

^b In Commentario additur et *Virtutem*, quæ ipse etiam inferius verba Rulini inseruit. Mox Guarnerianus nominatum est pro nominatur, et cum Commentarii lectione suscitatus a mortuis, sedet, etc. denique addit et *Virtutem* post *Dominationem*, reliquis duobus versibus, et super omne nomen, usque in futuro prætermissis, pro quibus etiam in Commentario et cætera scriptum est.

^c In Commentario, *sedemus, regnamusque*, tum, ut super his quæ sedet ille, etc. Porro quem vocat Hieronymus diligentem Lectorem minime diffidetur in Apologiæ lib. 1. Origenem esse, quo loco et pluribus excusat, quod tali eum nomine donavit.

^d Guarnerian. ms., *super quem* : mox tacet in Commentario sæculi. Rursum ms. cum Commentario *tribuente*, minus bene pro *tribuente*, idest, *Christo*, *Pro inferni*, quod sequitur, et mss. quoque præferunt, malim utique rescribi *inferni*, ut in Commentario, aut potius *infernes*; denique mox sua pronomen Guarnerian. omittit.

^e Ferme rectius in Guarneriano sui pro sibi; qui et plus habet paulo post, *super se sedente*, etc. Quædam infra, in quibus peccat, prætereo.

^f Addit idem ms. *hæc*, et mox iterum plus habet, *sed videamus adhuc quæ*, etc.

^g Ms., *ubi ait*. Mox tacet et *Dominationem*. In Hieronymiano textu male, *Sed quæ pro Si autem*.

^h In Guarneriano, *ut proficiant aliqui, et aliqui decrescant*; tum in hoc sæculo *vita acquiritur, non est*

vita, vel acquiritur, vel amittitur, non est verum : an occultam habet aliquam interpretationem? Non enim pœnitentiam agis pro his, quæ in istis Commentariis continentur. Item quod Ecclesia unum corpus non solum ex hominibus, sed et ex Angelis, et omnibus Virtutibus cœlestibus intelligendum sit, ex eodem libro, de eo capitulo, in quo scriptum est : *Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam (Eph. 1. 22.)*, post pauca : Non solum, inquit, hominum, sed etiam Angelorum cunctarumque Virtutum, et rationabilium creaturarum, ^a Ecclesia intelligi potest. Item quod animæ, quia in illa priori vita noverant Deum, modo eum non quasi ignotum cognoscant, sed quasi post oblivionem denuo agnoscant, ex eodem libro ita dicit : *Quod vero ait, in agnitione ejus (Ephes. 1. 17.)*, id est, *ἐπιγνώσει*, quidam sic intelligunt, ut *ἰντὲρ γνώσει καὶ ἐπιγνώσει*, hoc est inter notionem et agnitionem, illud intersit, quod notio eorum [Al. illud] sit, quæ ante non scivimus, et ea postea scire cepimus; agnitio vero ^b eorum quæ postea recordamur. Et priorem quamdam vitam in cœlestibus **343** ^c suspicantur, postquam in corpora ista dejecti, et oblii Dei Patris, nunc eum per revelationem cognovimus, secundum illud quod scriptum est : *Reminiscentur et convertentur ad Dominum omnes [Al. universi] fines terræ (Psal. 21, 28.)*, et multa his similia.

^{38.} Quod autem ait ^d : Quia quidam hæc dicunt, puto me satis evidenter in superioribus edocuisse, quod si quando ponit, Quia quidam hæc dicunt, vel, Alius dicit, nec tamen ista quæ dicuntur destruit : iste ipse sit quidam, vel alius, maxime cum jam concordēs his sententiis, absque ulla hujusmodi interjectione personæ, ab eo dictas frequenter ostenderim. Sed quid adhuc est, quod ei displicet in alio? Et astra, inquit [Al. quidem], vel cœtera quæ in cœlo sunt, rationabilia dicit et delicti capacia. Videamus ergo quid ipse de talibus sentiat, ^e In eodem libro ex eodem capitulo, ubi scriptum est : *Oportet enim eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis (1. Cor. 15. 25.)*, post aliquanta : *Potest, inquit, ita responderi, quod absque peccato nullus sit. Et sidera ipsa non sint munda coram Deo (Job. 15.)*, omnisque creatura paveat Creatoris [Al. Salvatoris] adventum. Unde crux Salvatoris non solum ea

verum, prætermissis gemino vel, et amittitur verbo. Cæterum digna lectu, quæ his Hieronymus reponit Apolog. 1. *Sin autem, inquit, putas, idcirco me Origenem sequi, quia profectus et honores, et ascensionem et descensionem, incrementa et imminutiones in expositione mea posui, sciat multum interesse de Angelis et Seraphim et Cherubim dicere demones et homines fieri, quod affirmat Origenes; et ipsos inter se Angelos diversæ officiorum genera esse sortitos, quod Ecclesie non repugnat.*

^a Tacet in Guarneriano ms. *Ecclesia.*

^b Idem eorum reticet. Econtrario multo habet integrius Commentariorum textus, quemadmodum et licet supplendum videatur, *Agnitio vero eorum, quæ prius scientes, deinceps scire desivimus, eorumque postea recordamur.*

^c Perperam cum Erasmo Martian. *Suspiciamus*; non enim Hieronymus suspicabatur, sed Origenes, cujus

quæ in terris sunt, sed etiam quæ in cœlis erant, purgasse perhibetur. Item quod propter corpus humilitatis [Al. humanitatis] et corpus mortis, homines filii iræ appellentur, ex eodem libro de eo capitulo, ubi scriptum est : *Eramus natura filii iræ sicut et cæteri (Ephes. 2. 5.)*; post aliquanta : *Nos vero, inquit, dicamus esse primum omnes homines natura filios iræ propter corpus humilitatis et corpus mortis : et quod ab adolescentia mens hominum apposita sit ad malitiam (Gen. 8.)*. Item quod prima sit animæ factura, et deinceps corporis plasmatio, ex eodem libro sub eodem capitulo, post multa : *Et diligenter, inquit, observa, quia non dixit [Al. dixerit] ipsius figuratio sumus atque plasmatio, sed ipsius factura (Ephes. 2. 9.)*. Plasmatio quippe originem de ^f terræ limo trahit : factura vero juxta similitudinem et imaginem **344** Dei sumpsit exordium. Quod in centesimo decimo octavo Psalmo simul positum diversa significat. *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, et plasmaverunt me.* Factura primum locum tenet, deinde plasmatio. Quid adhuc aliud est, quod condemnari vult? Dicit ^g ut id de ejus libris, immo de ejus corde proferamus. Quod enim, inquit, unam naturam et animarum, et Angelorum, molestum est hoc. Sed videamus quid ipse de hoc sentiat in his libris, quos nobis ad confessionis exemplum et ad credendi regulam ponit. Item ex [Al. in] eodem libro de eo capitulo, ubi scriptum est : *Veniens evangelisavit pacem his qui longe, et his qui prope (Ephes. 2. 17.)*; et quod cum de Judæis, et de Gentibus primum [Al. primo] dictum exposuisset, postmodum addidit hæc : *Et hæc quidem ^h juxta Vulgatam interpretationem dicta sunt [Al. sunt]. Cæterum qui illud Apostoli legit, de Christo memorantis, Pacem faciens per sanguinem crucis suæ his quæ in terra erant, et his quæ in cœlis (Ephes. 2.)*, et cætera quæ in eodem dicuntur loco, non putabit nos, qui juxta spiritum Israel vocamur, fuisse longe et Judæos, qui tantummodo Israel nuncupantur in carne, fuisse prope. Et hanc totam intelligentiam ad Angelos virtutesque cœlestes, et ad animas ⁱ temperabit humanas, quod in suo Christus sanguine terrena et cœlestia copulaverit, quæ inter se dissidebant. Et bonus pastor morbidam ad montes revectans ovem

D ille expositionem, dissimulato nomine, enarrat. Vere adeo in Commentariis quoque *suspiciantur.*

^d Addit ms. *iterum*; tertio autem ab hoc versu, si quando hæc ponit, quia dicat, vel alius dicat, nec tamen.... destruit, ipse sit. Inferius denuo tacet hujusmodi, deinde satis vitiose fraudentur ostendere, pro frequenter ostenderim. Id genus menda passim alibi disimulamus.

^e Legimus cum Guarneriano, præposita etiam *ταῖς στίγμασιν*, antea enim erat continua serie, ex eodem libro in eo capitulo, etc.

^f Antea vulgati, *de terra et limo trahit*. Guarneriano, ms., *de terra et limo*. Sunt vero alia haud pauca, quæ supra atque infra emendamus.

^g Desideratur in Guarneriano ms. ut vocula.

^h Interserit idem ms., *inquit*.

ⁱ In ms., *temperavit*, et innox, *copulavit* : tum plus habet Commentarii textus, *inter se antea dissidebant*.

(Luc. 15.) fecerit esse cum cæteris : drachmamque **A** est, animæ fuerunt. Et quomodo, quæso te, tam amice, quæ perierat, drachmis quæ salvæ fuerint [Al. fuerant], copulaverit. »

39. Vides quantam diversitatem naturæ facit inter animas et Angelos? Quanta est, inquit, inter ovem et oves, et inter drachmam et drachmas. Sed et post pauca addidit dicens : « Quod autem ait, *Ut duos* [Al. duo] *conderet in semetipso in unum novum hominem* : quod et magis videtur superiori de Judæis et Gentibus [Al. Gentilibus] sensui convenire, sic suæ intelligentiæ coaptabit [Al. coaptavit] : ut dicat hominem **345** juxta imaginem, et similitudinem Dei factum, eandem post reconciliationem formam recepturum, quam et nunc Angeli habent, et ipse perdidit. Novum autem hominem dicit esse, qui quotidie renovatur, et habitaturus est in novo mundo. » Sicut **A** oves ab ove, et drachma a drachmis differunt : ita et animas cum Angelis esse dicit, et eandem formam, quam nunc habent Angeli, prius homo habuerit, et perdidit, et hominem habiturum dicit in futuro. Si natura, si specie, si forma non differat, quomodo nullus pudor est erudito homini suas sententias sub alterius nomine condemnare, maxime cum hoc ita non secundum vulgatam expositionem, sed secundum Apostoli sensum dici debere decernas? Sed videamus quid ad hæc in eodem loco additur. Post pauca sic inquit : « Et instaurationem novi hominis tunc plene perfecteque complendam, cum cælestia terrestriaque [Al. terrenaque] fuerint copulata, et in uno spiritu et sensu eademque sententia accesserimus ad Patrem. Nescio quid tale et in alia Epistola (si quis tamen eam receperit [Al. recipit]) prudentibus quibusque lectoribus Paulus subindicat, dicens : *Hi omnes testimonium fidei accipientes, non* **B** *receperunt promissionem, Deo pro nobis aliquid melius providente : ut non absque nobis consummarentur* (Heb. 9.). Propterea universa creatura congemiscit [Al. ingemiscit] nobiscum, qui in tabernaculo isto congemiscimus : et condoleat, qui a timore Dei in utero concepimus, et dolemus, et præstolamur revelationem filiorum Dei, ut de vanitate servitutis, cui nunc est subjecta, liberetur, et fiat unus pastor et unus grex, et Oratio Domini compleatur dicentis : *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra* (Matth. 6. 10.). » Cælestia et terrestria, id est, Angelos et homines, sicut ante unam formam gesserunt, et unum ovile habuerunt, ita et in futuro dicis esse reparanda. Quia Christus venit utraque facere unum gregem, et hoc futuros **C** homines dicis, vel quod nunc **346** sunt Angeli, vel quod ante ipsi homines, id

^a Guarnerian. ms., *sicut ovis ove, et drayman dragmate in natura differunt*; tum, *Angeli et primus homo habuerit et perdidit, hominem*; ex quibus boni aliquid exsculpi fortasse poterit.

^b In eodem ms., *ceperunt*; in Commentario, *retulerunt*. Tum Martianus post Erasm., *a Deo pro nobis, etc.*, et paulo inferius, *præstolatur pro præstolamur*. Pleraque alia ejusmodi dissimulamus.

^c Interserit ms., *esse*. In sequentibus errat manifesto sæpius.

^d Ms., *furtum ipsum de sinu ejus, pro quo.... pu-*

taverat, extrahatur. Paulo post tacet duo verba de talibus.

^e Idem, et hic ipse; tum plus habet, *lectoribus Paulus subindicat*. Econtrario subsequenti periodo duo illa verba, *sed subindicat*, tacet; denique habet alia serie, *Apostolus manifeste non protulit*. Præterea quæ inferius peccat, haud pauca.

^f Ms., *si jam sibi venit, etc.*

^g Guarnerian. ms., *ubi ante jam fuerit*; et mox, *Ex istis ibi Commentariis*.

347 40. Quid adhuc aliud est, quod damnare cæteros jubet? Quod corpus hoc, inquit, carcerem, et vincula esse animæ dicunt, et ipsam animam non ire asserunt, se redire quasi ad ea loca, ubi **A** jam antè fuerat. Proferamus ergo et de hoc quomodo ipse senserit, testimonia. Ex istis ipsis Commentariis libro secundo, ex eo capitulo, ubi dicit : *Hujus rei gratia ego Paulus victus Jesu Christi* (Ephes. 3.) : post pauca : « Quia in pluribus, inquit, locis scriptum est, vinculum animæ corpus hoc dici, quod [Al. quo] **D** quasi clausa in carcere teneatur, dicimus propterea Paulum corporeis [Al. corporis] nexibus coerceri, nec reverti et esse cum Christo : ut perfecta in Gentem per eum prædicatio compleatur. » Item de eadem re, ex eisdem Commentariis, libro tertio, capitulo ubi

taverat, extrahatur. Paulo post tacet duo verba de talibus.

^e Idem, et hic ipse; tum plus habet, *lectoribus Paulus subindicat*. Econtrario subsequenti periodo duo illa verba, *sed subindicat*, tacet; denique habet alia serie, *Apostolus manifeste non protulit*. Præterea quæ inferius peccat, haud pauca.

^f Ms., *si jam sibi venit, etc.*

^g Guarnerian. ms., *ubi ante jam fuerit*; et mox, *Ex istis ibi Commentariis*.

dicit : *Pro quo legatione fungor in catena* (Ephes. 6.), post aliquanta per illum iterum suum [Al. sive] alium qui ipse est, ita dicit : « Alius vero propter ^a corpus humilitatis, et catenam istam qua circumdamur, et necdum scimus secundum quod oportet nos scire, et per speculum videmus in ænigmate, ista eum dislisse contendet [Al. contendit] : et tunc vere posse in confidentia Evangelii aperire mysteria, cum catenam deposuerit, et de carcere liber exierit. Nisi forte et in vinculis absque vinculis computandus est, qui conversationem habet in caelis : et de quo dici potest : *Vos autem in ^b carcere non estis, nec in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis* (Rom. 8. 9.). » Item de eadem re, ex Commentario Epistolæ Pauli ad Philemonem sub eo capitulo, ubi ait : *Salutat te Epaphras concaptivus meus* (Phil. 1. 23) : post aliquanta : « Nisi forte reconditum aliquid et sacratum, ut quidam putant, in verbo captivitatis ostendit [Al. ostenditur], quod capti pariter et victi, in vallem hanc deducti sunt lacrymarum. »

41. Vides quomodo hæc tanquam mystica et sacra dicit haberi apud quosdam, quorum tamen et ipsum unum esse, in multis sæpe docuimus : **348** sed uti figura, per quam scientiæ mysticæ videatur invidiam declinare. Hæc, inquit, quomodo se habeant, videris [Al. videtis]. Numquid et omnia restituenda esse in unum statum atque in unum corpus reintegrandos non solum homines, sed dæmones et angelos refugas, dictum a me potes ^c referre? Vis mihi, inquit, non fiat, si quod ex alterius persona dixi, alterius sit; si quod sane exinde dictum, ac nullius interjecta persona, scriptum legeris, hoc mihi merito debet adscribi. Et quid omnes istos effundimus, quos superius desudavimus agones? Tantum valet frontis duritia. Sed age fiat, acquiescamus etiam in hoc, non ut res, sed ut ipse postulat, convincatur. Ex his Commentariis libro secundo de ea re quam proposui [Al. proposuit], sub eo capitulo, ubi scriptum est : *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis : unum corpus et unus spiritus, sicut et vocati estis in una spe vocationis vestræ* (Ephes. 4. 3.) : post aliquanta, « Queritur, inquit, quomodo una spes vocationis sit, cum apud Patrem diversæ sint mansiones? Ad quod unam speciem vocationis regnum cælorum, quasi ^d unam domum Dei Patris esse, dicimus, et in una domo plurimas mansiones. *Alia enim gloria solis, alia gloria lunæ, alia stellarum gloria* (1. Cor. 15. 41.). Aut certe illud subtilius indicatur,

^a Addit idem ms. *hoc*; tum vitiose habet, *circumdatur, necdum scimus*, etc. Vide I, sum Commentarium.

^b Verba *in carcere* neque Guarnerian. ms. neque Hieronymian. Commentarius, nec denique sacer ipse Apostoli textus habent, sed pari omnes consensu præferunt, *Vos autem in carne non estis* : Ἰπείρ θεῶν οὐκ ἵστέτε τὸ ἄρα. Cur tamen illa expungeremus, non satis id causæ visum est; refragantibus aliis Rufiniani codicibus ipsaque orationis serie et contextu. Mox Guarnerian. de Epistola habet pro Epistolæ.

^c Guarnerian., *proferre*, qui et subsequentes tres versus perperam omittit, librarii oscitantia. Sed et auverius quædam peccat, quæ nihil intersit tua scire,

A quod in finē et in consummatione rerum, hæc tantum statum restituenda sint omnia, quando omnes unum corpus efficiemur, et in virum perfectum reformabimur, et Oratio in nobis Salvatoris implebitur : *Pater da, ut quomodo ego et tu unum sumus : ita et isti in* [Al. tac. in] *nobis unum sint* (Joan. 7. 21.). »

42. Accepistis et hanc ejus dē resurrectionē omnium absque ulla ambiguitate sententiam, accipite et aliam; et tunc concludam Apologiæ nostræ primum volumen. Innumera sunt enim ejus dicta de talibus. Item ex eodem libro sub eo capitulo, ubi scriptum est, *Ex quo totum corpus compactum et conglutinatum per omnem juncturam **349** subministratiois, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate* (Eph. 4. 16.); sic cepit, « In fine rerum cum Deum videre ceperimus facie ad faciem, et in mensuram pervenerimus ^e ætatis plenitudinis Christi, de cujus plenitudine nos omnes accepimus (Joan. 1.), ita ut Christus non ex parte sit, sed totus in nobis, et relictis initiis parvulorum, creverimus in eum virum, de quo Propheta dicit, *Ecce vir, Oriens nomen est illi* (Zach. 6. 12.); et Joannes Baptista commemorat, *Post me venit* [Al. venit] *vir, qui ante me factus est* (Joan. 1. 30.) : quoniam ante me erat : tunc in occursum unitatis fidei, et unius agnitionis Filii Dei, quem nunc pro varietate mentium, non una nec eadem fide agnitionis [Al. fide et agnitione] cognoscimus, totum corpus quod prius dissipatum fuerat [Al. fuerit] et in diversas laceratum in suam compaginem juncturamque redigetur, ita ut una subministratio, eademque operatio, et unius ætatis ^f consummata perfectio, totum faciat crescere corpus æqualiter, et omnia membra juxta mensuram suam incrementum ætatis accipiant. Hæc autem tota ædificatio, per quam Ecclesiæ per partes corpus augetur, mutua in se caritate complebitur. Totas rationabiles creaturas sub unius rationabilis animalis intelligentiæ exemplo, et quodcumque de hujus membris dixerimus et partibus, hoc [Al. tac. hoc] sciamus esse referendum ad unamquamque rationabilem creaturam. Putemus hoc animal ita [Al. t. c. ita] per artus, venas carnesque laceratum, ut nec os ossi hæreat, nec nervus jungatur ad nervum, separatim oculi jaceant, seorsum nares, manus alium locum teneant, in alium [Al. alio] projecti sint pedes, **350** et reliqua membra in hunc modum inter se dispersa sint et divisa. Fin-

^d Ita et laudatus ms. habet, et vulgati Rufiniani libri. Minus autem bene in Hieronymiano Commentario etiam ms. est, *quasi unum bonum*. Sed et inferiorius minus recte ibi legitur in præsentem *efficimur, reformamur, impletur* : quo quidem modo Guarnerianus quoque ms. præfert, ut et præterea sunt pro sint.

^e Retinet Guarnerian. *ætatis* : tum pro *nos omnes* in Commentario nunc omnes legitur. Cætera ita Guarnerian., *non ex parte sit in nobis, sed totus, et relictis vitiis parvulorum, creverimus in eum virum, de quo, etc.* Porro gravius in sequentibus peccat.

^f Iterum *ætatis* nomen in Guarneriano augetur pro augetur legitur.

ganius [Al. Finge] aliquem venire tantæ sc̄ntiæ medicum, qui juxta fabulas Fihnicorum, *Æsculapium* possit imitari, et novam figuram a novumque hominem Virbium suscitare. Illic necesse habebit unumquodque membrum suo loco restituere, et compagem copulare compagi, et quodam glutino partibus restitui, unum corpus efficere. Illicque nobis una similitudo processerit. Nunc in eadem similitudine [Al. eandem similitudinem] ad id quod intelligi volumus aliquid trahatur exemplum. Parvulus crescit [Al. crescat], et occulto ævo in perfectam adolescit [Al. adolescat] aetatem: suum manus habent [Al. habebit, et sentient] augmentum, sua pedes sentiunt incrementa: venter, dum nescimus, impletur, humeri, dum falluntur oculi, dilatantur, et omnia membra per partes juxta mensuram suam sic crescunt, ut tamen non sibi sed corpori videantur augeri. Ita igitur et in restitutione omnium, quando corpus totius Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum, verus medicus Jesus Christus, sanaturus advenerit, unusquisque secundum mensuram fidei et agnitionem Filii Dei (quem ideo agnoscere dicitur, quia prius noverat, et postea nosse desivit) suum recipiet locum, et incipiet id esse quod fuerat: ita tamen ut non juxta aliam hæresim omnes in una ætate sint positi, id est, omnes in Angelos reformentur: sed unumquodque membrum juxta mensuram suam et officium suum perfectum sit. Verbi gratia, ut Angelus refuga id esse incipiat quod creatus est: et homo qui de paradiso fuerat ejectus, ad culturam iterum paradisi restituitur. Ista autem **351**

universa sic fient, ut invicem inter se caritate jungantur: et dum congaudet membrum membro, et in alterius profectione latatur, Christi corpus Ecclesia primitivorum, habitet in caelesti Jerusalem, quam in alio loco Apostolus vocat matrem Sanctorum. »

43. Hæc tua dicta legunt omnes Latini, quæ

* Fortasse verior Commentariorum est lectio, et in novam figuram, novumque nomen Virbium suscitare: scilicet Hippolyto, quem ab equis constrictis dilaceratum ad Superos reduxit *Æsculapius*, immutatum ab eo nomen tradit Ovidius, quem penes est fabula *Metamorph.* XV.

Nomenque simul quod possit equorum Admonui se, jubet deponere: quæque fuit Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto.

Sed hæc impressa lectio hominem, ipsa quoque incongrua non est.

† Guarnerian. ms., ut jam non sibi. Cæterum conferenda Hieronymi Apologia l. num. 26. ubi ex Origenis sensu, non sibi, hæc dici demonstrat, sequæ ita excusat, quod ex Commentatoris officio enarraverit, ut tamen culpam in illum omnem conferat, *Latissimam*, inquit, *Origenis expositionem, et eisdem sensus per diversa verba volentem brevi sermone constrinximus, nihil exemplis, et assertionibus illius auferentes. Quæque pervenissent ad finem, hæc subjecimus. Igitur et in restitutione omnium, etc.* Vide et ipsum Commentarium.

‡ Vitiose antea erat, qui prius noverat. Mox Guarnerian., desinit pro desivit.

§ Illic porro exceptione aditum calumniæ præcluserat S. Doctor, suumque sensum maxime catholicum ostenderat. Quando, inquit libro laudato, dico

etiam nunc tu quoque jubes eos legere, ubi dicis, quod omnes rationabiles creaturæ, quæ sub unius rationabilis animalis exemplo intelliguntur, ita in unum corpus reparandæ sint, tanquam si unius hominis membra divulsa, rursus in ejusdem corporis soliditatem *Æsculapii* arte reparentur: in quibus quidem diversa futura definiis officia, utpote membrorum, sed corpus unum, hoc est unius naturæ, et hoc omnium unum corpus, primitivam Ecclesiam vocas, et corpus esse nominas Christi, cujus corporis unum membrum suo officio restituendum, ais esse angelum refugam, qui est utique diabolus, et in hoc quod ab initio creatus est, reparandum. Similiter et hominem, aliud membrum, ad cultum paradisi tanquam colonum originarium revocandum: et

B hæc nulla, ut fieri solet, cum de rebus talibus pedetentim cauteque dicitur, alterius interjecta persona, prosequeris, ut i dubitasse te aliquis in rebus tantis secretis et absconditis existimet, sicut Origenes iste, cujus te et discipulum non negas, et proditorem fateris, semper facere invenitur in talibus: sed abrupta et definita sententia, tanquam si Angelus loqueretur in Daniele, aut Christus in Paulo, mortalium auribus futurorum arcana enuntias sæculorum. Et ais, Nulli veterum, electa a Christo plebs fidelium, credas. Si Origenes aliquid de divina dispensationis secretioribus suspicatus est, nemo recipiat.

‡ Et si Clemens, aut ille Apostolorum discipulus, aut ille Alexandrinæ Ecclesiæ, et ipsius **352** magister Origenis tale aliquid dixerunt: etiamsi Gregorius ille Ponticus, vir Apostolicarum virtutum: etiamsi iste alius Nazianzenus, et Didymus videns Prophetam, ambo magistri mei quibus sapientius in fide Christi nihil habuit mundus. Omnes isti ut Origenes erraverunt: sed accipiant erroris sui veniam, quia et ego aliquando erravi, et nunc poenitentiam gero, sed veniam accipere debeo. Origenes vero cum eadem quæ ego dixerit, etiamsi poenitentiam egit [Al. egerit],

(ita tamen ut non juxta aliam hæresim, omnes in una ætate sint positi) ostendo et ea de quibus disputo, esse hæretica, et ab alia hæresi discrepare. Quæ sunt ergo duæ hæreses? Una, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in Angelos reformari: altera, quæ asserit unumquodque in restitutione mundi id fore, quod conditum est.

* Deerat suum pronomen, quod ex ms. et Commentario suffecimus.

† Guarnerian. ms., fiant, quod cum subsequente Commentarii lectione, et invicem, magis facit. Paulo post idem ms. pro verbis in alio loco, habet Paulus.

‡ Addit Codicis Guarneriani scriptor fere.

§ Econtrario verba, hoc est unius naturæ, idem ms. hæc tacet. Paulo post, suum membrum, pro unum membrum legit.

¶ Alibi, et penes Martian. quoque, Originarium, quod non probatur. Originarium nempe dicit, quod in Paradiso ad eum excolendum homo primum positus est. Sic et paulo inferius, restituarur sicut ab initio fuit, ita ut homo ad paradum revocetur, et Angelus refuga (in caelo scilicet) exaltetur.

‡ Significanter cod. Guarnerian. addita vel particula, et vel dubitasse, etc.; tum existimaret pro existimet.

§ Codex idem Guarnerian., etiamsi Clemens, qui est mox perperam nomen magister tacet.

veniam non accipiet, immo pro his quæ omnes diximus, solus ipse damnatur. Ipse est qui omnia mala fecit. Ipse enim nobis prodidit, unde est totum quicquid nos loquimur, quicquid scribimus, quicquid dicti ^a putatur eruditi: et quod de Græcis bonis Latina facimus non bona. Nemo ergo quemquam horum audiat, sed hæc sola suscipite, quæ in meis Commentariis invenitis, et maxime in Epistola ad Ephesios, in quibus Origenis dicta vehementissimo confutavi. Ego autem scrutatus sum, ut credere et tenere debeatis resurrectionem carnis ita futuram, ut corpora convertantur in animas, et uxores dirigantur in viros: et quod ante mundi constitutionem animæ in cælestibus fuerint, et inde ob quasdam causas soli Deo cognitæ, in vallem hanc deductæ sint lacrymarum: et quod corpori ^b mortis insertæ sint: et quod in fine sæculorum omnis natura rationalis in unum corpus restituatur sicut ab initio fuit, ita ut et homo ad paradysum revocetur, et angelus refuga supra Petrum et Paulum exaltetur, cui ipsi ad paradysum, ut pote homines, postponendi sunt, ille autem in id quod ex initio creatus est, reparetur, ut [Al. et] fiant omnes simul Ecclesia primitivorum in cælestibus, et sint, dum in officiis quidem singulis quibusque sunt, membra Christi. Universitas vero cunctiorum perfectum **353** Christi sit corpus. Hæc tenentes, o fideles prudentesque discipuli, et istas meas indubitatas definitiones custodientes, ^c Origenem tamen pro his ipsis dictis condemnantes, bene ageris. Valet.

44. Vides quia totum cum irrisione agis, et pœnitere te ideo dicis, ut fallas eos quibus scribis? Nam et si vere te pœniteat, ut debet [Al. deberet], quid facies propter [Al. ad] omnes illas animas, quas per tot annos hæc tua tam venenata, ut ipse

^a Idem, quidquid dicti putatur eruditi, tum fecimus pro facimus.

^b Interius ferme ac rectius in eodem ms., quod corpori huic humilitatis, et corpori mortis insertæ sint. Mox restituatur pro restituitur, cætera minus ibi recte habent.

^c Præponit idem ms. et particulam, ἐπαπεινώ-τερον, et Origenem tamen.

Ais, doctrina deceptit? Denique [Al. Deinde] quis umquam per tuam pœnitentiam emendabitur, cum iste ipse libellus, in quo et pœnitens et accusator et iudex es, auditores tuos rursus ad hæc ipsa et legenda et tenenda transmittat? Ad ultimum etiam si hæc ita non essent, ipse tamen [Al. tac. tamen] tibi etiam post pœnitentiam, omnem aditum veniæ præclusisti. Ais ^d enim ipsum Origenem pro his dictis pœnituisse, Libello pœnitentiæ ad Fabianum, tunc urbis Romæ Episcopum dato, et tamen post pœnitentiam, post centum et quinquaginta annos mortis suæ in jus eum trahis, et ad damnationem vocas.

354 Quomodo ergo pro his dictis tibi venia dabitur pœnitenti, si ille qui ante te pro his pœnituit, veniam non meretur? Similiter ut scripsisti, scripsit: similiter ut pœnituisti, pœnituit. Aut similiter pro pœnitentia debetis absolvi, aut si negas veniam pœnitenti (quod ego non opto [Al. peto], tu perurges), nos pariter condemnari secundum quandam Evangelii parabolam: Oblata est Domino a Judæis adultera, ut viderent quid de ea secundum legem judicaret. Ille ^e misericors et miserator Dominus, dixit, Si quis vestrum peccatum non habet, mittat super eam lapidem (Joan. 8. 3.). Et tunc omnes, inquit, discesserunt. Et Judæi quidem licet impii et increduli, tamen erubuerunt conscientias suas, ne cum ipsi essent peccatores, in peccatores viderentur ulcisci. Et latro ille de cruce dicebat ad alterum latronem, qui simul pendebat in cruce, et blasphemabat, Quia nec tu Deum times, vel quod in eodem nos sumus supplicio (Luc. 23. 40.). Nos ^f cum hæc eadem quæ in nobis sunt, condemnemus in aliis, nec cum Judæis erubescimus, nec cum latrone mitescimus.

^d Antea etiam pro enim, quod ex ms. substitui- mus. Porro notatum est nobis alibi, vera Origenis ad Fabianum Epistola deperdita, quæ nunc habetur, et auctor in mentiri Adamantium, et interpretem Hieronymum.

^e In Guarnerian. ms., Ille tanquam misericors, etc.

^f Omisso perperam Scripturæ textu, legit cod. Guarnerian. Nos et ut eadem, etc.

LIBER SECUNDUS ^a.

1. Superiore quidem libello dogmaticas illius objectiones quas aliis impingit immerito, in se, ^b ipso teste retorsimus: nunc vero jam explicitis et post tergum rejectis his, quæ fidei vicinæ sunt ^c causationibus, confidentius ei de cæteris criminationibus respondebimus. Est enim etiam illud accusationis ejus gravissimum caput, quod similiter, ut cætera mendacia, veritatis falce resecurandum est. Aut

^a Guarnerian. ms., Ejusdem Rufini controversiarum liber secundus incipit feliciter. Recole quæ ad initium præcedentis Libri diximus.

^b Idem, in te ipsum testem: et in se ipsum quidem alii etiam libri olim præferabant.

^c Ita et Guarnerian. ms. et vetus editio caussa-

D enim confœderatos esse quosdam Origeni ad perjurium, et istud mysticæ ejus traditionis arcanum absconditum esse in sexto Stromatum libro: nec ab ullo alio ^d in tot sæculis **355** nisi a se solo deprehensum. Verum ne risum ei moveam, si jurisjurandi sacramento alienum me esse confirmem, a confœderatione perjurii plantio via ad manifestationem veritatis incedam, ex eo [Al. et ei] quod

nonibus, concinniore sensu: vulgati alii cautionibus legerant. Sed et mox pro criminationibus, idem ms. criminationibus, vetus autem editio terminationibus.

^d Olim ut et in Guarnerian. ms., inter tot sæcula; tum ms., nisi ab eo reprehensum.

facillime probare possum, nec habuisse me umquam libros istos, nec [Al. aut] legisse a quoquam præstitos. Et sicut me non possum excusare de eo, quod quale sit nescio, ita ne accusari quidem possum de eo quod, ^a vel si sit, penitus ignoro. Iste tamen, qui arguit vel ab illo traditum, vel a discipulis ejus dici, quod scriptum est, *Qui loquitur veritatem cum proximo suo* (Psal. 14. 2.), proximus non sit, nisi ille qui perfectus sit, et symmystes. Et iterum quod Apostolus dicit: *Quia sapientiam loquimur inter perfectos* (1. Cor. 2. 6.): et quod scriptum est: *Nolite mittere Sanctum canibus, neque ^b mittatis margaritas vestras ante porcos* (Matth. 7. 6.), ut asserant, inquit, per hoc [Al. hæc] veritatem non omnibus aperendam.

2. Videamus quod ipse in istis ipsis electis ^c suis commentariis libro secundo, sub eo capitulo ubi scriptum est: *Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra* (Ephes. 4. 25.): post pauca, ^c Propter quod, inquit, Paulus ipse perfectus in Epistola alia loquebatur: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos* (1. Cor. 2. 6.). Ergo hoc est quod jubet, ut unusquisque mystica quæque atque secreta, et ea quæ Dei veritate sunt plena loquatur cum proximo suo, ^d ut dies diei eructet verbum, et nox nocti indicet scientiam (Psal. 18.), hoc est, clara quæque et lucentia indicet his, qui merentur audire: *Vos estis lux mundi* (Matth. 5. 14.). Porro tenebrosa et involuta, et omni sacramentorum nocte velata aliis [Al. his] ^e referat, qui et ipsi nox, tenebræ, vel caligo sunt. De quibus dicitur, *Et caligo sub pedibus ejus* (Psal. 17. 10.), haud dubium quin Dei. Nam et in monte Sina. Moyses ingreditur in turbinem et caliginem, ubi erat Deus (Exod. 19.). Et de ipso Deo scriptum est: *Posuit ^f tenebras latibulum suum* (Ps. 17. 12.). **356** Loquatur itaque veritatem atque mysteria unusquisque cum proximo suo, nec det sanctum canibus, neque mittat margaritas ante porcos: sed quicumque oleum veritatis habuerint, illos [Al. et illud] in thalamum sponsi et penum [Al. penu] regis inducat. ^g Videte, quæso vos, et diligentius perspicite, si alium aliquem in omnibus his quæ scribit, nisi se et sua dicta condemnet. Si inimici sui lacerare eum, et arguere pro scriptis suis vellent, quo alio ordine, quibus ^d aliis adversum eum sententiis uterentur, nisi quibus

A ipse adversum se, tanquam adversus alios, utitur? Condemnatio adversum istum [Al. eum] si proferenda sit, Epistola sua sufficit, si solum nomen immutes, textus enim criminum nec in alium omnino quemquam sicut in ipsum convenit solum. Quæ damnari jubet, hæc ^e iterum observari jubet: quæ agit, arguit: quæ detestatur, operatur. Beati discipuli ejus, qui eum vel audiunt vel imitantur.

3. Veruntamen quoniam perjurii ejus dogma proponitur [Al. præponitur], nihil ad me si iste vel agat vel scribat, quia apud nonnullos fratrum etiam ^b hanc nobis inurere conatus est maculam, et nunc iterare per literas, secundum ab illo datam regulam: quid ego ipse de perjurio sentiam, profero, ut de sese iterum sibi ipsi iudicium derelinquam. Etenim cum Dominus et Salvator noster dicat in Evangeliiis, *Dictum est antiquis, non perjurabis, reddes enim Domino juramenta tua: ego autem dico vobis, nolite jurare omnino* (Matth. 5. 34.): omnis qui docet quacunque ex causa pejerandum esse, ego dico quod alienus sit [Al. est] a fide Christi, et ab Ecclesiæ unitate catholicæ.

4. Sed velim nunc posteaquam de¹ meo, ut ipse statui, anathemate satisfeci, elaborare paululum, si patienter accipitis, et hoc quod iste per orgia quædam et mysticas fœderationes [Al. confœderationis], perjurium observari dicit, quos habeat cultores et symmystas, aperire. Certa est enim etsatis vera Dei illa sententia **357** quæ dicit, *Quia ex fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. 7. 16.): et iterum: *Ex fructibus, inquit, arbor cognoscitur* (Luc. 6. 44.). Et nos ergo, sicut iste dicit, perjurii dogma ⁱ suscepimus. Si ad hoc edocti sumus, et talis in nobis arbor plantata est, non potest fieri, ut non tales aliqui ex nobis sæpius germinaverint fructus, verum etiam mystici dogmatis auctoritate coaluerint [Al. coalescerent]. Et quidem quantum ad personam meam pertinet, quem solum ex his omnibus quæ scribit, lacerare se putat, non mihi ipsi feram testimonium, nec dicam quod etiam sit jurandum, cum forte necessitas exigit: et si non ^k cautus sum [Al. sim], at certe timidus esse cupio. Postremo et si observare non possum, errasse me noverim [Al. noverint]. Hæc ergo non dicam, tamen sive errem in his, sive caveam, iste interim causam commissi alicujus, qua me in talibus arguat, non habet [Al. habebit]. Ego autem qualiter apud istum sacratissima sit hujus non do-

^a Tacet ms. vel particulam, mox e contrario plus habet, vel alio ab illo traditum, etc., puta quem toties superiore libello Rufinus exagitat, et non alium fuisse quibus Hieronymo ipso contendit. Sed et tertio ab hoc versu plus habet ms., quod proximus non sit, etc. fortasse verius.

^b Denuo tacet ms. mittatis.

^c Atque heic suis tacet.

^d In commentario hoc jubet: tum ms. tertio ad hoc versu et dies diei, et nox nocti, prætermissis, eructet verbum.

^e Ms. fuerat, et mox in Psalmi textu *Nubes et caligo*, etc.

^f Vulgati antea *Deus* nomen interserebant, quod neque ms. habet, neque libri ulli.

^g Ms. verba, hæc iterum observari jubet, tum agit prætermittit, non incommodo quidem, aut hiulco sensu, sed non tamen integro.

^h Idem etiam adverbio prætermissio, injicere legit pro inurere; tum uale nunc iterum iterare, et ab ipso datam, etc.; denique de se iterum pro de se, etc., vetus editio de se interim, pro iterum, etc.

ⁱ Vetus editio, de me, ut ipse statuit, anathemati satisfeci. Pejus in Guarnerian. ms., de medio, ut ipse statuit, tum elaborate paululum, et per odia quædam, atque id genus alia inferius menda, quæ persequi non vacat.

^j In ms. perjurii dogma illius cæpimus, etc.

^k Idem etsi non tantum sim, aut certe, etc. Sphalmata manifestiora prætereo.

gnatis, sed fœdissimi et verissimi vitii observantia, A iterum ex scriptis ejus probabo. Nihil enim ex livore et invidia confictum [Al. confectum] adversum eum proferam, ut ipse contra nos facit; sed ipsum se testem et scripta sua adversum eum producam: ut sciat se non ab inimicis argui, sed a semetipso redargui.

5. Libellum quemdam de conservanda virginitate Romæ positus scripsit, quem libellum omnes Pagani et inimici Dei, ^a apostatæ et persecutores, et quicumque sunt, qui Christianum nomen odio habent, certatim sibi describebant pro eo, quod omnem ibi Christianorum ordinem, omnem gradum, omnem professionem, universamque pariter fœdissimis exprobrationibus infamavit Ecclesiam; et ea quæ Gentiles falso in nos conferre [Al. ferre] crimina putabantur, iste vera esse, immo multo pejora a nostris geri, quam illi criminabantur, asseruit. Nam primo illas ipsas virgines, de quarum virtute scribere videbatur, infamat, et dicit de eis his verbis: « Alia virili habitu, veste mutata, erubescunt se feminas esse, quod natæ sunt, crinem amputant, et impudenter erigunt facies eunuchinas. Sunt [Al. Suntque] quæ ciliiciis vestiuntur, **358** et cucullis fabrefactis, ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas et bubones. » Dicit et mille alia de his probra graviora. Sed nec viduis quidem parcat. Ait namque [Al. quidem] de ipsis, « Nulla illis nisi ventris cura, et quæ ventri proxima sunt. » Alia quoque ingerit obscœna quamplurima. Sed et Monachorum omne genus, quam fœde, quam turpiter laceret, longum est si ipsius verbis vel scriptis velim probare. De Diaconis vero et Presbyteris, quæ dedecora descriperit, pudet retexere. Initium tamen lacerationis ipsius ponam, ex quo facilius conjici possit [Al. conjicere positus], quantum in consequentibus augeat invectio. « Sunt alii, inquit, de mei ordinis hominibus [Al. nominibus] loquor, qui ideo Presbyterium et Diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant [Al. adeant]. Omnis his cura de vestitus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat. Crines calamistri vestigio rotantur, digiti de anulis radiant, et ne plantas humidior [Al. humilior] via spargat, vix imprimunt summa vestigia. Tales cum videris, spon-
 sos magis æstives esse quam Clericos. » Et posteaquam specialim non tam vitia quam crimina Sacerdotum, vel ministrorum exprobrans, etiam ingressum eorum et salutationes ad matronas, non solum decoloravit, verum etiam execrabilem fecit: quomodo posteaquam omne genus Christianum conscidit et infamavit, sibi quoque non parcat ipse [Al. tac. ipse], and:te.

^a Tacet idem ms. *apostatæ*, et tertio ab hoc versu *omnem*.

^b Hactenus obtinuit *honorificis*, pro quo rescribi placuit ex cod. Guarneriano *horrificis*, veriore sensu et magis congruente. Eadem initio subsequentis lectionis emendatio recurrit.

^c Tacet Guarnerian. ms. *litarum*.

^d Atque heic tacet *aut* voculam. Porro ipsum confer S. Patrem in Apologia III. num. 32. ubi hanc ab

6. Redeo enim post excessum quemdam ad hoc quod proposueram, propter quod et Libelli hujus res poposcit fieri mentionem, et ostendam apud istum tam licita haberi perjuriam, ut scriptis quoque suis deprehendi ea non erubescat. Igitur in hoc ipso Libello, cum moneret, sæculares codices legi non debere et diceret, « Quid faciet cum Psalterio Horatius, cum Evangeliiis Maro, cum Apostolo [Al. Apostolis] Cicero? nonne scandalizabitur frater, si te viderit in idolio recumbentem? » et cætera cum dixisset ejusmodi, quibus alienam esse a Christiano assereret librorum sæcularium lectionem: inserit etiam revelationem quandam ad se divinitus factam, satis ^b horrificis refertam præceptis. **359** Refert enim, quod posteaquam sæculo renuntiasset, et ad Deum fuisset conversus, amore tamen sæcularium librorum valde teneretur, nec facile posset tali carere desiderio, « Et pro hoc subito, inquit, raptus in spiritu, ad tribunal Judicis pertrahor, ubi tantum luminis et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus conditionem [Al. de conditione], Christianum me esse respondi. Et ille, qui præsidebat, Mentiris ait, Ciceronianus es, non Christianus; ubi thesaurus tuus est, ibi et cor tuum. Illico obmutui, et inter verbera (jam enim cædi [Al. num cædi] me jusserat, conscientia magis igne torquebar. Clamare tamen cepi, et ejulans dicere, Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsentis genua provoluti, qui adstant [Al. astiterant], precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ, et errori locum penitentia commodaret, exacturus deinde cruciatum, si Gentilium ^c literarum libros aliquando legissem. Ego qui tanto constrictus articulo, vellem etiam majora promittere, dejerare cepi, et nomen ejus obtestans dicere, Domine, si unquam habuero codices sæculares, ^d aut si legero, te negavi. In hæc verba dimissus, revertor, inquit, ad Superos. »

7. Audisti quam novum, quam ^e horrificum juramenti sui exposuerit genus? Residente in tribunalibus judice ^f Domino Jesu Christo, assistentibus Angelis, et intercedentibus pro se, inter verbera et cruciatus jurat se sæculares libros nec habiturum unquam, nec lecturum. Relegantur nunc, quæso, quæ scribit, si una ejus Operis pagina est, quæ non eum iterum Ciceronianum pronuntiet, ubi non dicat: *sed Tullius noster, sed Flaccus noster, sed [Al. et] Maro*. Jam vero Chrysippum et Aristidem, Empedoclem, et cætera Græcorum auctorum nomina, ut doctus videatur, et plurimæ lectionis, tanquam fumos **360** et nebulas lectoribus spargit. Denique inter cætera

se calumniam perjurii repellit, seque non nisi per somnium jurasse profitetur.

^e Rescripsimus heic quoque codicis Guarneriani auctoritate *horrificum* pro *honorificum*, quod vulgati antea libri perperam, nec satis congruo intellectu, præferre visi sunt. Recole et superiorem adnotationem *b*.

^f Tacet ms. verba *Domino Jesu*; mox econtrario plus habet, *inter verba et cruciatus positus jurat*, etc.

etiam Pythagoræ libros legisse se jactat, quos ne exstare quidem, eruditi homines asserunt. Sed iste ne aliqua ex parte juramentum suum de auctoribus Gentilium præteriret, etiam ea, quæ non sunt scripta, legisse se scribit. Sed in omnibus ^a fere Opusculis suis multo plura, et proluxiora testimonia de his suis, quam de Prophetis nostris vel Apostolis ponit. Puellis quoque [Al. vero] et mulierculis scribens, quæ non utique nisi de nostris Scripturis ædificari et cupiunt et debent, exempla eis Flacci sui, et Tullii, vel Maronis intexit.

8. Jam vero in illo libello, quem de Optimo genere interpretandi intitulavit, ubi præter tituli annotationem nihil optimum, sed totum pessimum est (ibi enim asseverat hæreticos illos, quibus nunc ^b communicat, et incurrit illam sententiam Apostoli nostri, non sui, ille enim suum aut Flaccum dicit, aut Tullium, qui ait: *Qui autem [Al. enim] discernit, si manducat, damnatus est [Rom. 14. 23.]*), in illo ergo libello, ^c quod nullo genere verbum de verbo interpretari ratio sinat (quod modo ei iterum rationabile visum est), capita integra dictata ex codice Ciceronis inseruit. Nonne ipse dixerat, « Quid faciet cum Psalterio Horatius, cum Evangeliiis Maro, cum Apostolo [Al. Apostolis] Cicero? Nonne scandalizabitur frater, si te viderit in idolio recubentem? » In quo utique ipse se idololatriæ reum statuit. Si enim qui viderit legentem hoc, scandalizatur, multo amplius qui scribentem. Sed quoniam qui ad idololatriam devolvitur, non plene nec integre prophanus efficitur, nisi prius negaverit Christum: ipse Christo in faciem coram sedenti in tribunalibus, assistentibus quoque clarissimis ministeriis Angelorum, dicit: « Si legero, vel [Al. si] habuero Gentilium libros, te negavi. » Et nunc non solum legit et habet, non solum describit et comparat; verumetiam divinis eos verbis et sermonibus Ecclesiasticæ ædificationis **361** interserit. Res quam dico, omnibus qui legunt libellos ejus, satis nota est, et teste non indiget. Sed est hominis de tam sacrilego perjuria barathro se cupientis eripere, adhibere sibi aliquod excusationis commentum, et dicere: Non modo lego, sed ea quæ in adolescentia didici, quia sum tenacis memoriæ, ita ut possim plura simul de diversis capita continuare. ipsa nunc profero. Si quis a me modo exigeret, ut probarem, si hodie antequam sol oriretur, nox fuisset in terris: aut si usque ad solis occasum dies illustraverit mundum, quid aliud dicerem, nisi magis ab illo, qui dubitaret

de eo, quod omnes noverant, causas dulcificationis, quam a me probationis oportere deponi? Sed in hoc licet omnes sciant esse verum ^d quod dicimus, et omnes intelligant: tamen quia de anima hominis res agitur, de perjuria crimine, de negationis Christi sacrilegio, non potest facilis haberi condemnatio. Nunquid illum imitabimur, qui reos, nec interrogatos, nec respondentes condemnat, et non solum non respondentes, sed nec præsentem; et non solum ^e non præsentem, sed et mortuos; et non solum mortuos, sed et eos, quos semper ante laudaverat; et non solum eos quos laudaverat, sed et eos quos secutus fuerat, et magistros habuerat. Timeatur Domini sententia, primo illa quæ dicit: *Nolite judicare, ^f ut non judicemini [Matth. 7. 1.]*; et iterum: *Qua mensura mensi fueritis, eadem et remetietur vobis [Luc. 6. 38.]*. Quid ergo licet ex superfluo, unum tamen proferam testem adversum eum pervalidum, et cui præscribere non potest [Al. possit], ipsum iterum se et sua proferam scripta. Quamvis ergo omnes libelli ejus hoc testentur, et superflua de hoc mea videatur assertio: tamen utendum aliquo speciali testimonio est, ne minus plenum his qui forte scripta ejus non legerunt, videatur esse quod dicimus.

9. Cum libellos ejus quos adversus Jovinianum scripsit, ^g reprehendisset quidam; Domnioni beatæ memoriæ seni, **362** qui sibi hoc ipsum indicaverat, iste rescribens excusat, et dicit: Nullo genere potuisse fieri se errasse, hominem, qui omnium haberet scientiam. Cum ergo enumerasset vel syllogismorum genera, vel discendi ac scribendi artes, quas videlicet ille qui eum [Al. tac. eum] reprehenderat, ignoraret; continuo hæc subjungit: « Stultus, inquit, ego, qui me putaverim hoc absque philosophis scire non posse, qui meliorem stili partem elegerim eam, quæ deleret, quam quæ scriberet. Frustra ergo Alexandri verti Commentarios, nequequam me doctus magister per *εισαγωγῆν* Porphyrii introduxit ad Logicam: et ut humana contemnam, sine causa Gregorium Nazianzenum et Didymum in Scripturis *κατηχηστὰς*; [Al. *εισαγητὰς*] habui. » Hic est qui Christo dixit, te negavi, si vel habuero Gentilium codices, vel legero. Si nihil aliud, vel de Porphyrio silere debuerat, qui specialis hostis Christi est, qui religionem Christianam quantum in se fuit, penitus subvertere conatus est scriptis suis: quem iste nunc introductorem et instructorem ad Logicam habere gloriatur. Nec argumentari potest, se ante hæc didicisse. Ante enim quam converteretur, necum pa-

^a Ita ex Guarnieriano ms. antea illud fere postponebatur, in omnibus opusculis suis fere multo plura; quod sequitur et proluxiora, tum et alterum pronomen suis, idem ms. tacet.

^b Puta Joannem Jerosolymorum Episcopum, ejusque presbyteros, quibuscum pacem inierat.

^c Interserit Guarnierian. cod. ut asserat, tum altero ab hoc versu habet; quomodo ei iterum, etc. quibus videtur nuperam libri *περὶ Ἀρχῶν* Latinam translationem abs Hieronymo adornatam suæque oppositam suggillare.

^d Desideratur in ms. quod dicimus.

^e Deerat olim negandi particula, tum habet ms., nec solum mortuos, sed et eos quos semper et ante laudaverat, et eos quos secutus fuerat, etc.

^f In ms., et non judicabimini; tum, eadem remetietur, etc.

^g Non veteres modo vulgati libri, sed et Guarnierian. ms. præferunt reprehendisset cuidam Domnioni, quasi ipse Rufinus se libros illos diceret reprehendisse. Paulo post ms. errare se hominem, qui omnium habuisset scientiam. Manifesta identidem menda dissimulamus.

riter et literas Græcas et linguam penitus ignorabat. Post juramentum omnia hæc, post sacramenti dati sponsonem. Sine causa argumentamur, continuo licetur nobis: Erras homo. *Deus non irridetur* (Gal. 3. 7.), nec syllogismi ^a apud eum de Alexandri Commentariis intextuntur. Ut video, frater, male tibi auspiciatus es, quod introductor tuus sit Porphyrius. Quo te introduxit perfidus? Si ad illum locum ubi ipse est: ibi et fletus et stridor dentium est. Ibi enim et apostatae et inimici Dei fortassis et perjuri ibi habitant.

10. Non bonum introductorem tibi elegisti. Magis si accipis consilium meum, ad illum nos introductorem pariter convertamus, qui introducit ad Patrem, qui dixit: *Nemo ^b venit ad Patrem 363 nisi per me* (Joan. 1.). Doleo, frater, si credis, et si non credis, doleo te suspiciones alieni perjurii in antiquis et veterulis chartulis persecrari, cum in tuo ore jugis ac sine fine perjurii inexpiabile sacrilegium perseveret. Nonne recte tibi conveniet illud dici, quod Apostolus dicit: *Tu autem qui Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in ^c Deo, instructus per legem, confidis teipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ veritatis in lege* (Rom. 2. 17.)? Qui ergo doces alium, teipsum non doces? Qui dicis non uocandum, uocæharis? Qui prædicas [Al. dicis] non furandum, furaris? Qui abominaris idola, sacrilegium perjurii committis? Et quod est ultimum et gravissimum, numen Dei per te et *φιλωνεξίαν* [Al. contendendi libidinem] tuam blasphematur inter Gentes.

8. Sed transeamus jam hinc ad alterius objecti purgationem, si tamen convictum se perjurii et prævaricationis simul, perurgente etiam conscientia sua, fateatur. Alioquin si inficias eat, etiam testes quamplurimos fratrum habere possum, qui in meis cellulis manentes, in monte Oliveti quamplurimos ei Ciceronis Dialogos descripserunt, quorum et ego quaterniones, cum scriberent, frequenter in manibus tenui, et relegi, quod mercedes multo largiores, quam pro aliis scripturis solent, ab isto eis darentur, agnovi. Mihi quoque ipsi aliquando cum de Bethleem Jerosolymam venisset, et codicem secum detulisset, in quo erat unus ^d Dialogus Ciceronis, et idem ipse Græcus Platonis, quod dederit ipsum

^a Voculas apud eum ms. tacet: tum intextuntur pro intextuntur habet. Paulo inferius, *Quo te introduxi Porphyrius, pro perfidus; deinde, si ad illum locum es, ubi ipse, ibi et fletus, etc.* Sane ibi pro tibi, quod antea obtinebat, rescribendum didicimus.

^b Ms., *Nemo vadit ad Patrem;* et paulo post, *veterulis chartis.* Quo cum et nos deinde legimus *inexpiabile sacrilegium*, pro quo minus antea bene lectum *inexplicabile, etc.*, quæ in sequentibus vitiose habet haud pauca præterimus.

^c In Guarnerian. ms., *gloriaris in Domini lege;* subjungit Apostoli textus quæ heic tam in vulgatis, quam mss. libris desiderantur, *et noscis voluntatem ejus, et probas utiliora.* Mox iterum ms., *confidens pro confidis* legit. Tum Pauli textus addit, *et noscis voluntatem ejus, et probas utiliora*, quæ fortasse ex hoc loco exciderunt.

A codicem, et aliquandiu fuerit apud me, nullo genere negare potest. Sed quid immoror tandiu in re, quæ luce est clarior? cum ad hæc omnia quæ supra diximus, etiam illud addatur, ubi cesset omne commentum, quod in monasterio positus in Bethleem, ante non ^e multo adhuc tempore, partes Grammaticas exsecutus sit, et Maronem suum, Comicosque 364 ac Lyricos et Historicos Auctores, traditis sibi ad discendum Dei timorem puerulis exponebat, scilicet et ut præceptor fieret Auctorum Gentilium quos si legisset tantummodo, Christum se negaturum juraverat.

9. Sed videamus quid adhuc aliud culpet. Gentilium esse dicit hæc dogmata: ecce qua sententia se ipse condemnet. Gentilium dicit dogmata, quæ ipse conscribit: labitur; sed ^f porrigenda manus est, non est nimie perurgendus. Dum enim totus in eloquentia volitat, et vituperationibus atque invectionibus fertur, immemor sui fit, et a ratione devolvitur. Noli, frater, temetipsum etiam in non necessariis temere condemnare. Non continuo inter Gentiles deputandus es, vel tu vel Origenes, si [Al. sed], ut ipse dixisti, volentes Dei justitiam defendere, et respondere contra eos, qui vel fato vel casu cuncta moveri dicunt: et volentes ostendere justam [Al. justissimam] esse Dei providentiam, quæ moderatur universa: dixisti inæqualitatis causas unam quemque sibi animam jam ex anterioris vitæ, quam in cælestibus habuit, motibus ac sensibus comparasse; vel etiam si dixisti, bonæ illi et incommutabili ac simplici naturæ Trinitatis convenire, ut omnem creaturam suam in fine omnium restituat in hoc quod ex initio creata est, et post longa et spatii sæculorum exæquata supplicia, quæ Deus non tam irascentis quam curantis affectu infert ^g unicuique, quippe qui commonitionis caret vitio, et medentis et curantis vice finem statuat aliquando poenarum. Hæc ergo quam vera dixeritis, Deus viderit; tamen impietatis non multum mihi continere videntur in Deum, nec Gentilitatis aliquid, maxime si hac mente dicitis, quavis ratione Dei scilicet justitiam defendere cupientes.

10. Pro his ergo noli te satis conturbare, neque teipsum superfluo aut poenitentiae subjicias, aut condemnationi. Sed illud est revera, unde te defendere, aut excusare non possumus, 365

^d Vocula unus deeat. Fuerit vero qui *Protagoras* inscribitur Dialogus Platonis a Cicerone Latine redidit, qui utinam, cum tota Rufini criminatione, superasset.

^e Guarnerian. ms., *multum adhuc temporis*, et paulo inferius, *ad addiscendum*, et *scilicet ut præcepta*, etc. Errores passim obvios non moramur.

^f Idem tamen etsi vitiose, *sed pro corrigenda manus est: non est in me perurgendus.* Tacet paulo post *frater.*

^g Male iterum in Guarneriano ms. sed ita tamen describi ut præstet, *infert unicuique commotionem*, quippe qui curet hoc vitio, quam medentis et causantis finem statuat, ex quibus siquid possit boni excudi, periclitare. Equidem *commotionis* pro *commonitionis* malim rescribi.

quod [Al. quia] non solum gentilitate, verum et A super omnem gentilitatem, imo impietatem a te dictum probatur, quod in hoc ipso libello (*Epist. 22. ad Eustoch.*), cujus superius fecimus mentionem, Deum socrum habere dixisti. Et quid tam impium vel profanum a quoquam Gentilium Poetarum saltem dici potuit? Stultum est enim si requiramus de te, ubi hoc in Scripturis sanctis legeris. Quæro si vel Flacus tuus, aut Maro, si Plautus, aut Terentius, certe, si vel Satyricus quis inter omnia spurca sua et impudica, istud nefas in Deum ex suo ore protulerit. Fefellit te credo illa res et decepti, quod puella ad quam sermo c Dei fiebat, sponsa Christi dicebatur: ut propterea etiam matrem carnalem, socrum Dei appellandam putares. Et nescibas quod hæc non secundum carnis ordinem dicuntur, sed secundum spiritus gratiam. Sponsa enim ex eo appellatur, quod sermo Dei quasi sacramento quodam connubio jungatur animæ humanæ. Si autem tali conjunctione etiam mater puellæ Christo per fidem sociatur [Al. sacratur], rectius etiam ipsam sponsam Christi, quam socrum Dei appellare potuisses. Nunc [Al. Nam] restat tibi, ut et patrem puellæ, socrum Dei dicas, et sorores ejus, cognatas: etiam puellam nurum Dei pronunties. Sic dum totus Plautinæ et Tullianæ cupis eloquentiæ sectator videri, oblitus es, quomodo Apostolus omnem Ecclesiam, id est parentes cum liberis, matrem [Al. matre] cum filiabus, cum sororibus fratres omnes simul unam nominet virginem, vel sponsam, dicens: *Statui autem hoc ipsum omnes vos uni viro virginem castam exhibere Christo (2. Cor. 11. 2.)*. Sed tu dum non Paulum, sed Porphyrium introductorem te d habere gloriaris, ipsum Porphyrium sequendo, qui adversum Christum, et adversum Deum libros impios ac sacrilegos scripsit, et ab ipso, ut ais, introductus in istud blasphemæ barathrum decidisti

^a Vetus edit. cum Guarneriano ms., *tam impurum, vel profanum*. Mox idem, *a quoquam Gentilium poeta*.

^b Quod heic in vulgatis antea superfluo addebatur *Comicus* nomen, codicis Guarneriani auctoritate hinc æmouimus.

^c Atque heic *Dei* nomen rectius cod. Guarnerian. tacet: quod et malim expungi.

^d Addit Guarnerian. ms., *ad Logicam*.

^e Vacat in Guarneriano pro voculis duabus *hinc etiam* plusquam unius versus lacuna; ipsa orationis series plus aliquid excidisse hinc indicat.

^f Plus habet ms., *contumeliosum est et perniciosum*.

^g In ms. Latinis literis *paranithitum*; male.

Ita ms. antea minus bene erat *mercatos*.

^h Ms., *hoc non dicere voluisse*.

ⁱ Verba, *idest præceptorem*, quæ in vulgatis subjungebantur, in ms. reticentur, nosque tum ejus auctoritate, tum quod ab alio quam Rufini calamo profecta omnino viderentur, expunximus.

^k Digna cumprimis, quæ accuratius explicetur hæc est codicis Guarneriani lectio, quam nos restitimus, *iterum post intervallum aliquod, aliis duobus*, pro qua batenus in vulgatis libris obtinuit, *post intervallum aliquod aliis diebus*. Res enim vero narratur haud parum ab recepta vulgo opinione diversa, nec sane parum nostra interest scire, num

366 11. Quod si vere pro maledictis tuis vis agere pœnitentiam, si non irrides ista dicendo, si non mente φιλότιμος et contentiosius propter hoc solum etiam te infamare non refugis, dummodo alium decolores: si non arte, sed fide dictorum tuorum pœnitentiam egeris [Al. geris], pro hac tam gravi turpique blasphemia age pœnitentiam, hinc enim in Deum blasphemasti. Nam de creaturis aliquid dicere et errare, maxime si non contumeliæ voto, sed dum justitiam Dei, ut dicis, cupit asserere, quis effluat, non est nimis execrabile commissum. In cælum tendere os, grave est. Injustitiam vel contumeliam in excelsum loqui, perniciosum est. Hoc lugeatur quod difficile curatur. Nam quis est qui cum morbo regio laboret, et de ipso capite, et vultu ac vita periclitetur, magnopere clamet, quod non leve παρανόχιον pedis, aut perfacilis unguis suæ offensa curetur?

12. Illud autem minimum quidem est, et responsione vix dignum, quod enumerans doctores suos, quos se de synagoga dicit esse mercatum, stimulans nos, subjungit: Neque enim, inquit, ipse me docui, sicut quidam; nos sine dubio intuens, in quos omne ab initio lacerationis suæ pondus invehit. Et miror hoc eum dicere voluisse, cum majorem in me et veriolem haberet obtrectandi materiam, quod magis inter multos et præclaros magistros diu moratus, nihil dignum eorum, vel magisterio, vel institutionibus habeam. Cæterum iste qui in tota vita sua non totos triginta dies Alexandriæ, ubi erat, Didymus commoratus est, per totos pene libellos suos longe lateque se jactat, Didymi videntis esse discipulum, et καθηγητήν, id est præceptorem, in scripturis sanctis habuisse Didymum. Et omnis ista jactantia in uno mense quæsitæ est. Ego qui sex annis Dei causa commoratus sum, et iterum 367 post intervallum aliquod, aliis duobus, ubi Didymus, de quo tu solo te jactas,

annis revera duobus, an diebus tantum aliquot Alexandriæ demoratus sit Rufinus, quum eo iterum advenit. Ut autem paucis absolvam, unice hæc vera vis est codicis ms. lectio. Quid enim dies aliquot in secundo adventu memorasset Auctor, eorumque haberi rationem voluisset, cum in primo solidos jam sex annos abs se ibi transactos dixisset, ad quam temporis summam levissima illa nec ferme notatu digna dierum accessio videatur? Quid quod aliis dicit, quo pronomine respectum ad superiora omnino habet? Superius autem annos nominavit, non dies. Re etiam vera si dies, non annos, dicere voluisset, nequaquam addidisset aliis, sed aliquot diebus dumtaxat scripsisset. Indicium hoc autem est manifesto, non aliquot scriptum ab eo fuisse, sed aliquod, scilicet intervallum, ad quod etiam referri pronomen ipsum, res clamat. Nam et intervallum ἀπλῶς absque ulla quanti temporis significatione dicere incongruum est, et hoc maxime loco abs Rufini res suas enarrantis ingenio alienum. Historiam quod expectat, tametsi qui de Rufini gestis recentiores scripserunt, atque ipse Fontaninus in Vita, nonnisi dies illos aliquot, decepti vulgata lectione, supputent; nihil est tamen, quod vetustiorum rationibus adversetur, aut cum eorum testimoniis difficile componi possit. In confesso est, bis fuisse Auctorem Alexandriæ; nec de primo

et ubi alii nihilominus illo non inferiores, quos A tu ne facie tenus quidem nosti, Serapion, et Menites, viri natura et moribus et eruditione germani: ubi Paulus senex Petri Martyris discipulus: et ut ad eremi magistros veniam, quibus et attentius et frequentius vacabamus, ubi Macarius Antonii discipulus et alter Macarius, et Isidorus, et ^a Pambas, omnes amici Dei, qui nos hæc docebant, quæ ipsi a Deo discebant: quantam ego, si hoc ita deceret, aut expediret, de his omnibus habere jactantiæ materiam possem? Sed erubescō, hæc etiam retexens, dum volo tibi ostendere, non, ut tu dicis, nostro ingenio magistros, sed quod plus doleo, magistris defuisse ingenium nostrum. Verum quid stultus ego sanctos enumero Christianos viros? Non propter istos dicit, quia ipsi nos docuimus, sed quia ^b Barrabam ejus de Synagoga magistrum non suscepimus, et per *εισαγωγὴν* Porphyrii, ad Logicam non sumus introducti. Ignosce mihi pro hoc quod malui ante imperitus et indoctus ^c videri, quam Barrabæ discipulus dici. Proposito etiam Christo simul et Barraba, ego quasi imperitus Christum elegi. Tu, ut video, cum illis clamas qui dicunt: *Non hunc, sed Barrabam* (Joan. 18. 40.). Nam Porphyrius tuus, **368** dic quæso, quid te docuit, qui adversum Christianos, et adversum religionem nostram blasphemiarum volumina conscripsit? Quid te isti in quibus tantum te jactas, unus ab idolis dæmonum, et alius ^d de Synagoga, ut dicis, Satanæ magistri docuerunt boni? Nihil video nisi hoc quod et ipsi noverant. Nam Porphyrius te docuit de Christianis male loqui, concidere virgines, continentes, Diaconos, Presbyteros, et omnem prorsus Christianorum gradum et ordinem libellis editis infamare. Ille vero de Synagoga Barrabas tuus pro Christo electus, docuit te resurrectionem carnis, non in virtute, sed in fragilitate sperare: literæ occidentis amicum fieri, et inimicum spiritus vivificantis. Et alia quædam secretiora, quæ si res poposcerit, postmodum proferentur in tempore.

13. Sed quid in longum sermo producit? Conviciis ejus et injuriis non respondeamus, laceratio-

ejus incolatu ab anno 372. ad 377. est ferme qui dubitet. Alterum colligere licet ex Hieronymo Apolog. lib. III. ubi *postquam Theophilus Episcopus factus est, Alexandria non fuisse Rufinum tradit*. ^D Theophilus autem a die 20. Julii anni 385. sedere cæpit. Post illud igitur *aliquod intervallum*, unius puta alteriusve anni, sive 379. plus minus, et ante quem diximus anni 385. terminum eo iterum advenit, et biennio demoratus est. Possent et demonstrari propius suisque numeris duo ipsi anni ex Palladii testimonio in Lausiaca cap. 10. ubi de Melania Rufini comite, et Pambonis obitu loquitur; sed doctorum tunc esset criticorum objectis satisfaciendum, quod per Notarum angustias non licet. Satis proposito est, quod optime convenit rerum series. Unum addere placet ex ipsa indole, ut ita dicam codicis Guarneriani, qui cum omnibus fere locis, quibus a recepta lectione dissentit, peccet, exaratum se prodit ab imperito Antiquario, qui hanc multo concinniore lectionem, nisi in eo quod describebat vetusto exemplari reperisset, de suo ipse substituere omnino non valuisset.

nibus ejus, ad quod opus quotidie stilum ejus Porphyrius exacuit, non obvieniunt. Ad hoc enim Jesus noster, non Barrabas magister, silere nos docuit. Ad illud veniamus, ut ostendatur quam vera sunt, quæ vel pro sua excusatione, vel pro nostra accusatione conscripsit. Ait ^e duas esse solas Præfatiunculas suas, in quibus laudare visus est Origenem: in eo tamen interpretationis opere eum laudaverit, **369** in quo nihil omnino dogmaticum, nihil de fide dictum sit, et quod penitus in his quæ ejus ipse interpretatus est, nihil tale inferatur, quale nunc ad Synagogæ gratiam, non ad Christianorum ædificationem reprehendit. Et quamvis ei sufficere ad silentium agendum debeat, quod ea in alienis literis culpata, quæ proferuntur ex suis; tamen et in hoc quam verum dixerit, videamus. Ex Præfatione interpretationum in Ezechiele, quatuordecim Homiliis, sive Oratiunculis Origenis, scribens cuidam Vincentio: « Magnum est, inquit, ^f mi amice, quod postulas, ut Origenem faciam Latinum, et hominem juxta Didymi videotis sententiam, alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum etiam Romanis auribus donem. » Et post aliquanta: « Et illud, inquit, breviter admonens, ut scias, Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia. Primum ejus opuscula *Excerpta* sunt, quæ Græce *σχόλα* nuncupantur, in quibus ea quæ sibi videbantur obscura, ^g aut quæ habere aliquid difficultatis, summam breviterque perstrinxit. Secundum *ὀμηλικόν* genus, de quo et præsens interpretatio est. Tertium quod scripsit ipse *τόμους*, nos *volumina* possumus nuncupare, in quo opere tota ingenii sui vela spirantibus ventis dedit: et recedens a terra, in medium pelagus aufugit. Scio te cupere, ut omne genus transferam dictionis: præmissi causam, cur facere non possem: hoc tamen spondeo, quia si, orante te, Jesus reddiderit sanitatem, non dicam cuncta, quia hoc dixisse temerarium est, sed permulta sim translaturus, ea lege quam tibi sæpe constitui, ut ego vocem præbeam, tu notarium. »

14. Item de Cantibus Canticorum Præfatio: « Bea-

^a Ms., *Parrabas*, male; nam et pro *Barraba* in sequentibus continuo *Parraban* vocat; aliis *Pambo* dicitur.

^b Hieronymus *Baraninam* nominat Epist. LXXXIV. et in Apologia sua acriter Rufinum castigat, quasi nomen malitiose corruerit ad *oreandam* invidiam.

^c Ferme rectius in ms., *indoctus* audire, tunc *Proposito enim et Christo et Barraba*.

^d Vitiose Martiani., *de Satanæ magistris*, etc.

^e Pro *duas* ms. habet *enim*. Et sane *duas* modo dici Præfationes Hieronymi, ex ipsismet sensu, et Rufini censura, favoris in Origenem suspicione laborare, par minime est credi. Neque adeo ita Rufinus scripserit, apud quem vel *enim*, quemadmodum habet in ms. reponendum est, vel *duas* nomen penitus inducendum.

^f Hieronymianus ipse textus *quidem* pro *mi* habet.

^g Ibidem uno verbo, *atque*. Ms. Græca verba Latinis literis exhibet. Mox præfert, *de quo præsens interpretatio*: textus Hieron., *et præsens ejus interpretatio*.

ssimo Papæ Damaso. Origenes cum in cæteris libris omnes vicerit, in Canticis Canticorum ipse se vicit. Nam undecim voluminibus ^a explicitis, quæ ad viginti usque versuum millia pene perveniunt, primum Septuaginta **370** interpretes, deinde Aquilam, Symmachum, Theodotionem, et ad extremum Quintam editionem, quam in ^b Actio littore invenisse scribit, ita magnifice aperteque disseruit, ut vel inde nobi videatur in eo completum esse quod dicitur: *Introduxi me rex in cubiculum suum.* Itaque illo opere prætermisso, quia ingentis est otii, laboris et sumptuum, ^c tantas res, tam dignum opus in Latinum transferre sermonem, hos duos Tractatus quos in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactentibusque composuit, fideliter magis quam ornate interpretatus sum, gustum tibi sensuum ejus, non cibum ^d offerens: ut animadvertas, quanti sint illa existimanda, quæ magna sunt, cum sic possint placere, quæ parva sunt. »

15. Item ex Præfatione Commentarii in Michæam scripta ad Paulam et Eustochium, post aliquanta: « Nam quod dicunt Origenis me volumina compilare, et contaminare non decere scripta Veterum, quod illi maledictum vehemens existimant, eam laudem ego duco maximam, cum illos imitari volo, qui cunctis prudentibus et nobis [Al. vobis] placent. »

16. Item ex Præfatione interpretationis Hebraicorum Nominum: post aliquanta, ita dicit: « At ne forte consummato edificio, quasi extrema deesset manus, novi Testamenti verba et nomina interpretatus sum, imitari volens Origenem ex parte, quem post Apostolos [Al. Apostolum] Ecclesiarum magistrum, nemo, ^e nisi imperitus, negat. Inter cætera enim ingenii sui præclara monumenta, etiam in hoc laboravit, ut quod Philo quasi Judæus omiserat, hic ut Christianus impleret. »

17. Item de Epistola ad Marcellam: « Ambrosius, quo chartas, sumtus, notarios ministrante, tam innumerabiles libros vere Adamantius noster et Chalcenterus explicuit, in ^h quadam Epistola, quam ad eundem de Athenis scripserat, refert nunquam se cibos, ^f Origene præsentem, sine lectione sumpsisse,

^a Alibi, *explicitis*; tum ex ipsa Præfatione ad mss. exacta legimus, *pene perveniunt*, cum in vulgatis, atque ipso Guarneriano ms. tantum haberetur, *pervenerunt*.

^b Lectum olim, *Actæo*: Guarnerian. ms., *Actio*. Paulo post voculas *vel inde* ex eadem Præfat. et mss. suffecimus, et leviora alia emendamus.

^c In Hieronymiano textu, *tamque dignum opus*, ubi ms. Regiæ Suecorum, *tamque dignas, in Latinum*, etc. Heic Guarnerianus fortasse cæteris verius, *tam digne in Latinum*, etc.

^d Intererit ms., *ejus*; tum habet *quanta sint illa æstimanda*. Vetus editio *quantum sint*, Martianeus, *quam sunt*, etc.

^e In Guarnerian. ms., *nisi sit imperitus*, etc.

^f Vetus editio *perperam, nisi Origene præsentem in lectione*, sed et ms. Guarnerian. *in lectione pro sine lectione* habet, qui et mox, *numquam venisse somnum, ubi unus*, etc.; denique, *ut lectio orationem susceperit*.

^g Ex mss. atque ipso Hieronymianæ Epistolæ textu addidimus *Episcopus* nomen, quod in ante vulgatis

A 371 nunquam inisse somnum, nisi unus e fratribus sacris Literis personaret. Hoc diebus egisse vel noctibus, ut et lectio orationem susciperet, et oratio lectionem. »

18. Item ex alia Epistola ad Marcellam: « Beatus Pamphylus martyr, cujus vitam Eusebius Cæsariensis ^h Episcopus tribus ferme voluminibus explicuit, cum Demetrium Phalereum et Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio vellet æquare, imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt et æterna monumenta, toto orbe perquireret: tunc ^b omnes maxime Origenis libros impensius prosecutus, Cæsariensi Ecclesiæ dedicavit. Quam Bibliothecam ex parte corruptam Acacius, dehinc Euzoius, qui ejusdem Ecclesiæ Sacerdotes fuerunt, in membranis instaurare conati sunt. Hic cum multa repererit, et inventorum nobis indicem reliquerit, centesimi vicesimi sexti Psalmi Commentarium, et *Phe* literæ Tractatum, ex eo quod non inscripsit [Al. scripsit], confessus est non reperiunt. Non quod talis tantusque vir, ⁱ Adamantium dicimus, aliquid præterierit: sed quod negligentia posterorum ad nostram usque memoriam non duravit. »

19. Sed fortasse dices mihi: Quid superfluis repleas paginas? Nunquid et ille dicit criminis ⁱ esse nominari Origenem, aut ingenii ei laudem dari? Si prædicatur talis ac tantus vir, eo magis, si qua sunt illius, in quibus aut apostolicus vir, aut Ecclesiæ magister dicitur, ut in superioribus ipse profert: aut si quid tale est quod fidem ejus, non ingenium solum commendare videatur. Hoc quidem faciam, tamen idcirco ^h hæc protuli, ubi eum talem ac tantum virum dicit, quia in ea Præfatiuncula, ubi eum dicit Apostolum, vel Prophetam defendi, vel usque ad cælum ferri: hunc puto sermonem **372** laudis ejus inscriptum. Et sicubi forte scientiam ejus laudavimus, tales sunt omnes meæ in illum laudes, pro quibus hic tantum in te ignis accendit, quas de suis scriptis nec impulari sibi dignum ducit. Verum quia non dignatur æqualem nobiscum personam habere in judicio, et nos quidem etiam ex suspicionibus ⁱ condemnat: ipse vero neque ex chirographis suis teneri vult, nec desiderabatur.

^h Idem ms., *tum omnes maxime*; epistolæ textus, *tunc vel maxime*. Paulo post pari consensu *Bibliothecam* tacet liber uterque.

ⁱ In ms., *tantusque vir Adamantius omnes alios præterierit*; in fine *duravit pro duravit*.

^j Perperam interserit ms. *reum*, ut et mox *ejus* habet pro *ei*. Tum vetus editio, *sed dicatur talis*, etc.; ms., *Si dicatur, et vir, magis si qua sunt in quibus*, etc.; denique *Ecclesiæ Dei magister, ut in superioribus ipse profert, vel si*, etc.

^k Ms., *idcirco etiam hoc protuli*; tum altero ab hoc versu in *mea Præfatiuncula pro in ea*, etc., ex quo utique si subsequentis contextus refigere voculam unam aut alteram liceret, concinnior elici sententia posset et verior, ms. *pro quibus in te hoc tantum ignis*, etc.

^l Vetus editio addit *solis*, itemque habet ms. minore numero *ex suspitione solum*. Mox pari cum illa consensu, et rectius quidem, *in causa sua observari Scripturæ*, etc.

putat in causa observare Scripturæ sanctæ debere A sententiam, quæ jubet absque personarum acceptione judicari: non ut æquitas, sed ut ipse vult, ita satisfaciamus pro nobis. Ait enim, Tu si interpretatus es Origenem, culpandus es: ego etiam si eadem dixi, pro quibus ille culpatur, bene feci, et legi debent et teneri. Tu si laudasti ingenium ejus, vel scientiam, a reus es: ego si ingenium laudavi, nihil est.

20. Sed profer, inquit, ubi eum ita laudaverim, ut fidem ejus excusarem. Non æque quidem; sed quocumque duxeris sequar. Libellum quemdam scribens, comprehendere quasi indiculo quodam voluit, quanta apud Latinos Varro scripserit, et quanta apud nostros Origenes in Græcis, in qua ita ait, « Marcum Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quivis nostrum alienos sua manu describere non possit. Et quia nunc otiosum est apud Latinos Græcorum voluminum indicem texere, de eo qui Latine scripsit aliqua commemorabo, ut intelligamus nos Epimenidis dormire somnum, et studium quod illi posuerunt in eruditione sæcularium b scripturarum, nos in congregandis opibus ponere. Scripsit itaque Varro quadraginta quinque libros Antiquitatum, quatuor de Vita populi Romani. » Et cum 373 enumerasset per singula omnia quæ Varro scripsit, addidit post hæc: « Quorsum Varronis et Chalcenteri mentio facta sit quæritis, videlicet ut ad Adamantium c nostrumque Chalcenterum veniamus, qui tanto studio in sanctarum Scripturarum labore sudavit, ut juste Adamantii nomen acceperit. Vultis noscere quanta ingenii sui reliquerit monumenta? sequens titulus ostendit. Scripsit in Genesim libros tredecim; Mysticarum Homiliarum libros duos; in Exodo Excerpta, in Levitico Excerpta. » Et post multa: « Item, inquit, Monobiblia: d *Περί Ἀρχῶν* libros quatuor, de Resurrectione libros duos, et alios de Resurrectione Dialogos duos, » et cum enumerasset omnia ejus Opuscula, secundum indiculi fidem addidit et dicit, « Videtisne et Græcos pariter et Latinos unius [Al. hujus] labore superatos? Quis enim unquam tanta legere potuit, quanta ipse conscripsit? Pro [Al. Porro] hoc sudore quid accepit e præmii? Damnatur a Demetrio Episcopo, exceptis Palæstinæ et Arabiæ et Phœnicis, atque Achaiæ Sacerdotibus: D

a Delevimus ms. ope ejus pronomen, quod heic superfluo repetebatur, mox e contrario ejusdem ms. et veteris editionis suffragio addidimus ita adverbium, quod deerat. Idem infra *traxeris* habet pro *duxeris*.

b Atque hoc rectius habere videtur ms. *literarum* in quam pro *scripturarum*. Haud ita in sequentibus, *Scripsit Varro igitur quadraginta*, etc.; tum *enumerasset per singula opera, singula quæ Varro scripsit, addit*, etc.

c Ms., *Adamantium nostrum, nostrumque Chalcenterum veniamus, qui tanto in sanctarum Scripturarum labore*, etc.; nos illud studio nomen quo sine sensu laborabat, suffecimus ex ipsius Epistolæ editione. Placeret vero magis, qui tanto in sanctarum studium *Scripturarum labore sudavit*. Infra quædam alia castigamus

in damnationem ejus consentit urbs Roma. Ipsa contra hunc cogit Senatum, non propter dogmatum novitatem, non propter hæresim, ut nunc adversum eum rabidi canes simulant, sed quia gloriam eloquentiæ ejus et scientiæ ferre non poterant, et illo dicente, omnes muti putabantur. Hæc quare scripserim et ad pauperis lucernæ igniculum, cito sermone, e sed non cauto dictaverim, potestis intelligere, si Epicuros et Aristippos cogitetis. »

21. Si quis tibi h tunc quæso cum ista ad pauperis, ut ais, lucernæ igniculum, cito sed non cauto sermone dictares, adstitisset Propheta, et clamasset [Al. exclamasset], o scriptor, cohibe hanc vocem, reprime stilum, erit enim tempus et non multo post, cum tu schisma ab Ecclesia facies, et ut pro ipso schismate B colorem aliquem excusationis invenias, istos quos nunc omnibus mirabiles facis libros, incipies infamare, et istum quem modo Chalcenterum tuum vocas, et pro merito 374 laudabilis laboris, ais, Adamantium nominatum, dicturus es, non tam libros ad utilitatem animæ, quam venenata dogmata conscripsisse. Hunc quem negas i juste a Demetrio in causa fidei esse damnatum, et hunc quem negas pro dogmatum novitate accusatum, tu exsecrandum pro novitate dogmatum dices: et ea quæ dicis, nunc adversum eum canes rabidos simulare, hæc tu ipse simulabis. Romanum quoque senatum, ut nunc scribis, Epistolis tuis commonitoriis, juramentis, satellitibus circumvolantibus, etiam tu coges contra eum, et talem vicem pro omnibus laboribus suis Chalcentero tuo reddes. Et ideo cave hæc nunc scribere, ne cum hæc scripseris, et illa egeris, multo verius tu tuis sententiis condemneris, quam ille alienis. Putasne habuisses Prophetæ illi hæc tibi dicenti fidem, et non magis illum insanum tunc, quam te in hæc venturum putasses? Sed contentio i hæc est, quæ nec amicis parcit, dummodo lædat inimicos. Tu vero hoc supergressus, tibi ipsi non parcis, dummodo non inimicos conficias, sed amicos.

22. Item ex Præfatione Hebraicarum Quæstionum post multa: « De Origene autem, inquit, sileo: cujus nomen, si parva licet componere magnis, meo nomine [Al. invidiosius] invidiosum est. Qui cum in Homiliis suis quæ ad vulgus loquitur, communem editionem sequatur, in Tomis k Hebraica Veritate superatus, et suorum circumdatus agminibus, interdum linguæ pe-

d Idem, *Monobiblia. Periarchon*, reliquis librorum, qui subsequuntur, titulis prætermittis, itemque versiculis duobus insequentibus usque ad *addit* verbum.

e Antea *pretii* in Epistolæ etiam contextu.

f In ms., *adversum me*, tum et *scientiam* pro *scientiæ*.
g Verba *sed non cauto*, quæ inferius tamen repetuntur, heic ms. ignorat.

h Habet ms., *etiam pro tunc*, veteres vulgati *nunc*.

i Idem tacet *juste* adverbium. In sequentibus sæpius peccat, quæ præterimus.

j Rursum tacet ms. hæc voculam: mox legit, *Tu vero etiam hæc supergressus*.

k Additur in ipsius Præfationis editione, *idest, in disputatione majori*, quæ intrusa ab aliis verba videri possunt. Mox ms. *superatus* habet etiam pro *circumdatus*.

regrinæ quærit auxilia. Hoc unum dico, quod vellem cum invidia nominis ejus habere etiam scientiam Scripturarum, flocci pendens imagines umbrasque larvarum, quarum naturæ esse dicitur, terrere parvulos, et in angulis garrere tenebrosis. » Verum ego jam nec mirari debeo, nec conqueri pro his quæ in me agit, qui tantis viris et talibus non pepercit. Nam et sanctæ memoriæ Ambrosium Episcopum qualibus figeris laceret, qualibus obrectationibus secet, **375** in his ^a quibus nihilominus laudat Origenem, similiter ex suis Præfationibus edocebo. Præfatio de Homiliis in Lucam ad Paulam et Eustochium : « Ante paucos dies quorundam in Matthæum et Lucam Commentarios vos legisse dixistis, e quibus alter ^b et sensibus hebes esset, et alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret. Quamobrem petitis, ut istiusmodi **B** nugis contentis, saltem ^c triginta et novem Adamantii nostri in Lucam Homilias, sicut in Græco habentur, interpreter. Molestam rem et tormento similem, alieno, ut ait Tullius, stomacho, et non suo scribere: quam [*Al.* quod] tamen idcirco nunc faciam, quia sublimiora non poscitis. Siquidem illud quod olim Romæ sancta Blæsilla efflagitaverat, ut viginti ^d sex tomos illius in Matthæum, et alios quinque in Lucam, ^e et triginta duos in Joannem, nostræ linguæ tradere, nec virium mearum, nec otii nec laboris esse perspexitis. Sed quantum apud me et auctoritas vestra et voluntas valet, prætermisi paululum Hebraicarum Quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum, lucrativis [*Al.* lucrativi] operis, hæc qualiacunque sunt non mea, sed aliena dicterem; præsertim cum a **C** sinistro oscinem [*Al.* oscinere] corvum audiam crocitantem, et mirum in modum de cunctarum avium ridere coloribus, cum totus ipse tenebrosus sit. Fateor itaque antequam ille objiciat, Origenem in his Tractatibus quasi puerum ^f talis ludere. Alia sunt virilia ejus, et senectutis seria : quæ si vobis libuerit, et potuero, si Dominus, ut in Latinum vertam ser-

^a Ms., in his ipsis, in quibus nihilominus, etc. Tacet deinde inscriptionem. Præfatio de Homiliis in Lucam ad Paulam et Eustochium.

^b Suppleri locum ita malim, ac legi, alter et verbis et sensibus hebes esset, alter in verbis luderet, etc. Editio Præfationis ipsiusmet habet, alter et sensibus hebes esset, et verbis, alter in verbis luderet, etc.

^c Numerus triginta et novem in hujus Præfationis editionibus desideratur, omnesque adeo Origenis in Lucam Homilias abs Hieronymo eo in opere Latine explicari innuunt. Sed multo plures fuisse scriptas ab Origene, verosimillimum est : nam et postremæ sex, quas Hieron. interpretatur, respectum ad superiores non habent, exceptæque videntur a majori numero. Origenes ipse tom. 3. in Matth. quædam narrat in hisce Homiliis in Lucam scripta, quorum nulla mentio est in his quas S. Pater interpretatur.

^d Ita et cod. Guarnerianus habet. Editi vetustiores XXXVI. præferunt, quemadmodum in ejusdem Præfationis editionibus habetur. Sed utraque falsa lectio est, neque enim XXXVI. aut XXVI. sed XXV. tantum Tomos in Matth. Origenes elaboravit. Hieronymus ipse fidejussor est Præfat. Commentar. in Matth. *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, et totidem ejus Homilias.* Confer quæ sectione subsequente, ubi

monem, dederit comæatum, **376** et prætermisissum prius opus explevero, tunc videre poteritis, imo per vos Romana lingua cognoscet, quantum boni et ante nescierit, et scire nunc ceperit. »

25. Ecce quæ de Origene et de Ambrosio ^e sentiat. Quod si negare voluerit hoc quod omnes sciunt, quia de sancto Ambrosio dixerit, primo ex eo convinctur, quod apud Latinos ipsius tantum, et non alterius in Lucam Commentarius fertur. Deinde scit me habere Epistolam suam, in qua hoc ^h ipsum de aliis excusans, in illum convertit suspicionem. Verum, quia Epistola illa etiam secretiora quædam continet, quæ interim modo publicari nolo ante tempus, ex aliis adhuc his similibus approbabinus. Interim Origenis libros, ut supra diximus, in omnem admirationem extollit, et dicit, quod « si eos interpretetur, Romana lingua cognoscet quantum boni et ante nescierit et scire nunc ceperit, id est, in Matthæum, inquit, viginti ⁱ sex libros, et in Lucam quinque, et in Joannem triginta duos. » Isti sunt quos magnificat, in quibus ^l eadem prorsus omnia, sed latius et copiosius, quæ et in istis *περὶ Ἀρχῶν* libris, pro quibus me arguit, continentur. Quod si iste promittit se istos interpretaturum, me quare pro similibus incusat? Sed quoniam polliciti sumus probaturos nos quomodo laceret virum omnium [*Al.* omni] admiratione dignum, Ambrosium Episcopum, qui non solum Mediolanensis Ecclesiæ, verum omnium Ecclesiarum columna quædam et turris inexpugnabilis fuit, unam adhuc ^k ipsius Præfationem ponemus, ex qua **377** videatis, vel tantum virum quam fæde et indigne laceret, vel iterum quomodo Didymum usque ad cælum efferat laudibus, quem rursus usque ad inferna demergit [*Al.* demergat] : vel quomodo de urbe Roma, Deo favente, capite Christianorum, ea dicat, quæ dicebantur tunc, cum Gentiles in ea populi et persecutores Principes morabantur.

24. Præfatio ad Paulinianum de Spiritu Sancto :

hæc eadem supputatio librorum in Matthæum recurrit adnotamus.

^o Olim erat *triginta novem*, sed falso ; sunt etiam qui legerint *trigintaquatuor*.

^f *Al.* tabulis, ut et in Guarneriano ms. Tum Præfationis editiones pleræque omnes præferunt, *ludere* pro *ludere*.

^g Verbum *sentiat* cod. Guarnerian. omittit.

^h Atque heic ipsum pronomen idem ms. tacet. Inferius *publicare* habet pro *publicari* : tum subsequenti versu pronomen *his* reticet.

ⁱ Optime heic habet Guarnerian. ms. XXV. Romanis notis, quemadmodum et vetus editio sæpius laudata hoc deum loco præfert. Et sane licuisset horum auctoritate codicum veram lectionem restituere, nisi dissentirent superiore loco secum ipsi. Cæterum et satius est lectorem admonuisse, quam textum immutasse.

^j Pronomen *eadem* ex vetere editione, et ms. Guarneriano suffecimus. Hic porro liber et rectius videtur subsequenti versu duas voculas, *quæ et*, prætermittere. Inferius *inculpat* pro *incusat* legit.

^k Iterum ferme rectius tacet idem ms. *ipsius* pronomen, quod referri perperam ad Ambrosium posset. Ita et *Roma* nomen tacet in sequentibus. Quæ autem manifesto peccat, prætereo.

« Dum [Al. Cum] in Babylone versarer, et purpura meretricis essem colonus, et jure Quiritum viverem, volui aliquid garrere de Spiritu Sancto, et ceptum opusculum ejusdem urbis Pontifici a dedicare. Et ecce olla illa quæ in Jeremia post baculum cernitur, a facie cepit Aquilonis ardere, et Pharisæorum conclamavit senatus, et nullus scriba vel fictus, sed omnis, quasi indicto sibi prælio, adversum me imperitiæ factio conjuravit. Illico ego velut postlininio Jerosolymam sum reversus, et post Romuli casam, et nudorum lupercal, diversorium Mariæ et speluncam Salvatoris aspexi. Itaque, mi Pauliniane frater, quia supradictus Pontifex c Damasus, qui me ad hoc opus primus impulerat, jam dormivit in Domino, tam tuo [Al. tuus], quam venerabilium mihi, ancillarum Christi, Paulæ et Eustochii nunc adjutus oratu [Al. orationibus], canticum, quod cantare non potui in terra aliena, hic a vobis provocatus in Judæa immurmuro, d augustiorem multo locum existimans, qui Salvatorem mundi, quam qui fratris genuit parcidam. Et ut auctorem titulo fatear, malui alieni operis interpret existere, quam ut quidam faciunt, quasi e informis cornicula, alienis me coloribus adornare. Legi dudum de Spiritu Sancto cujusdam libellos, et juxta Comici (Terentii) sententiam, ex Græcis bonis Latina vidi non bona. Nihil ibi 378 dialecticum, nihil f virile atque districtum, quod lectorem, vel ingratum in assensum trahat, sed flaccidum totum, molle, nitidum, atque formosum, et exquisitis hinc inde coloribus pigmentatum. Didymus vero meus oculus [Al. oculus] habens sponsæ de Cantico Canticorum, et illa lumina, quæ e in cadentes jam segetes sublimari Jesus præcipit, procul altius intuetur, et antiquum nobis morem reddit, ut Videns vocetur Propheta. Certe qui hunc legerit, Latinorum furta cognoscat, et contemnet rivulos cum ceperit haurire de fontibus. Imperitus sermone est, sed non scientia, apostolicum virum ex ipso stilo exprimens, tam sensuum h nomine, quam simplicitate verborum. »

25. Audistis quomodo quem ante corvum dixerat et totum tenebrosam, nunc iterum corniculam dicat, alienis se pennis vel coloribus depingentem, et quam turpiter laceret, et nihil virile dicat habere virum, qui ad Ecclesiarum Christi gloriam electus a Deo est,

a Ms., *destinare*. Tum codex Guarnerianus alter, qui Periarchon libris hanc subjungit Hieronymi Præfationem, plus habet, *indicto sibi prælio doctrinarum adversum me*, etc.

b In ea Præfat. ex mss. editorumque codicum consensu legimus *ludorum*. At neque incongruum sit receptum hic lectionem retinere *nudorum*. Lupercos nudos cucurrisse, eumque exstitisse ejus lustrationis ritum, non est qui nesciat. E mss. autem Guarnerianis unus *ludorum lupercalium*, alter *ludorum lupercalia* habet.

c Reticit ms. unus Guarnerian. *Damasus* nomen: alter *jam dormit* habet pro *dormivit*, tum *hortatu* pro *atu*.

d Vitiose Martian. post Erasm. *angustior*em hic retinuit contra S. Doctoris mentem. Sed et ms. uterque Guarnerian. peccat.

e Duo Guarneriani mss. tacent *quasi*.

A qui in testimoniis Domini locutus est, in conspectu persecutorum regum, et non est confusus. Ambrosius sanctus de Spiritu Sancto, non solum verbis, sed et sanguine suo scripsit. Obtulit enim persecutoribus sanguinem suum, quem [Al. quod] in se fudit: sed a Deo ad alios adhuc reservabatur labores. Quod [Al. Qui] etiamsi secutus est Græcos catholicos nostrorum Scriptores, et aliquid de eorum scriptis præsumpsit, non continuo hæc debuit tua esse summa cura, hic labor, hoc studium, ut pro hac causa interoretaris librum Didymi de Spiritu Sancto, ut furta illius cognoscerentur, qui fortassis etiam necessitatem scribendi passus est, ut insanientibus tunc hæreticis responderet. Hæc est Christiana [Al. Christiani] modestia? Sic monita servamus Apostoli 379 dicentis, *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* (Philip. 25.)? Deinde quomodo [Al. quæro], ut iterum [Al. intantum] eadem repetam, tu qui prædicas non furandum, furaris? Paulo ante interpretationem Michææ objectum tibi dicebas, quasi Origenis dicta furareris. Tu furtum quidem non negasti, sed ais: « Quod mihi illi maledictum vehemens existimant, hoc ego laudem duco maximam, cum illum imitari volo, qui cunctis prudentibus et nobis [Al. vobis] placet. » Tua furta laudem tibi præstant maximam: alios furta sua apud te corvos et corniculas faciunt. Si tu Origenem, quem alterum post Apostolos dicis, recte facis imitari, quid concidis eum, qui secutus est Didymum, quem nihilominus et Prophetam nominas et Apostolicum virum designas? Si ergo neque tanto ac tali viro Ambrosio pepercisti, et eum quem alterum post Apostolos scribis, atque omnibus placere prudentibus, ac mille aliis laudibus, non duobus, ut dicis, sed i innumeris scriptis tuis usque ad cælum extulisti, rursus hæreticum, quem ante Apostolum facis: et Didymum ipsum hunc, quem nunc Prophetam videntem, et oculum habentem sponsæ de Cantico Canticorum, et Apostolicum virum sensuum nomine designas, iterum eum perversum doctorem criminaris, et inter hæreticorum consortia tua censoria, ut ais, virgula segregas: quam virgulam a quo acceperis nescio: nam Petrum semel scimus claves a Christo accepisse, istas modo censorias virgulas qui [Al. quis] spiritus erogat, tu videris: si inquam [Al. inique] istos omnes, quos tuo ore

D. f Alter Guarnerian., *nihil utile, atque quod lectorem ad sensum trahat*. Infra uterque, *exquisitis hinc inde odoribus pigmentatum*.

g Idem ms., *in cadentes jam segetes*.

h Denuo alter Guarnerian. *tam suo nomine*. Nos olim in hujusmet Præfationis Hieronymianæ editione reposuimus *lumine* ex antiquis libris. Recole tamen quæ de illa lectione ibi diximus. Porro S. Ambrosium non esse, quem Hieronymus sub corniculæ nomine irrideat, ut Rufinus contendit, ex eo facile probatur, quod sanctissimum Episcopum S. Doctor maximi continuo fecerit, et passim nominet honoris causa, et laudet. Vide quæ in eum locum adnotamus.

i Fortasse verius antiqua edit. *universis*. Tertio ab hoc versu *hunc* pronomen addidimus ex mss., utpote demonstrationi, quam Rufinus intulit, percontandum.

laudasti, tuo ore rursum condemnas, quid ego ad A Catholicam sequar. Tu qui scripsisti talia, et secutos pulex de me conquerar, si me nunc laceres, quem et in Epistolis tuis ante laudaveras, et in Chronicis tuis a Florentio et Bonoso, pro vitæ, ut ais, nobilitate conjunxeras?

26. Etiam nec illud ejus admirabile factum silentium est, ne pudorem 380 incutiamus audientibus, quod Marcellini Consulis b neptem, quam Romanæ nobilitatis primam, parvulo filio Romæ derelicto, Jerosolymam petiisse, et ibi ob insigne meritum virtutis Teclam nominatam, in ipsis Chronicis suis scripserat: post id de exemplaribus suis erasit, cum actus suos vidisset districtioris disciplinæ femina displicere. Compellimur quidem plura adhuc de scriptis ejus congregare, ut agnoscatur, quam verum sit et hoc quod scribit, quod in suis duabus tantum Præfatiunculis Origenis meminerit, in his [Al. et hoc] non fidem ejus, sed ingenium, non dogmatisten eum, sed interpretem laudans. Adhibui c interrim decem.

27. Sed ne dilatari nimis sermonem onerosum sit, sufficiant interim hæc, in quibus eum et quasi Apostolum laudat, et quasi Ecclesiarum magistrum: et quia non pro fide, non [Al. nec] pro dogmatum novitate, ut rabidi nunc canes simulant, adversum eum moveatur ordo Romanus: et quia ipsum sequitur, qui omnibus prudentibus et ipsi placet, et omnia illa, quæ insertæ superius ejus Præfatiunculæ contestantur. Verum hæc quoquo modo sint, quæcunque habes tu cum istis vel antiquis, vel novellis scriptoribus, sive eos tu Apostolos, sive eos d venerarios scribas, sive Prophetas eos tu, sive perversos doctores voces, ad me ista quid spectant? Tu pro his varietatibus tuis, pro contumeliis et lacerationibus bonorum, recte pœnitentiam e egeris, si tamen egeris. Mihi quare dicis, si secuti sunt errantem, sequantur correctum? Apage, absit a me. Numquam ego nec te, nec alium errantem secutus sum, sed in virtute Christi, nec te; nec alium quemquam, nisi Ecclesiam

* Ad an. 381. Florentinus, Bonosus, et Rufinus insignes Monachi habentur. Sed et ms. Guarnerian. Florentino heic habet pro Florentio.

b Imo filiam dicunt codices Hieronymiani: potuit vero et neptis et filia appellari, quod alterum Consullem Marcellinum avum habuerit, alterum patrem, ut Pontacus notat. Cæterum, ut non facile crediderim Rufino, nihil non intentanti in Hieronymum, insigne illud de Melania testimonium durat, atque in mss. editisque Chronicis codicibus reperitur: *Melania nobilissima mulierum Romanarum, et Marcellini quondam Consulis filia, unico, Prætere tunc Urbano, filio derelicto, Jerosolymam navigavit, ubi tanto virtutum, præcipueque humilitatis sui miraculo, ut Teclæ nomen accepit.* Videsis de recta hujus lectione loci, præter quæ adnotata nobis sunt ad Chronicum, Rufini Vitæ libro et cap. I, num. 5.

c Vetus edit., Adhibui iterum decem, ut et Guarnerian. ms.

d Eadem, sive iterum venenarios; ita apud Tertulianum quoque de Pudicitia cap. V. Pro venerariis, alii venenarios legunt: utrumque autem nomen perditæ fidei, et conscientiæ homines notat. Ms. Guarnerian. illud quidem iterum addit, Venerarios tamen legit.

tus es eos, quos errasse credebas, qui tam indigne de Deo scripsisse convictus es, tu age pœnitentiam, 381 si tamen putas tibi blasphemix crimen ignosci

27. Nunquid mea aliqua proferre potes scripta similia, in quibus me vel in juventute errasse convincas? sicut tu non tam confiteris quam convinceris. Ego me interpretandi disciplina tantummodo imitatum te dixi vel secutum, t sed tamen in nullo alio, in quo etiam tibi omnem injuriam factam esse dicis, quia secutus sum, quod te videram in Homiliis secundum Lucæ Evangelium fecisse, ut s ubi de Filio Dei in Græco non recte inveneras, præterieris, in illo loco ubi dicit: *Magnificat anima mea Dominum: et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Nosti quia de anima, sicubi illa, quæ solent dici, non præterieris [Al. præterires], sed ea adhuc etiam, ex te additis quibusdam assertionibus, lucidius scripseris, ut in illo loco, *Ecce ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo;* ubi dicis, quod non erat hoc principium substantiæ ejus, de tuo b addidisti, atque naturæ. Hæc et mille alia his similia in interpretationibus tuis, sive in his ipsi Homiliis, sive in Jeremia, vel in Isaia, maxime autem in Ezechiele subtraxisti. De fide autem, id est, de Trinitate cum in aliquantibus locis aliter invenisses, quæ tibi visa sunt, prætermisisti. Hoc genus interpretandi uterque nostrum tenuit. Quod si alius culparet, tu utique respondere deberes, qui primus hoc feceras. Nunc ipse i id culpas, sine dubio, unde ipse culperis. Verbum de verbo interpretari, antea et stultum esse et malitiosum pronuntiasti. In hoc secutus sum te. Nunquid 382 de hoc vis ut pœniteat me, quia tu modo mutasti sententiam, et ad verbum interpretatum te dicis? Si qua in fide minus ædificabant, abstulisti, ita tamen abstulisti, ut non omnia nec in omnibus penitus amputares. Denique in Homiliis i Isaiæ, Visio Dei Filium et Spiritum Sanctum

* Ms., geris hoc et subsequenti loco, tum dicas pro dicis, et sequantur et correptum, denique vel te, vel alium errantem, etc.

t Guarnerian. tacet tamen, et mox esse; tum videam pro videram legit.

s Voculam ut vetus editio et Guarnerianus ms. sufficiunt.

D b Olim quum illas Homilias Tom. VII. Hieronymianorum Operum excepimus, ac recognovimus, hujus additionis ne vestigium quidem nacti sumus. Quamobrem verosimile visum est, ejusmodi verba fuisse postmodum ex Hieronymianis exemplaribus sublata ad declinandam invidiam; nam falsum tanta confidentia potuisse Rufinum æmulo suo objicere, tamque impudenter calumniam struere, nemo sibi in animum inducat.

i In ms., idem culpas.... unde ipse cæperis, et inferius, sed quia in fide minus ædificabant, etc.

j In recensione Hieronymianorum Operum, quæ Tomo IV. continentur hancce Homiliarum in Isaiam Latinam interpretationem Hieronymo abjudicavimus, ac multis in eam rem argumentis contendimus in Præfatione. Fugit vero tunc nos istud Rufini luculentissimum testimonium, quo locum ipsum et verba ex Hieronymiana illa versione profert, atque exeun-

retulit. Ita tu transtulisti, adjiciens ex te, quod sensum auctoris ad clementiorem traheret intellectum. Ais enim : « Quæ sunt ista duo Seraphim? Dominus meus Jesus Christus et Spiritus Sanctus. » Et ex tuo addidisti, « Nec putes Trinitatis dissidere naturam, si nomina servantur officia. » Hæc et ego in quamplurimis feci, ^b et aut desecavi, aut ad sanio-rem intelligentiam declinavi. Pro his me jubes agere pœnitentiam. Non puto hoc te sentire. Quod si pro his neque tibi, neque mihi pœnitendum est, pro quibus me aliis invitas ad pœnitentiam?

28. Scripta mea nulla exstant, in quibus error meus aliquis corrigendus sit. Tua exstant multa, quæ, ut video, ^c nunc secundum sententiam tuam universa damnanda sunt. Exceperas tibi Commentarios in Epistolam ad Ephesios, in quibus te putaveras [Al. putabas] aliquid emendatius condidisse. Etiam ipse [Forte tibi] vidisti, quam similes per omnia esse Origenis sensibus inventi sunt, imo [Al. uno] et plus aliquid, quam hoc quod damnari expostulas, continere. Et nisi ipse de his jam tibi exclusisses pœnitentiæ facultatem, dicens, « Revolvite Commentarios meos in Epistolam ad Ephesios, et inde agnoscetis, quomodo Origenis dogmatibus adversatus sum. » **383** Fortassis velles iterum et de his pœnitere, et in istis condemnare temetipsum, sicut et in cæteris. Tamen quantum in me est, concedo ego tibi et pro his pœnitere : sed et pro omnibus non solum, quæ locutus es, sed et quæ locuturus es, si agas pœnitentiam, bene facis. Certum est enim, quod pœnitenda sunt cuncta quæ scripseris, Quod si hinc me aliquis culpandum putat, quare omnino aliquid de Origene interpretatus sum, ^d si hoc culpatur, ego in hoc opere postremus sum, et necesse est, ut culpa a primis incipiat. Et tamen nemo commissum punit, quod, ne admitteretur [Al. committeretur], ante non vetuit. Licuit, fecimus. Si quid prohibet lex, observari in posterum solet. Sed ^e damnari dicit quis debere cum auctore suo libros. Sed quid facimus de isto auctore, qui eadem scribit, sicut superius plenissime ostendi? Similem excipiat

plote esse vult. Quæ tamen cum minime reperire sit, quo nimirum loco contineri debuissent, in ejus, inquam, Homiliæ contextu, quæ de Visione Dei et Seraphim inscribitur, visa fortasse tunc fuerint nobis abs Rufino memoriter, et in eam quidem sententiam, non κατὰ λέξιν atque ipso ex codice Hieronymiano recitari. Nunc quoniam animadvertimus, peregrino quidem in loco, sed eadem tamen ipsa verba legi Homilia I. in Edit. nostra col. 4105 (Pærol. tom. XXIV, col. 905). paulo post medium, videmur causa cadere, nec posse reliquum facere dubio locum, quin eam interpretationem Hieronymus adornarit. At vero hanc tacet S. ipse Pater in Catalogo, ubi reliquas tamen Homilias, in Jeremiam puta, Ezechielem et Lucam, quas ex Origenis Græco in Latinum transtulit, singulatim recenset. Aut igitur fucum fieri sibi passus est Rufinus, et falsus est animi, qui alienum fœtum pro Hieronymiano habuit : aut, quod fere propius ad fidem videtur, S. ipse Doctor eum repudiavit, nondum fortasse satis elaboratum, nec se patre dignum : certe in suorum hæberi censu noluit. Videsis Præfation. nostram in Tom. IV.

^a Alias Qui sunt; Ms., Quia sunt ipsa duo, etc. In

eandemque sententiam. Ego hoc nec peto, nec urgeo, licet ille mecum hostiliter agat; sed, ut video, ipse sibi hoc, temere alios condemnando, conquirit.

29. Verum ut iterum tecum ex tuis verbis loquar, ipse scribis in istis Invektivis tuis (Epist. 84.), me interpretatione mea hoc ostendisse, quod ego quidem essem catholicus, Origenes autem, quem interpretabar, hæreticus. Ais enim : « Hoc est dicere, quia ego sum quidem catholicus, iste autem, quem interpretor, hæreticus. » Ais enim, hoc legi ^f. Si, ut dicis, hoc toto opere meo ostendi, quod ego catholicus sum, et Origenes hæreticus, quid adhuc aliud quæritur? Nonne totum agis, et illum hæreticum et me catholicum dici [Al. dicam]? Si hoc dixisse me, et hoc toto opere meo satis egisse testaris, quæ tibi jam accusationis causa superfuit? Quo profecit tua ista ^g in nos Invectio? Si Origenem hæreticum esse ostendi, et me catholicum, recte feci, an non recte? Si recte, cur ad culpam et accusationem, quæ recte gesta sunt, vocas? Si non est rectum, Origenem hæreticum dici, cur me hoc nomine in jus vocas? Quid opus fuit te interpretari **384** malitiosius [Al. malitiose] ea quæ secundum tuum interpretandi morem fuerant translata, licet incultiori sermone? Quid certe opus erat auditores tuos illudere : et illis aliud opinantibus, te aliud agere? Illi enim hoc existimant, quod tu adversum eos agas, qui Origenem catholicum defendunt; tu vero illos arguis, et accusas, qui hæreticum illum designarunt. Propter hoc forte me invitabas ad pœnitentiam? Non intellexeram. Veruntamen scito, me ne de hoc quidem pœnitentiam gerere, quin dicam non omnia, quæ in libris ejus inveniuntur tanquam catholica esse suscipienda. Quæ utrum sua sint, ut dicis, an ab aliis inserta, ut nos putamus, Deus viderit. A nobis interim ubi ad fidei fastigium et veritatem ventum fuerit, respuuntur. Tu tamen dic, quid exposcis a nobis : hæreticum vis ut dicamus Origenem? Hoc fecisse nos, ^h culpas. Sed catholicum? Pro hoc nos accusas. Designa manifestius, quid velis, si tamen potes aliquid horum medium invenire, quod velis. Isti sunt omnes sales veteri edit., Quia ista duo Seraphim Dominus sunt Jesus Christus, etc. Tum in ipsius Homiliæ editione Genebrardi ac nostræ Christus nomen reticetur, altero autem ab hoc versu deserere legitur pro dissidere. Recole præcedentem proximæ adnotationem, et germanam S. Patris explanationem loci in Epist. XVIII. ad Damasum, etc.

^b Ms., talia autem resecevi, aut, etc.

^c Idem ms. nunc voculam tacet, et damnata sunt legit pro damnanda, etc.

^d Dixit in Apologia ad Anastasium num. 7. Si culpantur, qui ante jussionem fecerunt, culpa a primis incipiat. Et statim antea : Si jubetur ne fiat, jussio observari solet in posterum.

^e Antea, damnare. Paulo inferius ms., Similem excipiet eandemque sententiam. Ego hoc non opto, neque urgeo.

^f Plus habet Guarnerian. ms. atque aliter, hoc legi, ut dicis. Si toto opere meo ostendi hoc, quod, etc.

^g Idem cum veteri edit., tua ista omnis Invectio.

^h Amovimus hinc concinniore sensu negandi particulam, quam neque vetus editio, neque Guarnerian. ms. agnoscunt.

tui de Alexandri, et Porphyri, et ipsius Aristotelis acumine congregati. Hæc est omnis illa jactantia, qua te a prima ætate usque ad senectam in Grammaticorum et Rhetorum et Philosophorum scholis ac disciplinis prædicas esse versatum, ut procederes Origenem pronuntiaturus hæreticum, et in ea ipsa oratione, qua in illum ferebas sententiam, accusares eum quem asserebas, quod illum hæreticum designarit. Vide quia nusquam cura veritatis ac fidei, nusquam religionis ac iudicii contemplatio, sed sola male loquendi et lacerandi fratres, exercita [Al. exercitata] libido versatur in lingua, sola in corde humana contentio, sola invidia et livor in mente: in tantum ut cum odiorum tibi caussa non esset [Al. adesset], cognominatum te a me fratrem et collegam, licet cum præconio, indignanter acciperes. Ignosce mihi, quod nesciebam te ἀκατονόμαστον (innominabilem) dici, et incompellabilem nominari. Miror tamen, quod ea me condemnare deposcas, quæ a me notata conquereris.

385 30. Ad illam sane incusationis ejus partem, superfluum * videtur vel respondere aliquid, ubi pie et religiose dicta Martyris Pamphili, aut falsa dici vult, aut etiam si vera sint, spernenda decernit. Cui jam iste deferat? cui jam parcat? Omnes apud istum Græci Scriptores antiqui Ecclesiastici erraverunt. Latinis vero quomodo deroget, quomodo carpat singulos, vel veterum, vel novorum, diversa ejus qui legit Opuscula, recognoscit. Sed nunc ne Martyres quidem apud eum habere possunt aliquid reverentiæ. Non, inquit, credo quia [Al. quod] Martyris sit. Hoc si velimus de omnibus Scriptorum dicere libellis, quæ erit in singulis probatio? Si dicam, non est verum, quia Stromatum libri quos dicis, Origenis sunt: unde ipsius esse probantur [Al. probabuntur]? Ex cæterorum, inquit, similitudine. Sed sicut ille, qui in scriptura alicujus falsum facere vult, manus ejus imitatur: ita et qui sua dicta sub alterius nomine vult inserere, stilum sine dubio imitabitur ejus, cujus et nomen acivit. Deinde ut omnia, quæ justissime [Al. justissima] dici possunt, brevitate causa præteream, si in tantum volebas audere [Al. audiri], ut Martyrem reprehenderes, dicta ipsa, quæ tibi videbantur reprehensibilia, in medium proferre debueras, et tunc unusquisque legentium vidisset [Al. videns], quid ibi esset absurdum, quid consequens, quid iniquum, quid certe contra Apostolicas regulas, ^b sed tantum nescio quid impietatis, pro quo, ut dicis, expiando, sanguinem suum fuderit Martyr. Ipsa illa verba si legeret, jam non tua, sed sua sententia, aut errasse Martyrem, aut nomine Martyris, absurdam et impiam conscriptionem ab alio diceret

* Guarnerian. ms., *videatur*, et mox, *ubi pietatis et religionis dicta, et etiamsi vera, spernenda decernis. Cui jam iste honorem deferat, et cui parcat?*

^b In eodem ms., *sed tamen*, nondum satis bene. Ferme autem rectius habebit inferior contextus si *sel pro sel* legas. Mox pro *impietatis* vetus editio habet *interpretatis*, male.

* Ms., *ejiciatur*; tum, *ipse qui laudabit*. Mox, *et si in aliquantibus videatur errasse, pro etiamsi aliquan-*

esse compositam. Nunc vero sciens, quia si legatur ea, quæ reprehendis, nota retorquetur in eum, qui culpam injuste, ea quidem, quæ reprehendis, non profers: tua autem illa censoria virgula et arroganti auctoritate decernis, ille arceatur a bibliothecis, ille recipiatur: et iterum iste **386** ipse, qui hodie receptus est, crastino si eum alius aliquis præter me laudaverit, ^c ejiciatur, et cum illo ipse qui laudavit. Hic autem catholicus habeatur, etiam si aliquando videatur errasse: illi erroris venia non detur, etiam si ea dicat, quæ ego dixi, et neque interpretetur quis eum, neque legat, ne quis mea furta cognoscat. Hic hæreticus quidem, sed magister meus est. Et hic licet Judæus sit, et de Synagoga Satanæ conductus verba vendat ad pretium, tamen magister meus est, et præferatur omnibus, quia apud ipsos solum [Al. solos] Scripturarum veritas permanet. Si tibi istud auctoritatis universa pariter injunxisset Ecclesia, et exigeretur a te, ut de singulis vel de omnibus judicares, nonne grave et periculosum onus, ne tibi imponeretur, excusare debueras? Nunc vero in tantum quotidiana derogandi meditatione profecimus, ut jam nec Martyribus parcamus. Sed ponamus, quod non sit Martyris libellus iste, sed cujuscunque unius de Ecclesia, nunquid suis verbis usus est, quisquis ille est Scriptor, ut meritis ^d cedendum videatur auctoris? De ipsis Origenis voluminibus ponit exempla, et quid de singulis sentiat, non sui defensoris verbis, sed ejus ipsius, qui accusabatur, ostendit. Et sicut adversum te modo, multo meis verbis vehementiora sunt tua scripta: ita illum non excusantis auctoritas, sed sua dicta defendunt. Et ideo superflua est de auctore quæstio, ubi defensio talis est, quæ assertore non egeat.

31. Sed ad illud jam nequissimum incusationis ejus caput et invidiosissimum veniendum est, ^e imo non invidiosum, sed invidum. Ait enim, Quis prudentium, vel quis Sanctorum aggredi voluit in Latinum vertere, quod tu ausus es? Ego ipse, inquit, sæpe ^f rogatus a multis, non feci. Et quidem Sancti quare hoc non fecerint, facilis excusatio est. Non enim continuo, qui Sanctus et prudens est Latinus, **387** etiam linguæ Græcæ notitiam sufficienter habet. Nec sanctitati ejus detrabitur, cui deest peregrinæ linguæ notitia. Aut iterum non continuo si scientiam quis habet Græci sermonis, etiam voluntatem interpretandi habet. Aut etiam si habet, non statim discutiendus est ille, qui pauca interpretatus est, quare non plura, aut cur non illa, sed illa. Libertas est enim in hujuscmodi opere, et est vel in arbitrio scribentis, vel in desiderio deposcentis; et tamen de sancto Hilario dicit, et de sancto Victori-

do, etc.

^d Denuo ms., *meritis credendum*, pro *cedendum*, ferme rectius. Mox etiam *defensoris verbis* habet pro *defensoris*, etc.

^e Pericopa isthæc verborum, *imo non invidiosum, sed invidum*, in ms. desideratur. Videtur etiam docto viro in textum ex nota ad libri oram intrusa.

^f Tacet ms. *sæpe* adverbium. Leviora passim dissimulamus.

no : quorum alterum interpretis titulo nihil omnino arbitror transtulisse de Græco : alterum ipse dicit, Heliolori cujusdam Presbyteri usum scientia, ut quæ ille sibi hauriret ex fonte Græcorum, ipse Latino ea sermone digereret, pro eo quod ^a aut nihil aut parum Græce nosset. Illi ergo cur hæc non fecerint, et facilis et manifesta est excusatio : de te sane mirandum est quare hoc feceris. Quid enim magis audax, vel quid amplius temerarium, libros istos interpretari Origenis, quorum jam pene omnem continentiam in aliis libris scripseras? quorum omnia jam dicta, quæ reprehensibilia nunc dicis, sub proprii nominis sermone protuleras?

32. An ut divinarum Scripturarum libros, quos ad plenissimum fidei Instrumentum Ecclesiis Christi Apostoli tradiderunt, nova nunc et a Judæis mutata interpretatione mutares? Quid tibi ex his duabus causis magis videatur illicitum? Nam Origenis dicta ^b, sive placent, ut hominis dicta placent, sive displicent, ut hominis dicta facile contemnuntur. Ista vero quæ nunc tu interpretaris, et per Ecclesias et monasteria, per oppida et castella transmittis, quomodo suscipiemus? tanquam divina, an tanquam humana? Et quid facimus, quod quæ Prophetarum vel Legislatorum nominibus titulatur, veriora hæc abs te, quam illa quæ Apostoli probaverunt, affirmantur? Istud commissum, dic, quomodo emendabitur, **388** imo nefas [*Al. add. hoc*] quomodo expiabitur? Si enim in explicanda [*Al. explananda*] lege aliquid aliter sensisse, damnabile apud te ducitur : ipsam legem pervertere in aliud quam Apostoli tradiderunt, quoties damnable judicandum est? Cur non magis pro hujus ausi temeritate dicamus : ^c Quis ex tot et tantis prudentibus et sanctis viris, qui ante te fuerunt ad istud opus ausus sit manum mittere? Quis præsumserit sacras Sancti Spiritus voces et divina Volumina temerare? Quis præter te divino muneri et Apostolorum hæreditati manus injulerit [*Al. intulit*]?

33. Et quidem cum ingens copia fuisse ex initio in Ecclesiis Dei, et præcipue Jerosolymis eorum, qui ex circumcisione crediderant, referatur, in quibus utique linguæ utriusque perfectam fuisse scientiam, et legis peritiam probabilem, administrati pontificatus testatur officium. Quis ergo in ista eruditorum virorum ^d copia ausus est Instrumentum divinum, quod Apostoli Ecclesiis tradiderunt, et depo-

Asitum Sancti Spiritus compilare? An non est compilare cum quædam quidem immutantur, et error dicitur corrigi? Nam omnis illa historia de Susanna, quæ castitatis exemplum præbebat Ecclesiis Dei, ab isto abscissa est et abjecta atque posthabita. Trium puerorum hymnus, qui maxime diebus solemnibus in Ecclesia [*Al. Ecclesiis*] Dei canitur, ab isto e loco suo penitus erasus [*Al. abrasus*] est. Et quid per singula commemoro de his, quorum comprehendere numerum nequeo? De quo ut omittam illud dicere, quod Septuaginta duorum virorum per cellulas interpretantium unam et consonam vocem, dubitandum non est, Spiritus Sancti inspiratione prolata ^e, et majoris ^f id debere esse auctoritatis, quam id quod ab uno homine, sibi Barraba aspirante, translatus est. Utergo hoc [*Al. hæc*] omittam, vide quid dicimus, verbi causa. Petrus Romanæ Ecclesiæ per viginti et quatuor annos præfuit : dubitandum non est, quin sicut cætera, **389** quæ ad instructionem pertinent, etiam librorum Instrumenta Ecclesiæ ipse tradiderit, quæ utique jam tunc, ipso sedente et docente, recitabantur. Quid ergo? Decepit Petrus Apostolus Christi Ecclesiam, et libros ei falsos et nihil veritatis continentes tradidit, et cum sciret, quod verum est haberi apud Judæos, apud Christianos volebat haberi quod falsum est? Sed fortasse dicit, quia sine literis erat Petrus, et sciebat quidem, Judæorum libros magis esse veros, quam istos, qui erant in Ecclesia : sed interpretari non poterat propter sermonis imperitiam. Et quid? Nihil in isto agebat ignea lingua per Spiritum Sanctum cælitus data? Non ergo omnibus linguis loquebantur Apostoli?

34. Sed ^g concedamus, quia non potuerit Petrus Apostolus facere quod hic modo fecit : de Paulo quid dicimus? Num et Paulus sine literis fuit? Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus, edoctus secus pedes Gamalielis, qui etiam et ipse Romæ positus, si quid Petro defuisset, putas non potuit adimplere? Quomodo ergo isti, qui præcipiebant discipulis ut attendent lectioni, emendatas eis et veras non dabant lectiones; et qui præcipiunt ne attendamus Judaicis fabulis et genealogiis, quæ quæstiones magis præstant, quam ædificationem : et iterum cavere nos jubent, et observare maxime eos, qui ex circumcisione sunt : quomodo non pervidebant per spiritum, ^h quod futurum esset tempus post quadringentos fere annos, quando Ecclesia, cognito eo quod

^a Atque heic tacet ms. *aut*; tum *cur hoc præfert pro hæc*, denique altero ab hoc versu plus habet, *de te sane valde mirandum est*.

^b Brevius in ms., *Nam Origenis dicta, sive placent, sive displicent, ut hominis dicta facile contemnuntur*. Et paulo post, *per oppida, per castella transmittis, quomodo suscipiemus tanquam divina? quid facimus, quæ prophetarum... titulatur, quod veriora, etc. Apostoli approbaverunt. Quæ vitia in his erant manifesta, præterimus*.

^c Plus habet ms., *dicamus, quia quis, etc.*

^d Interserit ms. *tanta*.

^e Vetus edit., *probata*. De repudiata Susannæ historia, Hymnoque trium puerorum, etc., non quod ipse sentiret, sed quid Judæi contra nos dicere soleant,

exposuisse se profitetur S. Doctor Apolog. lib. II. n. 53. Fabulam porro cellularum verissime explodit sexcentis locis, quos nec vacat indicare : nunquam tamen versionis Septuaginta viralis authenticitati, sive auctoritati derogat, sed eam negat divinitus inspiratam : certe pluribus mendis depravatam ostendit.

^f Reticeat Guarnerian. ms. *id* voculam : cætera, in quibus inferius sæpe dissentit, vitia sunt amanuensis.

^g Guarnerian. ms., *concedimus*; tum *quod hic fecit, absque modo*. Et paulo post, *si quid Petro defuisset putas, non potuit adimplere*.

^h Plus habet ms., *per Spiritum Sanctum*, et mox, *cognito quod ab Apostolis, etc. Origenes in Epist. ad Africanum n. 4. Tempus est igitur, si hæc nos non latent, abrogare quæ in Ecclesia feruntur exemplaria, et*

ab Apostolis non sibi esset tradita veritas veteris Instrumenti, legatos mitteret ad istos, quos illi tunc Circumcisionem vomabant, obsecrans et exorans, ut sibi de veritate, quæ apud ipsos ^a est, aliquid largirentur? Per totos istos quadringentos annos errasse se, et ignorasse quod verum est, fateretur? Adscitam se quidem **390** esse ex Gentibus sponsam Christo per Apostolos: sed non ab eis veris monilibus exornatam: putasse se lapides esse pretiosos, nunc autem deprehendisse, quod non sunt veræ istæ gemmæ, quas sibi Apostoli Christi imposuerant: erubescere se ad publicum procedere, falsis et non veris lapidibus adornatam, et ideo rogare se, ut vel Barrabam illum quem aliquando, ut Christo nuberet, spreverat, mittant ad se qui possit cum uno electo ex suis viro ornamenta sibi vera, quæ Apostoli non præstiterant, reparare?

35. Quid ergo mirum est, si me minimum et nullius numeri hominem laceret, si Ambrosium secet, si Hilarium, si Lactantium, si Didymum reprehendat? Nec multum dolere de injuria mea debeo, pro eo quod opus meum ipse interpretari denuo aggressus est, cum me Septuaginta interpretibus in hac æquaverit contumelia. Sed et illud quomodo accipiendum est? Quantum accessisse ad incredulitatem ex ^b hoc facto Gentilibus æstimatis? Non enim latent eos, quæ apud nos aguntur. Scientes ergo legem nostram nunc emendatam vel mutatam, nonne dicunt apud semetipsos, errant isti, nec est apud eos aliquid veritatis? Ecce ipsi cum volunt, leges suas corrigunt et emendant. Certum est autem errorem præcessisse, ubi emendatio subsequuta est, nec divinum videri posse, quod ab homine mutatur. Hoc nobis præstitit tua ista nimia sapientia, ut omnes ^c insipientes etiam a Gentilibus judicemur. Nolo sapientiam, quam Petrus et Paulus non docuit: nolo veritatem, quam Apostoli non probaverunt. Tua verba sunt, Post quadringentos annos non debere simplices Latinorum aures novæ doctrinæ voce pulsari. Modo tu dicis: Omnis qui putabat ^d Susannam nuptis et innuptis exemplum pudicitia præstitisse, erravit. Non est verum. Et omnis qui putabat, quod puer **391** Daniel Spiritu Sancto fuerit repletus, et arguerit adulteros senes, erravit: non erat verum. Et omnis Ecclesia

A per orbem terrarum, sive eorum qui in corpore sunt, sive eorum qui ad Dominum perrexerunt, sive illi sancti Confessores fuerunt, seu etiam sancti Martyres, quicumque Hymnum trium puerorum in Ecclesia Domini cecinerunt, omnes erraverunt, et falsa cecinerunt. Modo ergo nobis post quadringentos annos Legis veritas empta pretio de Synagoga procedit. Posteaquam senuit mundus, et perurgentur cuncta ad finem, scribamus etiam in ^o sepulcris veterum, ut sciant et ipsi qui hic aliter legerant, quia Jonas non habuit umbram cucurbitæ, sed hederæ; et iterum cum voluerit legislator, nec hederæ, sed alterius virgulti.

36. Sed et Origenes, inquit, asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret volumina, quæ appellantur Hexapla. Et quid Originem istum, quando tibi ^f placet condemnandum, quando placet imitandum producis. Verisimile est, ut eundem tu et defensorem adhibeas et reum. Auctorem facti tui habere potes eum, quem et primus ipse condemnas, et ad condemnationem ejus Epistolis tuis Romanum cogis senatum? Ante hoc providere [*Al. prohibere*] debueras. Nemo succidit arborem, cui inniti parat: nemo in sua causa fidem ejus ^g implorat, cujus ipse reprobat fidem. Sive hoc fecit Origenes, sive non fecit, quid ad te? Si ad illius exemplum judicari vis, relege sententias tuas, et vide quid dixeris. Hoc non est, ^h inquis, se purgare: sed socios criminis querere. Noli ergo et tu socios criminis querere, sed purificationem facti require. Veruntamen videamus quid tale etiam reus et ⁱ actor simul Origenes fecerit. Ego illius nec unum locum ex Scripturis divinis de Hebræis invenio translatum. **392** Et quomodo factum tuum et illius simile videri potest? Apostatæ quidem et Judæi interpretati sunt ea, quorum lectione Judæi maxime utuntur. Et quia frequenter si disputatio accidisset, vel immutata esse aliquanta, vel deesse, vel abundare in nostris Scripturis mentiebantur, voluit Origenes nostris ostendere, qualis apud Judæos Scripturarum lectio teneretur et in propriis paginis vel columnellis editiones eorum singulas quasque descripsit, et ea quæ apud illos sunt addita vel decerpta, certis quibusque signis additis, ad versiculorum capita designavit, et in alieno non suo opere, suas tantummodo notas

fratribus lege præcipere, ut abjectis quos penes se habent, sacris Libris, adulando Judæis persuadeant, ut nos puros, et qui nihil habeant figmenti, impertiant, etc. Sed objectionem prudentissime Hieron. cavit Epist. 106. ad Sunniam et Fretelam: Sciendum, ait, quid Hebraica veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta interpretes transtulerunt propter vetustatem decantandum est, et illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum.

^a In ms., solet esse, et largiretur minore numero.

^b Tacet ms. verba, ex hoc facto. Et mox legit, Scientes enim legem nostram modo emendatam esse, vel, etc. Vetus quoque editio, modo emendatam. Vitiose post Erasmus Martianeus legerat non emendatam, pro quo nos olim nunc reposuimus.

^c Martian., typhohetarum, ut videtur, oscitantia, insipientes. Infra ejusmodi alios errores castigamus.

^d Ms., qui vitavit Susannam nuptis et innuptis exem-

D plum præstitisse, absque pudicitia.

^e Passim obvium est in veterum Christianorum sepulchris symbolum Jonæ sub cucurbita dormientis opere anaglypho expressum. Hoc autem esse arbitrator, quod scalpi aliter et scribi oportere dicit Rufinus, ut monerentur et mortui, non sub cucurbitæ umbra, sed hederæ, ut S. Doctor reposuit, Jonam quievisse. Vitiose Guarnerianus ms., scribamus in scripturis.

^f Fortasse verius, quando tibi non placet, condemnandum, etc.

^g Guarnerianus explrat; tum altero ab hoc versu quid ad te, si illius exemplo, etc.

^h Idem, ut et vetus editio, se defendere; mox etiam ille require pro require.

ⁱ Falso post Erasmus Martianeus et auctor, pro actor, ut ms. ac vetus edit. emendant, quamquam haud bene addit ms. suus.

fixit : ut sciremus non quod nobis, sed quid Judæis A adversum nos certantibus, aut deesse, aut abundare videretur. Quod tale esset, quale si quis accepto Breviculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militibus supersint, quanti in bello ceciderint; et requirens qui inspicere missus est, propriam notam, verbi causa, ut dici solet, ^a e' ad uniuscujusque defuncti nomen adscribat, et propria rursus nota superstitem signet. Nunquid videbitur is, qui notam ad defuncti nomen apponit, et propria rursus nota superstitem signat, quod egerit aliquid ut vel hic defuncti, vel ille viventis causam acciperet? Sed quod eos qui ab aliis fuerint perempti, iste annotationis ^b designavit indicium. Ita ergo fecit et ille, ea quæ per alios Interpretes sive perempta fuerant, seu etiam abundantius prolata, propriis quibusdam signis, id est, asterisci et obelisci notulis designavit. Cæterum neque verbum aliquod de suo unum saltem inseruit, neque ^c nostrorum exemplariorum fidem fecit in aliquo vacillare : sed ea quæ minus videbantur secundum cursum literæ plana et lucida, spiritalis intelligentiæ ostendit referta mysteriis. Quid tibi ergo Origenis factum ^d in hoc potest **393** præstare solatii, cujus neque opus simile aliquid ostendere potes, et in quo tantum laboras, ut litera occidat consequentem : dum ille e contrario spiritus vivificantis esse conatur [Al. conetur] asseritor?

37. Tuum ^e igitur, frater, tuum istud factum, nec quemquam te in hoc comitem vel socium in Ecclesia habuisse, certum est : nisi istum solum, quem frequenter commemoras [Al. commemorabas], Barrabam. Quis enim alius auderet ab Apostolis tradita Ecclesiæ instrumenta temerare, nisi Judaicus spiritus? Illi te, o mi frater, antequam a Judæis caperis, carissime, illi te in hæc mala præcipitant. Illi te libellis editis, notas infligere Christianis, illi te nec Martyribus parcere faciunt, et de omni Christianorum ordine fanda atque nefanda conscribere [Al. scribere], turbare pacem nostram, scandala Ecclesiæ generare. Illi etiam adversum te ipsum, et scripta tua, ^f quasi quæ Christianus aliquando locutus sis, cogunt ferre sententiam. Et ideo tibi omnes sordemus, dum illi pessimis suis artibus ^g tibi nimium placent. Nam quomodo si tu Pauli literis acquiesceres, dicenti : Sⁱ

^a Ea videlicet solemniter in condemnationibus litera, quæ prima est in nomine θάνατος, mors, seu verho θάνατος pro ἀπίθανος, mortuus est. Ms. Guarnerian. Latinis literis *teta* effert.

^b Addit ms. Guarnerian. *suæ*; paulo post *etiam* pro *propriis* legit.

^c Idem cum veteri editione, *neque nostris exemplaribus, tum plana vel lucida, etc.*

^d Tacet ms. vobis in *hoc*. Quod ait Rufinus nihil tale abs Hieronymo elaboratum, non usque adeo verum est, nam Psalterium cum obelis atque asteriscis, Jobi quoque liber, atque alia quædam ejusmodi operis supersunt, ut alia omittam, quæ interciderunt. Paulo post ms. *consequentiam*, pro *consequentem*, legit, fortasse rectius, alio tamen sensu.

^e Vetus editio, *Tu igitur faber*. Et *Tu* quidem pro *Tuum* priore loco præfert et ms., cujus auctoritate

*A quis frater præventus fuerit in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis (Galat. 6. 1.), ita efferbescites, ut in nullo prorsus spiritalis institutionis ordinem custodires? Pone enim aliquid me scripsisse contumeliosum : pone quod tibi viro summæ eloquentiæ et fratri et collegæ mihi, quem imitandum in disciplina interpretandi dixi, injuriam fecerim; tamen post pacem illam ^h summo vix sudore reparatam, hæc prima adhuc de meis injuriis querela ad te pervenerat. Sed et illam tuam ponamus injuriam, quod in interpretando Origenem te imitatus [Al. imitans], aliqua præterierim, quæ mihi minus ædificationis in fide habere videbantur. Culpandus pro hoc eram fortassis, et emendandus? Scripta, ut ais, ad te fratrum ^B missa sunt, depositum culpas interpretis argui. Quid tu **394** vir spiritalis agis? quid formæ et exempli in rebus ⁱ talibus cæteris præbes? Fratris turpitudinem non solum nudatam his qui foris sunt nuntias, sed et oblecta denudas. Pone quia non te imitatus, hoc feci, sed ebrietas aliqua ^j subrepens, sicut Patriarchæ fecit, nudaverit turpitudinem nostram : nunquid maledictionem consecutus fores, si obversus Incedens, levi palliolo rescripti tui contexisses opprobrium nostrum, et si velasset Epistola vigilantis, quem stilus nudaverat dormitantis?*

38. Sed aliud rescribere non poteram his, qui ad me talem Epistolam miserant, ut nisi ita rescripsissem, aut reinterpretratus [Al. interpretatus] essem ea ad verbum, quæ tu es interpretratus ad sensum, etiam C ego Origenem sequi viderer. Nondum dico quæ sit illa aut qualis Epistola : tamen quoniam viri nobilis Pammachii continet nomen, quid fuisset absurdum, si ei tale aliquid respondisses? Frater, non est temere de alterius opere judicandum. Nam et tu ipse nosti quid feceris, quando adversum Jovinianum Romanam misi libellos : cum eos quidam [Al. quidem] aliter intelligerent, quam ego me dictasse memineram. Nonne cum jam a plurimis legerentur, et offenderentur pene omnes, cum quibus etiam ^k tu ipse esse putaberis, exemplaria jam de foro, jam de publico subtraxisti, et hæc non ad aliquem alium, sed ad me remisisti, causam pariter, quia multi scandalum pati videbantur, insinuans : quomodo ego Apologeticum denuo descripsi, et quæ aliter intellige-

D suosequenti versu, nunc adverbium expunximus, quod quemquam pronomini subjungebatur, sensui autem recto officiebat. Mox quoque rectius habere videtur ms. *de Ecclesia* pro *in Ecclesia*.

^f Antea minus recte erat, *quæ quasi*; ms. restituit.

^g Ms. alterum hoc tibi reticet.

^h Consule Vitam lib. I. cap. 4.

ⁱ Olim erat *in rebus et talibus cæteris*. Mox habet ms. *nudandam* pro *nudatam*.

^j In ms., *surripiens*, et paulo post cum veteri editione, *consecutus fueras* pro *fores*; denique, *et si velasset* pro *velasset*.

^k Vetus editio, *Cum quibus esse te ipse putabas. Ms. cum quibus etiam ipse putabas, etc.* Et paulo post, *scandalum pariter patiebantur, insinuans quomodo. Ergo Apologeticum denuo scripsi.*

hantur, ad intelligentiam rectiorem prout potui, recavi? Æquum est ergo, ut quod nobis fieri volumus, aliis nos faciamus. Sicut enim meos libros mihi remisisti, ut a me emendarentur: ita et ad illum suos remitte, et quod culpabile videtur, insinua, ut ipse se, si in aliquo erravit, emendet. Tum ^a præterea et nos jam in multis exercuimus ingenium, **395** et multa jam nobis opuscula desudata sunt. Ille hoc primum prope opus adiit, et fortasse compulsus: et nihil mirum si fluctuavit in primis. Nec occasio derogandi Christianis captanda est, sed emendationis utilitas requirenda.

39. Hæc si ad eum restripsisses, nonne majorem gratiam et ædificationem vel ipsi in timore Dei habenti, vel cæteris legentibus præbisses, quam nunc istæ tuæ Invektivæ mœroris et confusionis omnibus timéntibus Deum præstant, qui et in te foedissimam obtrectandi libidinem, et in me respondendi necessitatem miserabilem [*Al. mirabilem*] vident? Si enim, ut dixi, de tuis libris contra Jovinianum scriptis, nunc eadem, quibus illum arguebas, ipse inveneris asserere, nunc vero intantum ^b prolaberis, ut sordes nuptiarum, nec martyrii cruore dilui posse confirmes, et illud quod est Manichæorum dogmatis emendationem tibi habere facile visum est in his libris, quos jam elideras, et describendos plurimis præbueras: quid erat difficultatis, me non meum opus, sed interpretationem alieni operis, si quid forte in eo erratum, non ratio, sed litteræ suggererat, emendare? maxime cum adhuc esset in schedulis, quas nondum ad plenum relegeram vel explicueram, quas non editas invenerunt? Nonne perfacile emendari poterant ea, quæ adhuc emendata non fuerant? Verum non hinc, ubi quod culparet nihil habebat; sed totum inde mordetur, dum per hoc prodi ^c timuit, unde est omne quod ipse dicit, unde doctus, unde Scripturarum videtur Interpres.

40. Sed idcirco causam, quia ad interpretandum adductus sum, exposui, ut sciat, me hæc non contentione (ut ipse agere solet) vel æmulatione aliqua protulisse, sed necessitate, qua superius edocui, ad boni et utilis operis instrumentum, ut aliquid ex hoc ^d vel ordinis vel coloris acciperet ille, qui rudis ipse opusculum condebat antiquum. Aut non videmus vetustas ædes novellis ædificiis profuisse? Et interdum assumitur lapis de abditis et abstrusis **396** antiquæ domus partibus, qui novæ domus frontem decoret et exornet ingressum. Et interdum totum novellæ constructionis ædificium, unius antiquæ trabis stabilitate munitur. Agamus ergo nunc adversus eos,

^a Ms., *Tu præterea*, nescio an verius; tum, *primum proprie opus pro prope*, etc.; denique, *derogationis*, cum vetere edit., pro *derogandi*, et *inquirenda* pro *requirenda*.

^b In ms., *prohiberis*, deinde juncta et *vetere* edit., et *istud quod*, etc.

^c Idem ms., *prodi curant*, pro *timuit*.

^d Rectius fortasse in *vetere* edit., *vel odoris*, vel *coloris*, etc. Mox Guarner. ms., *opus tamen condebat*, pro *opusculum*, etc.

qui veteribus recte utuntur in novis. Non vobis licet, dicentes, transferre materiam de veteri domo ad novam, nisi tignum tigno, et lapidem lapidi junxeritis, nisi partem de porticu, nisi membrum de membro: et hoc ^e fieri non poterit, nisi secessum de secessu, nisi cloacam de cloaca transtuleritis. Habere enim domum magnam etiam hæc necesse est. Hoc namque est verbum transferre de verbo, quod a te ante improbabile, nunc vero ^f probabile judicatum est. Sed tu quidem tibi et quæ non licent, licere defendis; nobis autem quæ licita sunt impingis ad crimen. Nam tu cum sacras Literas et Volumina divina permutares, laudari vis; nos etiam si te imitantes, de hominum sermonibus aliquid, quod minus ædificare credimus [*Al. credidimus*], præterimus, in his nobis **B** veniam non das, in quibus exemplum dedisti.

41. Verum agat hæc iste, ut sibi vel licere, vel expedire putat. Ego interim, ut recenseamus in fine ea, quæ sparsim pro nostra purgatione ^g respondiimus, cum de me dixerit, quasi sine se hæreticus esse non possem; ostendi fidem meam, et de resurrectione carnis ipsum magis errare, qui corpus quod resurrecturum est, fragile esse scripserit [*Al. scripserat*], comprobavi. Sexus quoque diversitatem quomodo abraerit, et corpora in animas, et mulieres redigi in viros dixerit, docui. Mæx quoque interpretationis causas, ut puto, justissimas protuli, quod non vel contentione [*Al. intentione*] excitatus, vel gloriæ cupidus, sed Dei timore provocatus, aut quæ materiæ transvererim copias, novellæ constructionis ædificiis profuturas, et tela vetera, rubigine jam obducta, deterserim, non ut civile bellum moverem, sed ut hostile depellerem. Ipsum etiam caput, cui manus falsarias injecerunt, inserui, et adulterium blasphemix in Filium Dei et Spiritum Sanctum, alienum a meo nomine, **397** sed ipsorum scelere, et ab ipsis docui esse commissum.

42. In singulis quoque, de quibus se idcirco Origenem arguere dicebat, ut nos pulsare se crederet, et infamare opus translationis nostræ, ostendi ex ipsius Commentariis suis, ex quibus fidem suam expectari debere dixerat, et probari, quod et de animæ statu, et ^h restitutione omnium, de diabolo atque angelis refugis, eadem quæ in illo culpat, ipse conscripserit. Sed et quod animæ in corpore hoc vincitæ velut in carcere tenerentur ⁱ, ipsum dixisse, convici. Unum quoque esse corpus totius creaturæ rationabilis, id est, angelorum et animarum, in his ipsis eum scripsisse Commentariis, approbavi. Perjurii etiam confederationem, apud nullum ita, ut apud ipsum,

^e In ms., *ferr* pro *fieri*, et mox *transtuleris*. Manifesta menda præterea.

^f Denuo ms., *laudabile*, tum et *quæ non licent*, defendis; nobis quæ licita sunt, impingens ad crimen.

^g Ms. pro nostra purgatione deferimus, respondimus, cum, etc.

^h Minus item bene Guarnerian. ms., et de resurrectione.

ⁱ In ms., *tenentur*, unumque esse corpus totius naturæ rationabilis, etc.

ostendi sacratissimam ^a conversari. Veritatem adæque, et perfectiorem doctrinam non esse omnibus publicandam, in ipsis Commentariis ipsum docere convici. Tum ^b inde sæculares libros, pro quibus sedenti seque verberanti pro tribunalibus Christo dixerat, « Si unquam legero, vel habuero Gentilium codices, te negavi; » nunc non solum legere vel [Al. et]; habere, verum etiam omnem suæ doctrinæ jactantiam in his eum gerere demonstravi [demonstravit], in tantum ut etiam per Isagogen impiissimi Porphyrii inductum se esse gloriatur ad Logicam. Et cum Gentilium dogmata esse diceret, quoquo modo sentire vel de anima, vel de cæteris creaturis, ipsum multo fœdus Gentilibus dixisse, quod Deus socrum haberet, ostendi. Sed et cum se dixisset in duabus tantum Præfatiunculis Origenis meminisse, ut ingeniosi magis quam apostolici viri, brevitatis causa decem solas Præfatiunculas protuli, in quibus eum non solum ut apostolicum virum, sed alterum post Apostolos Ecclesiarum magistrum, et quod eum cum omnibus prudentibus sequeretur, asserui.

43. Præterea evidenter ostendimus, ex more huic esse, ut bonis omnibus derogat, **398** et in hoc se putet aliqui d esse, si opinatos quosque viros, et qui aliquid nominis in literis [Al. add. Dei] habuerint, reprehendat. Ostendi etiam quam indigne ministros et Sacerdotes Christi laceraverit. Sed ne monachis quidem ac virginibus ipsis quas laudaverat, ^c vel continentibus pepercerit, atque omnem Christianorum ordinem et gradum libellis fœdis infamaverit. Sanctum quoque virum Ambrosium, cujus adhuc præclaræ vitæ memoria in animis omnium viget, quam indigne et turpiter laceraverit. Didymum etiam, quem dudum inter videntes Prophetas et Apostolos posuerat, nunc inter [Al. quoque inter] eos, qui diversa ab Ecclesiis doceant, collocavit: et omnes omnino vel antiquos vel novos scriptores ^d quod nunc imperitiæ, nunc ineptiæ notet: ad ultimum quod nec Martyribus parcat. Et hæc omnia, ut superius dixi, non extraneis aliquibus, sed suis literis et se ipso teste, convici, per singula quæque ex his ipsis probatissimis sibi libris testimonia proferens: quos libros etiam cum de cæteris omnibus dictis, vel scriptis suis pœnitere se dicat, non quo vere pœniteat, sed quo angustatus [Al. angustatus] in hoc venerit, ut aut pœnitentia sibi [Al. ibi] esset simulanda, aut non posset mordere vel lædere quem vellet [Al. volebat], illos tamen, ut dixi, libros sibi excepit solos, tanquam minime pœnitendos. Et ideo

^a Vacat lacunula in ms. Verbum hoc autem *conversari* pro quo tamen *conservari* legitur in subsequente periodo ita transfertur, *Veritatem conservari adæque, etc.*

^b Ms., *Tum deinde; et mox, sedenti atque verberanti; denique, si unquam legero, si unquam habuero.*

^c Ms., *vel conventibus, et paulo post, libellis editis pro fœdis.*

^d Antea lectum quos; ms. restituit.

^e Ms., *sacros codices; et mox, permutavit; denique audaciam notet pro vocet, quemadmodum et ve-*

A nolui ejus nunc cætera scripta contingere, ut de istis pene solis convinceretur, de quibus ipse sibi jam locum clauserat pœnitendi. Post omnia vero ostendi, quod sacros ^e Libros, quos Apostoli Ecclesiis tanquam Spiritus Sancti fidele depositum commendaverant, permutaverit, et quod is, qui audaciam vocet in hominum opusculis vertendis, ipse majore piaculo eloquia divina subverterit.

44. Superest jam ut unusquisque qui hæc cognoscit, tali judicio favorem suum alteri non trum conferat, quali judiciose a Deo cupit ipse judicari, nec suam lædat animam, dum alteri **393** favorem præstat injustum. Cognoscat ^f etiam per te, filii carissime Aproniane, sanctus vir ille Pammachius, cujus Epistolam amicus meus (Hieronymus) in Invectione vel **B** accusatione hac sua protulit, in Christi adjutorio, non studiis, sed innocentia favendum, nec in causa veritatis studiose agendum esse magis quam religiose. Præceptum est enim Domini, ut non secundum faciem, sed rectum judicemus judicium. Quia sicut in unoquoque minimorum suorum Christus est, qui esurit et sitit et nudus est, et ipse est qui reficitur et induitur: ita in his, qui judicantur injuste, ipse est qui inique judicatur. Et pro his qui odio habentur gratis, ipse dicturus est, Odistis me gratis. Quomodo æstimat hanc causam et [Al. vel] hoc factum suum in tribunalibus Christi judicandum, cum habeat sua conscientia, quod codices illius contra Jovinianum scriptos, qui jam publice legebantur et reprehendebantur, subtraxerit de manibus legentium, et culpantes prohibuerit, atque culpaverit; remisit vero ad ipsum auctorem libros suos, insinuans ea, quæ ad reprehensionem venirent, ut vel emendaret, vel rem, quoquo modo ^g posset, curaret; meos vero non codices, sed schedulas imperfectas, inemendatas, furto cujusdam nebulonis et fraude subtractas, sibi que delatas, cum me inibi haberet præsentem, mihi quidem non offerret [Al. efferret], neque conquereretur, sed ne increpare quidem, aut etiam arguere dignaretur, vel per amicum certe aliquem, aut etiam per inimicum; sed ad Orientem ^h mitteret, et instigaret linguam ejus hominis, qui eam temperare non noverat. Quid contra religionem faceret, si me præsentem potius convenisset? in tantumne colloquio ejus videbamur indigni, ut ab eo nec argui mereremur? **D** Et pro nobis Christus mortuus est, et pro nostra redemptione sanguinem **400** suum fudit. Peccatores quidem [Al. siquidem], sed de ipsius gregio sumus, et inter ejus oviculas numeramur. Verum quia propter Deum contempsit nobilitatem suam, ⁱ et

terres editiones habent, quæ et *permutaverit* in fine sectionis, pro *subverterit*, legunt.

^f In Guarnerian. ms., *cognoscat autem per te etiam sanctus vir ille, cujus Epistolam, etc.*, dissimulato Pammachius nomine, quod et in vetere editione retinetur, ac videtur ex limbo in textum irrepsisse. Vereor et quin *sanctus vir ille τριωνικός* dicatur Rufino.

^g Tacet ms. *posset*.

^h Ms., *mittere, et instigare*. Paulo post *ne voculau* tacet, ubi dicitur *intantum ne colloquio ejus, etc.*

ⁱ Et Hieronymo *nobilissimus Christianorum com-*

totum se exæquavit humilibus, optimam quidem A opus ejus in fide Christi, et quod exemplo cæteris esse debeat, confitemur: idcirco ^a nolimus eum humanis studiis, contentionibusque raptari, ne in aliquo fidei suæ sentiret detrimentum. Certe cum legerit, quod ea ipsa, de quibus cæteros arguit magister ille ^b Hieronymus, in ipsius electis etiam post pœnitentiã Commentariis docuerit, quod sua non sint, quam verum judicium servet, videbimus. Putabitur enim prior error fuisse ignorantia, si cum emendarit agnitio [*Al. ar. utio*]. Nos autem quamvis necessitate compulsi, responderẽ ^c nisi sumus ei, qui nos amarissime pulsaverat; attamen pro hoc ipso veniam petimus, si quid forte asperius prosecuti sumus, quia Deus conscientia nostræ testis est, quod multo plura reticimus quam protulimus; penitus autem silere contra conscientiam criminanti minime potuimus, cum ipsius pene fidei suæ ^d nonnulli jacturam duceret silentium nostrum.

45. Posteaquam ista dictavi, frater aliquis, qui ex Urbe a ^e vobis ad nos venerat, cum relegenti mihi assisteret, ait prætermissum unum adhuc excusationis locum, quem ibi audisset ab obtreptatoribus incusari. Dicebat autem de eo, quod scriptum est in Præfatiuncula mea, quia dixerim de isto, qui me nunc persequitur et accusat, quod in his, quæ de Origene interpretatus est, ^f nonnulla offendicula esse videantur in Græco, quæ ita tamen interpretando purgaverit, ut nihil in his, quod a fide nostra discrepet, Latinus Lector ieveniat. Aivat, inquit, de hoc capitulo: Vides quomodo et collaudavit interpretationem ejus, et testimonium 401 ^g ei dedit ipse, quod sine offendiculo sint ea, quæ ille interpretatus est, et ipsum secuturum se esse promisit. Cur ergo non et ea, quæ ipse transtulit, absque offensione sunt, sicut illius scripta esse ipse testatus est?

46. Non mira res, quod ibi semper culpari mereor, ubi istum laudavero. Et recte quidem. Tamen veniamus ad rem. Dixi eum purgasse in Latina translatione, si qua offendicula fidei videbantur in Græco, et non immerito: ita tamen, ut eadem etiam a me comprobem gesta. Nam sicut ille in Homiliis de Isaia duo Seraphim, Filium et Spiritum Sappellatur. Ms. *hominibus* habet pro *humilibus*, et *optimumque opus*, cum olim editis pro *optimum quidem*, etc.

^a Male in ms. *volumus*, et mox *sentiã documentum* pro *sentiã detrimentum*.

^b Hieronymi nomen, ut paulo superius de Pamachio notatum est, ms. et vetus editio reticent, quod et verius videtur.

^c In ms. *visi sumus*, tum *attamen et pro hoc ipso*, etc.

^d Alias, *nonnulli deberent jacturam ducere silentium nostrum*; pejus in ms., *nonnulli dicerent iacturam ducerent silentium*, etc.

^e Contrario sensu, falso autem habet ms., *a nobis ad vos venerat*, tum *prætermissum esse unum*, etc.

^f Addit ms. cum voculam, *cum nonnulla*, etc., et mox quæ pronome prætermissio, plus habet ita tamen ea interpretando. Porro ex eodem Latinus Lector restituimus, pro quo *Latinus sermo* minus bene antea legebatur. Denique et *Aivat* plurium numero ex eo-

ctum esse interpretatus est, et addens de suo: « Nemo existimet in Trinitate naturæ esse differentiam, cum nominum discernantur officia; » per hoc curare se offendicula credit potuisse; ita et nos vel adeptis, vel inmutatis quibusdam, vel additis, sensum auctoris adducere conati sumus ad intelligentiæ tramitem rectiorem. Quid hic diversa, aut quid contrarium, aut quid non idem fecimus? Sed quia ego de scriptis illius absque malitia et calumnia judicabam, non quid obtreptationi pateret, sed quid prospectus fuerit interpretantis, asperi. Ille autem, qui occasiones ad calumniam quærit, ea reprehendit in meis scriptis, quæ ante me prior ipse conscripsit. Et revera ego culpandus sum, si secundum meam quidem sententiã, quæ scripsit, recta sunt; secundum suum vero judicium condemnanda. Hoc [*Al. Hæc*] quantum ad Trinitatis fidem pertinet, ubi utique blasphemia crimen ducitur, quod dixit duo Seraphim, ^b Filium esse et Spiritum Sanctum, si secundum suam sententiã, qua adversum 402 me agit, ipse judicetur. Secundum vero meum judicium, quod in scriptis ejus absque proposito calumniae judicavi, absolvitur pro his, quæ de suo ad explanandum sensum auctoris adjecit.

47. De resurrectione autem carnis puto in translatione nostra eadem contineri, quæ in Ecclesiis prædicantur. Cætera vero quæ de creaturarum rationibus dicta sunt, quod nihil ad fidem Deitatis pertineant, jam superius diximus. Sed si iste hæc modo ad calumniam vocat, quæ ante offendiculum non habebant, non prohibeo, si ei placeat [*Al. placeat*], revocare sententiã meã iam qua potuisset absolvi, et proferre suã, qua debebat alligari. Non ergo mea de eo sententiã culpabilis putanda est, sed sua, quæ reprehendit in aliis, quod in semetipso probat. Novum autem hoc judicii genus est, ubi accusatorem meum ego ipse defendo: et ubi tum demum me ille superatum putat, si semetipsum reum probarit. Veruntamen ponamus, quod Episcoporum Synodus sequatur sententiã tuã, et jubeat omnes ⁱ libros, qui hæc talia continent, cum auctoribus suis, ut aivat, debere damnari. Damnabuntur isti libri prius in Græcis: et quod in Græcis damnatur, sine dem rescripsimus pro *Ait*, quod incongrue antea obtinebat.

^g Tacet Guarnerian. ms. *ei*. Paulo post plus habet, *sicut et illius* (vet. edit. *ipsius*) *scripta*. Tum *Non mireris pro Non mirares*.

^b Superius num. 27. hæc paulo aliter recitantur Hieronymi verba, eadem ferme, quæ in editione Homiliarum laudata habentur, *Nec putes Trinitatis dissidere naturam, si nominum servantur officia*. Recole, quæ in hunc locum adnotata nobis sunt, quibus addenovum hocce in rem nostram ex tanta Lectionis varietate argumentum. In ms. plus habetur, *Nemo, inquit, existimet*, etc.

ⁱ Origenis certe libros hoc ipso anno Imperialibus edictis damnatos, cautumque ne legerentur, testatur Anastasius Epistola ad Joannem num. 5. *Illud quoque, quod evenisse gaudeo, læcere non potui, beatissimorum Principum nostrorum manasse Responsa, quibus unusquisque Deo serviens ab Origenis lectione revocatur; damnatumque sententiã Principum, quem lectio reum prophana prodiderit*.

dubio damnatum est in Latinis. ^a Veniatur ad tuos libros, inveniuntur eadem continere secundum sententiam tuam: necesse est ut cum suo auctor: damnentur. Et sicut nihil proffitur Origeni, quod ^b a te A laudatus est: ita nec tibi proderit, quod a me excusatus est. Me enim sequi necesse est Ecclesie Catholice sententiam, sive adversus ^c Origenis libros, sive adversus tuos datam.

CONTROVERSIARUM ^d RUFINI ADVERSUS HIERONYMUM LIBER II. EXPLICIT.

^a In ms. Venitur ad tuos libros. Inveniuntur eadem, etc.

^b Idem, nec incongruo tamen sensu, quod ante pro a te: et mox excusatus es pro excusatus est.

^c Vetus edit. sive adversum te, sive adversum tuos datam. Ms. antiquarii oscitantia prius isocolon, sive

adversus Origenis libros, omittit.

^d Ex ms. conclusionem hanc operis ab Antiquario subnotatam suffecimus, uno tantum loco, sive numericis Romanis notis II. quæ desiderabantur, restitutam.

APOLOGIA

QUAM PRO SE MISIT

RUFINUS PRESBYTER

AD ANASTASIUM

ROMANÆ URBIS EPISCOPUM.

Rufinus, ob interpretationem librorum Origenis περί Ἀρχῶν in crimen notatus, purgare se nititur, edita fidei suæ expositione, de Trinitate, de Verbi incarnatione, de Resurrectione, de Judicio æterno, et Diaboli damnatione, de Animarum origine. Demum Origenis se interpretem non defensorem profitetur.

403 I. Audivi quosdam, cum apud Beatitudinem ipsam controversias, sive de fide, sive de aliis nescio quibus quæstionibus commoverent, etiam mei nominis fecisse mentionem. Et tua quidem Sanctitas venit ab ipsis incunabulis per Ecclesiasticæ traditionis regulas instituta, de absente sibi que bene et in fide, et in caritate Dei cognito, calumniantibus non accommodavit auditum. Ad me tamen quoniam appetitæ existimationis meæ fama pervenit, æquum putavi, ut (quoniam ipse post triginta fere annos ^b parentibus redditus sum, et durum satis atque inhumanum erat, si tam cito desererem eos, quos tam tarde reviseram: simul et quia ^c tam longi itineris labor fragiliorem me reddit ad iterandos labores) literis meis satisfacere Beatitudini tuæ, non ut de

B sancta mente tua, quæ velut quoddam Dei sacrarium aliquid iniquum non recipit [Al. recepit], maculam suspicionis abstergerem, sed ut æmulis **404** adversum me forte oblatrantibus, baculum quendam tibi confessionis meæ, quo abigerentur, offerrem.

II. Quamvis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, quum in sancta Alexandrina Ecclesia degeremus, in carceribus, et exiliis, quæ ^d pro fide inferebantur, probata sit: ^e tamen et nunc si quis est, qui vel tentare fidem nostram cupit, vel audire, vel discere: sciat quod ^f de Trinitate ita credimus, quod unius naturæ sit, unius Deitatis, unius ejusdemque virtutis, atque substantiæ: nec inter Patrem et Filium et Spiritum Sanctum sit prorsus ulla diversitas, nisi quod ille Pater est, et

^a Ita in duobus mss. Coislino, et Navar., teste P. Constantio, inscribitur. In uno Corbeiensi brevius, *Apologia Rufini ad Anastasium Papam*. In Guarneriano *Apologia ejusdem Rufini, quam pro se misit ad Athanasium* (leg. Anastasium) *Romæ Episcopum*. Hæc est quam Hieronymus toto libro II. adversus Rufinum sibi confutandam proposuit.

^b Confer Hieron. lib. laudato num. 2. Guarnerian. ms. tacet *triginta*.

^c Guarnerian. . *simulque*; tum juncto et Coislino ms., *tam longinquæ*, al. *jam longi*.

^d Scimus hanc Rufino laudem abs Hieronymo libro laudato imminui, ac fere prorsus invideri. Præ-

C stat tamen Nostro hac in re fidem adhibere, eadem de se testanti etiam lib. II. *Histor. Eccl. cap. 4. Eorum, ait, gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui*. Recole quæ nos ibi, et Vitam lib. I. cap. 2.

^e In Guarnerian. ms., *probata sit, et ut si quis est, qui nunc tentare, etc.*

^f Quæ hinc subsequuntur de fide Trinitatis, deque carnis resurrectione ad finem usque quarti numeri, Bacharius in suo *de fide Libello*, quem Cl. Muratorius Tom. II. Anecdotorum vulgavit, totidem ferme verbis descripsit: quod hæc Rufini scriptio quanti jam tunc fieret, indicet est.